

Når vitenskap blir underholdning, og underholdning blir vitenskap

*En argumentasjonsanalyse av
Hjernevask*

Av Ida Carine Longva

NOR 4090
Masteroppgave i Nordisk språk
Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

November 2011

© Ida Carine Longva

2011

Når vitenskap blir underholdning, og underholdning blir vitenskap – En
argumentasjonsanalyse av *Hjernevask*

Ida Carine Longva

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

I denne oppgaven tar jeg for meg NRK-programmet *Hjernevask*, samt debatten som oppsto i forbindelse med serien. Oppgaven har et retorisk utgangspunkt. Med dette utgangspunktet blir det gjort analyse av argumentasjonen i programmet. Denne er også støttet opp av en toposanalyse og en stemmeanalyse. Den tilknyttede debatten blir trukket inn som viktig del av konteksten.

Selv med et nokså avgrenset område for analyse, argumentasjon og stemme, har analyseobjektet svært mange nivåer som kan være gjenstand for analyse og diskusjon. I argumentasjonsanalysen analyseres først og fremst argumentasjonen til de deltagende forskerne i programmet, inndelt i henholdsvis biologisk orienterte og samfunns- og kulturvitenskapelig orienterte forskere. I toposanalysen analyseres dette ytterligere ved å peke på hvor argumentasjonen er hentet fra, formelt og innholdsmessig. I stemmeanalysen sies det noe om hvem som får komme til ordet, og på hvilken måte. En utdyping av dette gjøres ved å se på hvordan programskaperne orkestrerer stemmene, altså sine kilder, og på denne måten bruker sin retoriske makt til å konstruere teksten.

Metodisk tar oppgaven utgangspunkt i hermeneutisk tradisjon, og analysene er kvalitative. Som tilnæringsmåte benyttes abduksjon. Analysene søker ved hjelp av denne metoden ny kunnskap om den foreliggende teksten, og det blir et mål å forsøke å avdekke tekstkulturelle mønstre og normer, for igjen å kunne sette frem nye hypoteser om teksten og tekstkulturen den hører til. Når det snakkes om tekstkultur kan det være nærliggende å snakke om genre, og dette blir det også diskutert.

Forord

1.mars 2010 benket jeg meg foran TV-skjermen og gjorde meg klar til første episode av *Hjernevask*. Etter nesten fem år som student innenfor samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag, begynte jeg underveis å lure på om også jeg, som Eia, hadde blitt ført bak lyset. Han viste meg at biologien hadde svaret, og jeg følte meg nærmest som en nyfrelst kriminell. Den nyfrelste følelsen varte imidlertid ikke lenger enn til morgenen etterpå, da jeg ankom arbeidsplassen, en relativt stor videregående skole med et kollegium jevnt spredt over ulike fag. Diskusjonen var selvsagt i full gang. Beskyldninger om Eias agenda, oppfatninger av Lorentzens og Egelands opptreden og en latterliggjøring av de biologiske forskerne. Jeg oppdaget at bildet var mer nyansert enn jeg hadde oppfattet. Hvordan forholdt det seg da “egentlig”? Nysgjerrigheten ble med dette såpass pirret at det til slutt har resultert i en masteroppgave. Hvorvidt jeg er kommet nærmere et svar på hvordan *Hjernevask* forholder seg til virkeligheten, vil naturlig nok avhenge av hvordan man definerer virkelighet, men det har vært givende å få bruke mye tid på å gå i dybden av programmet, samt debatten som oppsto i etterkant. Med tanke på alt materialet som foreligger kunne jeg nok holdt på i årevis, men velger altså å sette punktum etter ett år. Punktumet vil nok være til glede for familie, venner og kolleger som omgås meg daglig, da det ikke kan legges skjul på at både humør og sosiale antenner kan ha fått seg en knekk underveis. Knekken har kommet til syne i manglende evne til å konversere om andre ting enn prosessen, nærmest på kafkaiansk vis, og dersom ord kunne brukes opp, ville nok ord som “retorikk”, “argumentasjonsanalyse”, “veiledning” og “hjelp!” nå glatt være strøket fra vokabularet.

Med dette vil det være passende å takke. Først må veileder, Kjell Lars Berge, takkes for faglig støtte og hjelp, samt evnen til å få enhver kritikk til å fremstå som positiv. I tillegg verdsettes evnen til å gå rett på sak i en prosess der tid har vært en knapp ressurs. Videre må familien takkes; joggeturer med mamma og kokkekunstene til pappa har på hver sin måte bidratt til åndelig påfyll og et skjerpet sinn. En spesiell takk til farmor og tante Vibeke som nok har vært avgjørende i interessen for språk og litteratur. Ellers takkes resten av familien for støtte. Venner og kolleger har vært enormt viktige diskusjonspartnere. Mange har delt både erfaringer og synspunkter, og noen har vært så vennlige bare å lytte.

Ida Carine Longva, Fredrikstad, oktober 2011.

“Når noen motsier meg, blir min oppmerksomhet vekket, ikke min vrede.

Jeg rykker fram mot ham som motsier meg – og lærer selv”

Michel de Montaigne

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Valg av analyseobjekt og problemstilling	2
1.2	Andre publikasjoner	3
1.3	Tekst, kotekst og kontekst	4
1.3.1	Roller og genre	6
1.3.2	Tekstinterne aktører.....	10
1.3.3	Teksteksterne aktører	15
1.4	Oppbygning av oppgaven.....	16
2	Teori og metode	17
2.1	Toulmins modell for praktisk argumentasjon.....	22
2.2	Topos	25
2.3	De retoriske bevismidlene	27
2.4	Stemmeteori.....	28
2.5	Metodiske rammer og begrensninger	29
3	Argumentene og analysen	31
3.1	Det biologiske perspektivets argumenter	32
3.1.1	Argument 1 – Camilla Schreiner (CS)	32
3.1.2	Argument 2 og 3 – Trond Diseth (TD)	35
3.1.3	Argument 4 og 5 – Richard Lippa (RL).....	38
3.1.4	Argument 6, 7, 8 og 9 – Simon Baron-Cohen (SBC)	42
3.1.5	Argument 10, 11, 12 og 13 – Anne Campbell (AC)	48
3.2	Det samfunnsvitenskapelige perspektivets argumenter.....	57
3.2.1	Argument 14, 15 og 16 – Cathrine Egeland (CE).....	57
3.2.2	Argument 17, 18, 19, 20 og 21 – Jørgen Lorentzen (JL).....	62
4	Men hvor er argumentasjonen hentet fra?.....	75
5	Hvem sier hva, og på hvilken måte?	98
5.1	Hvem får komme til ordet?.....	98
5.2	Eias stemme og orkestreringen av de andre	105
6	Diskusjon.....	113
6.1	Å argumentere <i>for</i> eller <i>i mot</i> ?.....	113
6.2	Ideologi, politikk og hjemmel	123

6.3	Hva med det biologiske perspektivet?.....	127
6.4	Sosiobiologi versus litteraturteori?.....	137
6.5	Etikk og redelighet.....	143
7	Analysenes funn.....	149
7.1	Fra forskningsformidling til forskningspolitikk.....	149
	Litteraturliste.....	154
	Vedlegg.....	162

1 Introduksjon

Våren 2010 ble TV-serien *Hjernevask* sendt på NRK. Hele programserien består av syv programmer med ulike temaer, der alle stiller det grunnleggende spørsmålet om hvorvidt ulike sider ved mennesket er biologisk betinget eller sosialt og kulturelt konstruert, altså om det skyldes arv eller miljø. I NRKs egen omtale av serien finner vi følgende formulering: ”Populærvitenskap om biologi og samfunn. Er vi født sånn eller blitt sånn – hvorfor oppfører vi oss slik vi gjør?”. Det første programmet ble sendt 1. mars 2010 der temaet var ”det norske likestillingsparadokset”. Her stilles det spørsmål ved menn og kvinners påfallende tradisjonelle yrkesvalg, og hvorvidt kjønnetes yrkesvalg styres av samfunn eller biologi. Begrepet ”det norske likestillingsparadokset” er hentet fra NOU 2008:6 *Kjønn og lønn. Fakta, analyser og virkemidler for likelønn*. Utredningen ble avgitt Barne- og likestillingsdepartementet 21. februar 2008. Problematiseringen av ”det norske likestillingsparadokset” går på hvorfor vi som et av verdens mest likestilte land, har et arbeidsmarked med en svært tydelig og tradisjonell kjønnsdeling, i kontrast til mange andre land som omtales som ”mindre likestilte”. I Norge er det er stor overvekt av kvinner i det man vil kalle omsorgsykker, mens det er stor overvekt av menn i det man vil kunne kalle tekniske og materielle yrker.

De syv programmene i serien omhandler hvert sitt overordnede tema; kjønn, legning, rase, voldelig atferd, tilfeldig sex, foreldreeffekten og transseksualitet som følge av å være født med misdannede kjønnsorganer. Programserien satte i gang en enorm samfunnsdebatt, som fortsatt lever, der deler av norsk akademia umiddelbart ble stilt til veggs på mange måter. Spesielt er det de samfunns- og kulturvitenskapelige forskningsinstitusjonene som har fått gjennomgå. Skaperne av programmet, i hovedsak Harald Eia og Ole-Martin Ihle, har også måttet tåle kritikk fra mange hold, og kanskje særlig Eia som er programmets ansikt utad i form av sin rolle som programleder i serien. I tillegg er han i en posisjon der han er kjent for svært mange nordmenn fra tidligere prosjekter, dog ikke som sosiolog og forskningsjournalist, men som komiker. Ifølge omslaget på egen bok er Eia ”(f.1966) utdannet sosiolog fra Universitetet i Oslo. Han er best kjent fra tv-programmene *Åpen post*, *Team Antonsen* og *Ut i vår hage*”. Han har også jobbet som forsker på det sosiologiske feltet, frem til 1994 (Eia & Ihle 2010:7). Om Ihle står det ”(f. 1977) har en mastergrad i *Africana Studies* fra New York University. Han er journalist, skribent og musiker” (Eia & Ihle 2010).

Han blir også omtalt som manusforfatter i serien¹. Eia og Ihle presenteres her som programskaperne, men det vites ikke hvor mange andre som har vært involvert i prosessen.

På grunn av oppgavens omfangsbegrensning, og et ønske om dybdeanalyse fremfor breddeanalyse, har jeg valgt å konsentrere analysen om det første programmet i serien, samt at jeg har støttet meg på boken *Født sånn eller blitt sånn. Utro kvinner, sjalu menn og hvorfor oppdragelse ikke virker* (Eia & Ihle 2010). Temaet for dette første programmet er kjønn.

1.1 Valg av analyseobjekt og problemstilling

I denne oppgaven vil jeg ha til hensikt å gjennomføre en retorisk argumentasjonsanalyse av argumentene til de to motstående forskningsgruppene i programmet, det biologiske perspektivet på den ene siden, og det samfunns- og kulturvitenskapelige på den andre. Betegnelsene på de to perspektivene er valgt med utgangspunkt i det som benyttes i boken (Eia & Ihle 2010). Disse har også blitt brukt av andre aktører i den tilknyttede offentlige debatten. For enkelhets skyld vil også jeg benytte meg av disse, men underveis vil det bli nødvendig å nyansere og problematisere hva som ligger i betegnelsene. Et mål med oppgaven er både å kunne beskrive og tolke argumentasjonsprosessen i det første programmet av serien. Det er også et mål å kunne oppnå en forståelse av hvorfor, eller se på noen mulige årsakssammenhenger til at nettopp dette første programmet vekket så stor debatt knyttet til et spørsmål som stadig har vært aktuelt, og kontinuerlig er blitt stilt, mellom naturvitenskapenes og samfunnsvitenskapenes respektive forskningsfelter i debatten om arv og miljø. Hvilke formelle og innholdsmessige sider ved argumentasjonen er med på å påvirke måten vi oppfatter teksten på? På bakgrunn av publikumsreaksjonene ser det ut til at dette er blitt en debatt med mange nivåer.

De største avisene har ført an og ordkrigen har utspilt seg på mange arenaer, både politisk og økonomisk, i ulike akademiske miljøer og hos mannen i gata. Debatten i seg selv har mange nivåer og dermed mange innfallsvinkler; den vitenskapelige problematikken, underholdningsmotivet, spørsmålet om hvem som sitter med den forskningspolitiske makten, hvem oppnår innflytelse i norsk akademia, også videre. Dette er etter min mening alle interessante spørsmål, men det er altså selve argumentasjonsprosessen med dens mange sider som vil være denne oppgavens interessefelt. Det er ikke et mål å skulle finne ut hvorvidt vi er

¹ Eia, H. & Ihle, O.M. "Hjernevasks agenda", <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3554982.ece>, lest 22.03.2011.

”født sånn eller blitt sånn”, selv om dette er det grunnleggende spørsmålet i programmet. Når jeg har valgt å konsentrere meg om det første programmet i serien er det fordi dette temaet la en del av grunnlaget for de kommende programmene, for eksempel det om tilfeldig sex, misdannede kjønnsorganer og legning, som alle er tett knyttet til kjønn. En sentral følge av programmet og debatten i etterkant, er at Jørgen Lorentzen etter en rekke offentlige anklager mot Harald Eia, klagde ham inn for Pressens Faglige Utvalg (PFU). Bakgrunnen for klagen skal ha vært at Eia brøt garantier som Lorentzen ba om å få før programmet ble sendt². Eia møtte kritikk i PFU, men ble likevel frikjent for anklagene³.

1.2 Andre publikasjoner

Det er meg bekjent ikke publisert noen større argumentasjonsanalyse av programserien. Det er sagt og skrevet utrolig mye i media, og noe av dette vil kommenteres underveis, men det vil definitivt finnes medieoppslag som jeg ikke har oversikt over. To nettsider har drevet samling av artikler knyttet til debatten⁴, og disse har vært til hjelp. Selv om det er skrevet mye, finnes det få fullstendige analyser, men en rekke artikler, kommentarer, kritiske leserinnlegg og intervjuer. Ett unntak er en publikasjon gjort av Jens E. Kjeldsen 9. mars 2010 på Retorikkbloggen på Vox Publicas nettside⁵. Artikkelen har fått tittelen “Hjernevask: Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland som dumme?”⁶, og det gjøres en kort retorisk analyse av deres argumentasjon i programmet. Kjeldsen påpeker også at det ikke handler om å avgjøre hvorvidt noe er betinget av arv eller miljø, og videre hvem som har feil eller rett: “Retorisk sett er det – i første omgang – ikke så interessant om forskerne faktisk er inkompetente eller ideologisk forblindet. Det interessante er hva som får dem til å fremstå slik i programmet”⁷. Jeg slutter meg på mange måter til Kjeldsens analyse, og kommer tilbake til denne artikkelen i diskusjonskapittelet.

² NTB, Aftenposten Morgen, lørdag 27. mars 2010, “Harald Eia er klaget inn for PFU”.

³ Gjerstad, S. “Harald Eia frikjent for “Hjernevasket””, <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/harald-eia-frikjent-for-hjernevasket-3234547.html>, lest 04.07.2011

⁴ <http://hjernevasksamla.wordpress.com/2010/03/20/hallo-verden/> og <http://hjernerdvask.com/> (<http://hjernerdvask.no/>), lest 01.06.2011.

⁵ Vox Publica, “Jens Elmelund Kjeldsen”, <http://voxpathica.no/>, lest 28.12.2010.

⁶ Kjeldsen, J.E. “Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland som dumme”, <http://voxpathica.no/2010/03/hjernevask-hvorfor-fremstar-lorentzen-og-egeland-dumme/>, lest 28.12.2010.

⁷ Kjeldsen, J.E. “Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland som dumme”, <http://voxpathica.no/2010/03/hjernevask-hvorfor-fremstar-lorentzen-og-egeland-dumme/>, lest 28.12.2010.

1.3 Tekst, kotekst og kontekst

Når det gjelder tekst, kotekst og kontekst er det relevant å nevne TV-mediets egenart og dets multimodale karakter. Muligheten for redigering, utklipp, saksvinkling og lignende, er elementer som kan være med på å styre mottagernes tolkningsmuligheter i ulike retninger. Det må derfor presiseres at denne analysen tar utgangspunkt i det ferdige produktet, altså slik teksten ble lagt til rette for publikum da den ble offentliggjort 1. mars 2010. Av og til vil det også bli nødvendig å se på faktorer utenfor teksten. Det vil finnes mange tvetydigheter fordi det hele og fullstendige råmaterialet ikke foreligger. Når dette er sagt kan det også være passende å si noe om hvordan man kan definere tekst, og da har jeg valgt å støtte meg på Michael Hallidays tekstbegrep. ”På grunn av sin natur som en semantisk enhet må teksten mer enn andre lingvistiske enheter bli vurdert fra to perspektiver på en gang, både som produkt og prosess” (Halliday 1985:75). Jeg nevner at teksten er av multimodal karakter, og ifølge Kress og Van Leeuwen (2006) kan man ikke forstå medietekster bare ved å analysere verbalspråket, de andre modalitetene i en multimodaltekst må også analyseres og ses i sammenheng. På bakgrunn av dette ville det vært mulig å trekke frem flere ulike semiotiske systemer som tilgjengelige uttrykksmåter i teksten, men når jeg likevel vil begrense dette til at analysen konsentrerer seg om verbalteksten, handler det blant annet om plassbegrensning, men også om at en multimodal analyse i denne oppgaven blir på sidelinjen av den informasjonen som jeg i argumentasjonsanalysen etterstreber å finne. Selv om kroppsspråk kan være med på å påvirke argumentasjonen, spesielt den appellative patosfunksjonen, mener jeg at dette bare er en tilleggskomponent til det verbale innholdet, og at kroppsspråket, i alle fall i denne teksten, ikke argumenterer alene. Det finnes enkelte unntak i transkripsjonen der jeg har kommentert kroppsspråk, men da handler det om enkle bevegelser som nikk og smil som fungerer som en forlengning av det som blir sagt verbalt. Intervjuobjektene befinner seg så å si i den samme situasjonen, en nokså standardisert intervjusituasjon, og derfor mener jeg at rommet for å utnytte andre semiotiske systemer som et fortrinn i argumentasjonsprosessen er begrenset. En kritikk mot det jeg her sier, vil være Baldry og Thibaults (2006) såkalte *integreringsprinsipp*, som er sentralt i deres multimodale teori. De sier at når ulike ressurser fra ulike semiotiske systemer blir satt sammen i en multimodal tekst, vil de ulike semiotiske ressursene avhenge av hverandre og påvirke hverandre på mange ulike måter, og på tvers av ulike nivåer av organisering. Det er ikke det at jeg ikke anerkjenner denne gjensidige avhengigheten mellom modalitetene, men jeg mener at den verbale modaliteten dominerer, samtidig som den visuelle komponenten viser hvor standardisert

intervjusituasjonen er, slik at det går an å konsentrere seg om det verbale uten at analysen blir spekulativ. For at analysen ikke bare skal være deskriptiv, men også normativ, og dermed være i tråd med den tekstdefinisjonen jeg støtter meg på ovenfor, må blikket tidvis vendes mot deler av prosessen rundt teksten. Dette mener jeg er nødvendig hvis man skal kunne snakke om praktisk argumentasjon i tråd med Stephen E. Toulmins teori og modell (1958), slik jeg har tenkt til å gjøre. Dette utdypes i teorikapittelet. Deskriptiv og normativ tekstanalyse kan forklares på følgende måte:

“Distinksjonen er basert på hvordan en metodisk arbeider med tekster; om en beskriver dem ut fra et etablert begrepsapparat, hentet fra for eksempel syntaks, stilistikk, tekstlingvistikk eller pragmatikk, eller om en analyserer teksten ut fra en allerede etablert norm, for eksempel god og effektiv argumentasjon” (Sandvik 1995:258).

I lys av tekstens kontekst er det også nødvendig å påpeke kontekstens *multimediale* karakter. Selv om teksten i seg selv kun presenteres gjennom fjernsynsmediet, har debatten i etterkant i tillegg gått i en rekke andre medier; aviser, radio, nettaviser og andre diskusjonsforum på nett. I beskrivelsen av tekstens karakter kan begrepet *mediering* benyttes. Med dette mener jeg, som Maagerø (1998) i sin presentasjon av Michael Hallidays funksjonelle grammatikk, at det ”refereres til hvordan språket brukes, f.eks. om kommunikasjonen foregår muntlig eller skriftlig, og om språket brukes som en måte å handle på eller en måte å reflektere på” (Maagerø 1998:37). Halliday bruker begrepet som en av tre registervariabler knyttet til sin definisjon av situasjonskonteksten. De to andre variablene kaller han *felt* og *relasjon*. Den første av de to ”refererer til hva som foregår, inkludert type aktivitet og emne”, mens den andre ”refererer til de sosiale forbindelsene mellom dem som deltar i kommunikasjonen” (Maagerø 1998:37). Poenget med å trekke frem dette er at TV-mediet er et redigerbart medium, noe som gjør at skaperne av programmet sitter med mye av den retoriske makten gjennom den situasjonskonteksten som finnes, og som forsøkes skapt fra deres side. Halliday deler imidlertid kontekstbegrepet i *situasjonskonteksten* og *kulturkonteksten*. Mens situasjonskonteksten innebærer tekstanalysen, trekker Halliday ikke denne inn i kulturkonteksten, men omtaler den som “kulturen generelt med alle de samhandlingsformer, institusjoner for samhandling, aktører, kunnskaper og ferdigheter som inngår i den” (Berge 1998:25). Videre sies det at “slik analyse overlater Halliday til samfunnsforskerne (f.eks. antropologer, etnografer, sosiologer) å gjennomføre. Halliday selv er bare interessert i de elementene i konteksten som er relatert til språket, og disse egenskapene finner han i

situasjonskonteksten” (Berge 1998:25). Jeg må i hovedsak forholde meg til situasjonskonteksten, men av og til må fokus rettes mot kulturkonteksten. Dette spesifiseres nedenfor.

1.3.1 Roller og genre

Når det snakkes om intervjusituasjonen som forskerne befinner seg i, kan det også være relevant å nevne begrepene *protagonist* og *antagonist*. Margareth Sandvik (1995) tar utgangspunkt i van Eemeren og Grootendorsts pragma-dialektikk⁸ når hun snakker om diskusjonens fire faser. En slik faseinndeling vil det ikke bli aktuelt å snakke om i denne oppgaven, og jeg skal heller ikke gjennomført støtte meg på denne teorien, men jeg velger likevel å trekke frem deler av Sandviks fremstilling av fasene, da det kan være relevant for å peke på partenes roller og tilhørighet i teksten. Sandvik skriver at det er i åpningsfasen at partene i en diskusjon inntar roller som enten protagonist eller antagonist ”Åpningsfasen: Det blir her tatt en beslutning om å argumentere for standpunktet. Den ene parten tar rollen som protagonist (forsvarer av standpunktet), den andre som antagonist (utfordrer)” (Sandvik 1995:263). I denne teksten vil det være naturlig å se på de to forskningsperspektivene som både protagonister og antagonister for hverandre, avhengig av det enkelte argument, da begge sider både eksplisitt forsvarer eget standpunkt og eksplisitt kritiserer det motstridende perspektivet gjennom en dialogisk struktur. Selv om de ikke fysisk er til stede i diskusjonen med hverandre, kommenterer de blant annet andre forskeres utsagn knyttet til både den gjeldende forskerens egen forskning, og den gjeldende forskerens kritikk av det motstridende perspektivets forskning.

Et element av dette med protagonist og antagonist er programlederens rolle, i dette tilfellet Harald Eia. Dersom man ser på ”debattprogram” som en konvensjonell genre, slik jeg mener det kan være hensiktsmessig å gjøre, er programlederens rolle ofte noe spesiell i denne typen TV-program. Dette er fordi programlederen på mange måter er satt til å være antagonist, uavhengig av sine personlige synspunkter, det er forankret i hans rolle. Eksempler på slike program i norsk sammenheng kan være NRKs *Redaksjon EN* og TV2s *Holmgang*. I tillegg kommer debattprogram knyttet til valgene, som for eksempel partilederdebatteer og andre utspørringer. Ifølge Maagerø (2005:63) kan vi definere genre som ”en målrettet sosial aktivitet som vi engasjerer oss i som medlemmer av en kultur”. På dette området er også

⁸ Se f.eks. van Eemeren & Grootendorst (2004)

Carolyn Miller en viktig bidragsyter, når hun i artikkelen “Genre som sosial handling” (1984)⁹ blant annet hevder at “... genre [er] mer enn en formell kategori. Den blir pragmatisk og fullstendig retorisk, et sammenkoblingspunkt av intensjon og effekt, et aspekt av sosial handling” (Miller 2001:21). I de typer debattekster som er nevnt, er den kritiske diskusjonen mellom de partene som er eksplisitte i diskusjonen egentlig rettet mot en implisitt tredjepart og mottager, nemlig seerne, der programlederen på mange måter jobber for å fremme ”sannheten” for dem, uten å være protagonist, men kun gjennom å være antagonist for de ulike deltagerne, også når argumentasjonen er motstridende. Dersom man her godtar resonnementet mitt, og dermed ”debattprogram” som en konvensjonell genre, vil man se at programmet *Hjernevask* ikke umiddelbart passer inn i denne kategorien. Som påpekt i innledningen karakteriserer heller ikke NRK i sin programomtale programmet som et debattprogram, men som populærvitenskap. Det er heller ikke et program bestående av scener der deltagerne diskuterer direkte med hverandre, men i stedet er det en brutt kronologi med ulike sekvenser der forskerne blir satt opp mot hverandre uten å være ansikt til ansikt, men kun gjennom sitater eller videoklipp av hverandre. Poenget med å trekke frem alt dette, er at genren som sådan i denne teksten kan være tvetydig og ukonvensjonell, og at dette kan være en medvirkende årsak til mange av reaksjonene i etterkant, fordi det kan ha vært utydelig for mottagerne hva slags genre programmet faktisk går inn under. Dette blir selvsagt en slags spekulasjon fra min side, men det vil være et mål i min analyse å forsøke å analysere argumentene på en slik måte at man kan si noe hvilke retoriske bevismidler, hvilke topoi og hvilke hjemler som argumentasjonen bygger på, for på den måten å se nærmere på hvorfor, og hvordan, det reageres på at programmet bygges opp og presenteres for publikum på den måten det gjør.

Når det snakkes om genre er det nødvendig å understreke at dette ikke er entydig begrep. Berge og Ledin (2001:4) påpeker som følger: “Även om dagens genreforskning förenas av ett pragmatiskt perspektiv är det uppenbart att det inte finns någon enighet om vad genre är för slags fenomen”. De snakker videre om en pragmatisk vending i genreforskningen som kan føres tilbake til Mikhail Bakhtin på 1920-tallet, der genresynet blir mer kontekstuell enn strukturelt orientert, noe som igjen er utgangspunktet for den amerikanske nyretorikkens genreforskning som blant annet Carolyn Miller representerer. Ved å trekke frem Miller forsøkes det å si noe om hvilket genresyn som legges til grunn i denne oppgaven. Som

⁹ Oversatt til norsk av Kjell Lars Berge og publisert i *Rhetorica Scandinavica* i 2001. I denne oppgaven refereres det til oversettelsen.

indikert tidligere mener jeg at denne oppgavens analyseobjekt vanskelig kan plasseres inn i en kategori som jeg ovenfor kalte en konvensjonell genre. Samtidig kan det, for eksempel ved å se på Berge og Ledins nevnte artikkel, være viktig å påpeke at også begrepet “konvensjonell genre” kan problematiseres. Når jeg ovenfor sier at jeg vil legge hovedvekten på den verbale komponenten i teksten, til tross for dens tydelige multimodale karakter, betyr ikke dette at konteksten skal utelates, da dette innebærer noe helt annet enn komponenter innen en multimodal tekst (kotekst), men handler om forhold utenfor teksten (kontekst). I denne teksten vil det være relevant å se på både tekstens kulturkontekst og situasjonskontekst som avgjørende for at analyseobjektet er utformet som det er. Det er situasjonskonteksten, i tråd med Halliday, som er interessant for tekstanalysen, og som dermed får mest relevans her, men på grunn av at samfunnsdebatt og andre forhold har spilt en stor rolle, blir det likevel viktig av og til å si noe om kulturkonteksten. Med dette sier jeg altså at det i denne oppgaven legges til grunn et pragmatisk genresyn der konteksten blir en del av genreforståelsen. Et utgangspunkt for en slik forståelse kan man finne hos Berge og Ledin (2001:6): “Den pragmatisk orienterte genreteori ger viktiga synspunkter på hur förståelse generelt och övertalning mer specifikt är möjlig. Pragmatiskt sett är en genre en instans som kodar kontextuella förväntningar”.

Carolyn Millers klassiske artikkel er allerede nevnt. Det er likevel hensiktsmessig å gå noe grundigere til verks i presentasjonen av den. Millers artikkel omtaler både genreteori og genrekritikk. Deler av kritikken går på lukkede kategoriseringer som gjør at kategoriseringene ikke lenger er pragmatiske, som er det hun etterstreber, men blir formelle. Hun ser likevel kategorisering som nødvendig: “Trangen til å klassifisere er grunnleggende. Og selv om den medfører de vanskelighetene som Patton¹⁰ og Conley peker på, er klassifiseringer nødvendige for språk og læring” (Miller 2001:19).

Ved å sitere Kenneth Burke peker Miller på noe av det jeg antydte som et problem i mitt analyseobjekt, altså hvorvidt man kan definere noe som konvensjonell og ukonvensjonell genre:

“På den annen side påpeker Burke at i en tidsalder av “markert ustabilitet” som vår, er typiske mønstre ikke delt av mange, og følgelig er det som har med motivering å gjøre

¹⁰ “Patton og Conley har argumentert for at genrekritikken krever for stor avstand mellom teksten og leseren, og følgelig fører til vurderinger som ikke er helt troverdige. Genrekritikk framholder de, oppfordrer til reduksjonisme, regler, formalisme” (Miller 2001:19). Miller refererer videre til Patton (1976:5) og Conley (1979:53).

“flytende”¹¹ ... Med en overflod av stimuli og en tørke når det gjelder felles kunnskap, vet vi knapt hvordan vi skal kunne engasjere hverandre i diskurs. Vi har mange og uklare intensjoner, men få effektive orienteringssentre for felles handling. Dette kan være årsaken til at hele genrespørsmålet har blitt problematisk” (Miller 2001:27).

Miller ser ut til å ha et vidt syn på genre, og når jeg altså har antydnet at mitt analyseobjekt ikke nødvendigvis passer inn i en konvensjonell eller lukket kategori, velger jeg å legge Millers syn til grunn for denne oppgavens analyser. Hun baserer sitt genresyn på en retorisk praksis, og “på de diskurskonvensjonene som samfunnet etablerer som måter å handle sammen på. Den binder seg ikke til en taksonomi, for genrer endrer seg, vokser fram og forsvinner” (Miller 2001:31). Når denne oppgavens hensikt er å gjøre en argumentasjonsanalyse der det viktigste analyseverktøyet er Stephen Toulmins argumentasjonsmodell, som også har et slikt retorisk, og pragmatisk, utgangspunkt, mener jeg det faller seg naturlig å legge til grunn et genresyn som er i tråd med dette analyseverktøyet. En side ved denne genreforståelsen som imidlertid kan kritiseres, er at jeg støtter meg på Millers genreforståelse samtidig som jeg støtter meg på Michael Hallidays tekstforståelse. Dersom man ikke anser disse å være i tråd med hverandre, vil en slik kritikk kanskje være rettmessig. Dersom man ser på Millers og Hallidays genresyn, i alle fall slik de presenteres hos Berge og Ledin, presenteres de som to ulike perspektiv: “Nyretoriken kan kontrasteras mot en annen inflytelsesrik skolebilde, ibland kallas just genreskolan ... Det rör seg om den australiska genre-teori som utvecklats i lingvisten Michael Halliday” (2001:8). Det presiseres imidlertid senere at forskjellen ligger i at genreskolan har en formell orientering som beror på Hallidays systemisk-funksjonelle grammatikk, mens de er like i sine syn på “att genrer ses som sociala fenomen” (Berge & Ledin 2001:8). På bakgrunn av dette, og fordi det ikke er genreanalyse som er denne oppgavens mål, mener jeg at jeg kan støtte meg på Hallidays tekstdefinisjon og samtidig ha et genresyn som ligger nært opp til Millers. Den videre diskusjonen knyttet til genre vil bli gjort i kapittel 6.

Semiotikeren Umberto Eco har vært opptatt av hvordan teksten konstruerer en *modelleser*, en leserrolle som teksten forutsetter at leseren skal gå inn i for å få fullt utbytte av lesingen (Eco 1979)¹². Med tanke på det jeg har sagt om genre, og hvorvidt man kan avgjøre hva slags genre vi snakker om, kan det også være interessant å si noe om begrepet *modelleser*. Tolkningen av

¹¹ Burke 1965:32-33

¹² Gjengitt i Berseth Nilsen m.fl. 1994.

teksten kan avhenge av, og variere med, den modelleseren man tenker at programskaperne har sett for seg. En umiddelbar tanke er at det i denne teksten er snakk om flere modellesere.

Ulike publikumsgrupper kan man grovt sett kategorisere på følgende måte: akademikere og forskere (innenfor ulike fagfelt), politikere (med ulike politiske oppfatninger), journalister og deres medieinstitusjoner og “mannen i gata”, slik jeg omtalte det ovenfor, eller “vanlige folk”, som er Eias betegnelse i programmet. Dette blir både en forenkling og en typifisering, fordi gruppene selvsagt er mer nyanserte og fragmenterte enn som så, men poenget er uansett at man kan forsøke å si noe om på hvilke nivåer i teksten programskaperne forsøker å treffe den enkelte antatte modelleser. Dette vil jeg se nærmere på i forbindelse med stemmeanalyse i kapittel 5.

1.3.2 Tekstinterne aktører

For å si noe ytterligere om rammen for argumentasjonsanalysen kan det være interessant å skissere en ramme som tydeliggjør de tekstinterne og teksteksterne aktørene som ses som relevante med tanke på analyseobjektet. Med “teksten” har jeg nevnt at jeg mener det ferdige produktet slik det foreligger som TV-program, men at jeg også må se på ytre faktorer for å få helhet i analysen. Det at jeg ikke har hatt tilgang på råmaterialet som ligger til grunn for programserien, er noe av det som har gjort deler av analysearbeidet vanskelig.

Med dette in mente vil jeg liste opp tekstens tekstinterne aktører, og med det mener jeg de deltagerne som i teksten er med på å fremme argumenter for den ene eller andre siden av saken, og med saken mener jeg da spørsmålet om hvorvidt kjønn er medfødt eller sosialt betinget. Vi møter syv deltagere med forskerstillinger. Disse presenteres ytterligere nedenfor. I tillegg finnes det noen intervjuer med publikum på gaten, og med personer som ikke har forskningsroller knyttet til spørsmålet. Disse er Anniken Huitfeldt, Kristin Mile og Martine Aurdal. Det finnes også intervjuer av enkelte av Eias familiemedlemmer. I argumentasjonsanalysen har jeg valgt å utelate både publikum, Eias familie og disse tre siste navngitte personene som tekstinterne aktører med relevans. Årsaken til det er at jeg mener at intervjuene med de tre kun fungerer som korte kommentarklipp der både belegg, hjemmel og de fakultative elementene i et argument blir så implisitte at det vil være vanskelig å gjøre en rekonstruksjon som ville være holdbar. De vil imidlertid bli nevnt i kapittel 5 om stemmer. Med tanke på medieringsbegrepet er det tydelig at de tekstinterne aktørene i hovedsak kommuniserer med et muntlig verbalspråk, og at språket brukes som en måte å handle på.

Denne måten å handle på kan nok karakteriseres som argumentativ. Hvorvidt man kan konkludere med at teksten er argumentativ på makronivå, blir imidlertid tatt opp i kapittel 5, når dette er analysert ytterligere. Det vil sikkert også være mulighet for å argumentere for at språket i deler av teksten også brukes til refleksjon, men da ser det ut til at det kun er som et middel på vei til målet som er handling, en argumentasjon for egen sak, og en motargumentasjon til det motstridende perspektivets argumentasjon.

Harald Eia

Harald Eia ble presentert i innledningen, men er altså den eneste av de to programskaperne som har status som tekstintern aktør i form av sin rolle som programleder.

Camilla Schreiner

Camilla Schreiner er i programmet presentert som forsker på Naturfagssenteret ved Universitetet i Oslo. Fra og med 1. mai 2010 har hun vært ansatt i en stilling som avdelingsdirektør i Forskningsrådet, avdeling for klima og polar¹³. Hun har vært leder for det internasjonale prosjektet ROSE (The Relevance of Science Education), og i forbindelse med dette prosjektet tok hun doktorgrad i naturfagsdidaktikk ved det Utdanningsvitenskapelige fakultetet ved UIO. Det er dette prosjektet det vises til i programmet, og det vil komme frem noen flere detaljer rundt undersøkelsen i argumentasjonsanalysen.

Trond Diseth

Trond Diseth er professor i medisin ved Universitetet i Oslo og avdelingsoverlege for avdeling for barne- og ungdomspsykiatri ved Rikshospitalet. Han har spesialisert seg på barn som er født med misdannede kjønnsorganer, og ved sykehuset benyttes en standardisert test for å identifisere kjønn. Denne testen kommer jeg tilbake til i analysen. Diseth har all sin teoretiske utdanning fra UIO, og fullførte medisinstudiet i 1984. Den seneste oppnådde graden er fra 2005, da han ble professor ved det medisinske fakultetet¹⁴.

¹³ Forskningsrådet, "Ansatte", <http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?pagename=ForskningsradetNorsk%2FHovedsidemal&cid=1208950100063&c=InnholdsKontainer&p=1176281825887&querystring=camilla+schreiner&ansattokeknapp=++S%C3%B8k+++&configuration=nfrcpspersonspublished&filters=cssitenam%2C!ForskningsradetEngelsk%2C%2Cnfrcsinnholdstype%2CAnsatte¶m=&sortby=nfrcskortnavn&sortorder=asc&hits=50>, lest 03.02.2011.

¹⁴ Oslo University Hospital, "Curriculum vitae, Trond Diseth", <http://www.ous-research.no/home/diseth/Group%20members/8049>, lest 03.02.2011.

Richard Lippa

Richard Lippa er professor i psykologi ved California State University, Fullerton.

Bachelorgraden har han fra University of Pennsylvania i Philadelphia, med major i både psykologi og matematikk, og Ph.D.-graden i sosialpsykologi fra Stanford University i 1976. Forskningen hans har ofte dreid seg om kjønn og seksualitet. Undersøkelsen som presenteres i programmet er publisert som “Sex differences in personality traits and gender-related occupational preferences across 53 nations: Testing evolutionary and social-environmental theories”¹⁵. Denne publikasjonen er i både bok og program referert til som en undersøkelse som Lippa har gjort i samarbeid med BBC¹⁶. I tillegg er publikasjonen “Sex differences in mental rotation and line angle are positively associated with gender equality and economic development across 53 nations” også nevnt. Begge er deler av utgivelsen *Archives of Sexual Behavior* (2010).

Simon Baron-Cohen

Simon Baron-Cohen er professor ved University of Cambridge, Trinity College. Han jobber ved fakultetet for biologisk vitenskap, avdeling for eksperimentell psykologi. Han er direktør for Autism Research Center (ARC), og interessefeltene er autisme, Asbergers syndrom og kjønnsforskjeller og empati¹⁷. Baron-Cohen har fullført en mastergrad i Human Sciences ved New College, Oxford, og en MPhil (master of philosophy) i klinisk psykologi ved institutt for psykiatri, ved King's College i London. Han tok sin Ph.D.-grad i psykologi ved University College London. Han har produsert en rekke publikasjoner på sine interesseområder. Ingen av titlene trekkes direkte inn i programmet, men han argumenterer med utgangspunkt i egen forskning og forteller om prosjektene. I boken står utgivelsen *The Essential Difference: Male and Female Brains and the Truth about Autism* (2004) på litteraturlisten (Eia & Ihle 2010).

Anne Campbell

Anne Campbell er professor i psykologi ved Durham University i Nord-England. Hun er særlig interessert i evolusjonspsykologi, noe som viser seg i en rekke publikasjoner. Ingen

¹⁵ California State University, Fullerton, “Curriculum vitae, Richard Lippa”, <http://psych.fullerton.edu/rlippa/lipvita2.html>, lest 03.02.2011.

¹⁶ California State University, Fullerton, “Education, Richard Lippa”, <http://psych.fullerton.edu/rlippa/>, lest 03.02.2011.

¹⁷ University of Cambridge, Department of experimental psychology, “Professor Simon Baron-Cohen” <http://www.psychol.cam.ac.uk/pages/staffweb/baron/>, lest 03.02.2011.

publikasjoner trekkes direkte inn i programmet, men hun argumenterer på bakgrunn av egen forskning. I boken nevnes utgivelsen *A Mind of Her Own: The evolutionary Psychology of Women* (2002) (Eia & Ihle 2010). Interessefelt som Campbell selv trekker frem på universitetets hjemmesider, er utviklingsaspekter på kjønn, kvinnelig lovovertrædelse og kriminalitet og kjønnsforskjeller i aggresjon og voldelighet¹⁸.

Cathrine Egeland

Cathrine Egeland har vært ansatt ved Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) siden 2006, som forskningsleder for MIO (Medvirkning, inkludering og organisering). MIO er en gruppe innenfor AFI som betegnes på følgende måte:

“Gruppen har blant annet ansvar for AFIs strategiske instituttprogram ”Diversity changes and challenges in working life”, NAV-evalueringens modul 3 om den lokale iverksettingen av NAV-reformen på NAV-kontorene og evaluering av kvalifiseringsprogrammet.

Gruppas forskningstilnærming varierer mellom organisasjonsstudier, evalueringer, følgeforskningsprosjekter, handlings- og utviklingsrettet forskning, konseptstudier og metode- og teoriutvikling. Tilnærmingen til forskningsfeltene er generelt preget av en kritisk diskurs- og praksisorientering og et fokus på hvordan individer medvirker til endring og opprettholdelse av organisasjoner og situasjoner¹⁹”.

Egeland har en bachelor i filosofi fra Filosofisk Institutt ved Universitetet i Odense. Videre har hun cand.mag. (dansk høyere grad) i filosofi og kjønnsstudier (køn og kultur) fra 1996. I 2006 oppnådde hun Ph.D-graden ved Det Humanistiske Fakultet ved Syddansk Universitet, Institut for litteratur, kultur og medier, med avhandlingen “Men det har ikke noget med kønnet at gøre”. *Køn, kønsbarrierer og Akademia – konstruksjoner af et ugyldigt problem*. I tillegg har hun vært postdoktorstipendiat fra 2002 til 2006 ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning ved Universitetet i Bergen²⁰.

¹⁸ Durham University, “Staff: Professor Anne Campbell” <http://www.dur.ac.uk/psychology/staff/?id=572>, lest 03.02.2011.

¹⁹ Arbeidsforskningsinstituttet, “Medvirkning, inkludering og organisering, http://www.afi.no/modules/module_123/proxy.asp?D=2&C=349&I=4282, lest 03.02.2011.

²⁰ Arbeidsforskningsinstituttet, “Informasjon om ansatt: Cathrine Egeland”, http://www.afi.no/org_view_employee.asp?iEmployeeId=79, lest 03.02.2011.

Jørgen Lorentzen

Jørgen Lorentzen er Dr.Art. i litteraturvitenskap fra Universitetet i Oslo, med avhandlingen *Mannlighetens muligheter* (1997), som omhandler mannsfigurer hos Hamsun, Strindberg og Garborg²¹. Han er ansatt som seniorforsker ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK) ved UIO, samtidig står han oppført med en stilling som førsteamanuensis ved Institutt for medie-, kultur- og samfunnsfag ved Universitetet i Stavanger. Han har også hatt diverse andre stillinger ved UIO, alle knyttet til litteraturvitenskap eller kjønnsforskning²². Det er publisert en rekke utgivelser i Lorentzens navn, men ingen av dem blir direkte nevnt i programmet. I boken refereres det til *Kjønnsforskning: En grunnbok* (2006), med Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen som redaktører (Eia & Ihle 2010).

Fordi Lorentzens arbeidsgiver er det eneste tverrfaglige fakultetet, kan det være relevant å utdype hva dette, ifølge Senteret, innebærer:

Senteret er en tverrfaglig universitetsenhet som er organisert direkte under universitetsstyret ved Universitetet i Oslo (UiO). Senteret ble opprettet i 1986 og ble fra 1997 etablert uten tidsavgrensning. Det har som formål å fremme kvinne- og kjønnsforskning ved selv å drive forskning innen fagfeltet, samt å initiere og stimulere kvinne- og kjønnsforskning ved universitetets grunnenheter. I tilknytning til forskningsvirksomheten skal Senteret drive undervisning/seminarvirksomhet på høyere nivå og formidlingsarbeid. Senteret er tverrfaglig og tverrfakultært og skal, i tillegg til universitetets grunnenheter, også samarbeide med tilsvarende forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt²³.

Lorentzen var også en del av "Mannspanelet" som daværende barne- og likestillingsminister, Karita Bekkemellem, presenterte den 6.august 2007²⁴. Han er i en liste over mannspanelet

²¹ Forskning.no, "Jørgen Lorentzen", <http://www.forskning.no/32/648>, lest 03.02.2011.

²² Cristin, Current Research Information System in Norway, "Jørgen Ludvig Lorentzen", <http://www.cristin.no/as/WebObjects/cristin.woa/wa/personVis?type=PERSON&pnr=16820&la=no&instnr=185>, lest 03.02.2011.

²³ Universitetet i Oslo, "Om senter for tverrfaglig kjønnsforskning", http://www.stk.uio.no/om_senteret/om_stk.html, lest 04.02.2011.

²⁴ Regjeringen, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, "Bekkemellem presenterer mannspanelet", <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2007/bekkemellem-presenterer-mannspanelet.html?id=477081>, lest 01.05.2011.

medlemmer omtalt som mannsforsker ved UIO²⁵. Ifølge Bekkemellem var mannspanelets mandat som følger:

“Regjeringen har bestemt at vi skal legge frem verdens første stortingsmelding om menn, mannsroller og likestilling. I forbindelse med det har jeg utnevnt et mannspanel. Vi har valgt menn med ulike ståsted, holdninger, og meninger. Fellestrekket deres er at de er engasjerte og taleføre og at de ikke alltid er enige”²⁶.

Statsmakten

“Statsmakten” benyttes som en samlebetegnelse, i teksten blir den blant annet omtalt som “regjeringen” og “myndighetene”, blant annet gjennom at det vises til stortingsmeldinger og den nevnte NOU. Denne deltageren er den eneste tekstinterne deltageren uten en egen direkte stemme. Dette diskuteres videre i kapittel 5.

1.3.3 Teksteksterne aktører

Ole Martin Ihle

Ole Martin Ihle presenteres i innledningen som Eias kompanjong i produksjonen av programmet, men han er altså ikke en tekstintern aktør. Når han blir beskrevet som manusforfatter antas det likevel at han har hatt stor innflytelse på programmets utforming, men det er likevel umulig å anslå hva som kan og ikke kan tilskrives ham.

NRK – Norsk Rikskringkasting

I denne sammenhengen blir statskanalen en tekstekstern aktør fordi de har tatt en avgjørelse om å skape og sende programserien. Dette innebærer et visst ansvar for det som blir sendt og for reaksjoner som kommer i etterkant. Samtidig hører det til rollen som statskanal å ha et programtilbud som gjenspeiler, og kan appellere til, samfunnets mangfold. Som tekstekstern

²⁵ Regjeringen, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet “Mannspanelet – deltakere”, http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/likestillingsområdet/menn_og_likestilling/mannspanelet---deltakere.html?id=520424, lest 01.05.2011.

²⁶ Regjeringen, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, “Bekkemellem presenterer mannspanelet”, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2007/bekkemellem-presenterer-mannspanelet.html?id=477081>, lest 01.05.2011.

aktør er det kanskje først og fremst det økonomiske, og delvis det etiske, ansvaret som er fremtredende.

Statsmakten

Når betegnelsen “Statsmakten” er en samlebetegnelse, går det an å si at de opererer både som tekstintern og tekstekstern aktør. Med tanke på den teksteksternes rolle er det økonomiske bevilgninger og politiske avgjørelser, som ligger utenfor teksten, det refereres til. Det kan være avgjørelser om hvem som blir tilsatt i forskningsstillinger ved offentlige institutter, hvilke økonomiske midler disse får tildelt, og for eksempel hvordan disse får ytre seg i politisk sammenheng, blant annet gjennom høringsrunder og paneler. Det kan også handle om hvilke ideologier og verdier som ligger til grunn for det sittende styret, slik at man kan snakke om hvordan dette påvirker de ulike tekstinterne institusjonene og aktørene.

1.4 Oppbygning av oppgaven

Oppgaven har syv kapitler. Første kapittel er det inneværende, innledningen, som presenterer og redegjør for oppgavens hensikt. Kapittel 2, “Teori og metode”, tar for seg det teoretiske utgangspunktet, presenterer analyseverktøyet jeg har tenkt til å benytte meg av, og sier noe om hvilke metodiske begrensninger jeg har støtt på underveis i analysene. I kapittel 3 presenteres argumentasjonsanalysen, der argumentene til forskerne i programmet blir presentert og analysert. Det er denne analysen som er ment å være oppgavens kjerne. I kapittel 4 blir det gjort en toposanalyse der hensikten er å se nærmere på hvor de ulike deltagerne innhenter sine argumenter fra. I kapittel 5 er hensikten å si noe om hvem som får komme til ordet, og på hvilken måte gjennom en stemmeanalyse. Samtidig blir det i denne delen av oppgaven også redegjort for Harald Eias stemme, som ikke får noen plass i argumentasjonsanalysen. Kapittel 6 er diskusjonskapittelet. Her blir i hovedsak argumentasjonsanalysen i kapittel 3, diskutert, men det vil også være nødvendig å trekke inn de to støtteanalysene i kapittel 4 og 5, samt at teksteksternes faktorer også får en del plass. Kapittel 7 er oppsummerings- og avslutningskapittelet.

2 Teori og metode

Det vil bli gjort en kvalitativ tekstanalyse der argumentasjonen i teksten er analysens interessefelt, slik den presenteres i problemstillingen. En kvalitativ analyse innebærer her en fortolkningsmetode, og i en fortolkningsmetode vil det alltid kunne stilles spørsmål ved resultatenes validitet. “En *fortolkende* lesning betyr at forskeren arbeider med å vise hva han tror *data betyr og representerer*, eller hva han mener han kan *slutte fra data*” (Johannessen m.fl. 2009: 159). Det ligger i den kvalitative metodens natur at det ikke handler om generaliserbare resultater til en bestemt populasjon, men, i dette tilfellet, en dybdeanalyse av denne teksten med dens kontekst tatt i betraktning. Knyttet til tolkning av tekst kan, ifølge strukturalisten Gérard Genette, to ulike og motstridende holdninger til et verk inntas av den immanente kritikken. “Det første er strukturalismens betraktningssmåte, det andre er nykritikkens, eller mer generelt hermeneutikkens”. Videre sies det at han betrakter hermeneutikken (fortolkningslæren) som “en intersubjektiv kritikk, et møte der både kritikeren og verket opptrer som subjekt” (Genette 1966:106-107)²⁷. Kritikken av den hermeneutiske tradisjon har, som hos Génette, ofte gått nettopp på subjektivitet. I motsetning til den positivistiske tradisjonens trang til *forklaring*, er det i tekstanalyse behov for en trang til *forståelse*. Det søkes en forståelse av argumentasjonen, både dens form, dens innhold og dens bruk av retorisk strategi. For at dette skal være mulig må man forholde seg til den intersubjektive relasjonen som Génette presenterer, og kritiserer. Denne relasjonen kan selvsagt kritiseres, men samtidig er det ikke mulig å analysere et objekt med en slik karakter som mitt, uten å være en del av det. Det er, både med tanke på Hallidays tekstdefinisjon og Millers genreforståelse, derfor jeg mener at denne teksten må analyseres med utgangspunkt i en forståelse av tekst og genre som sosiale fenomener. Kanskje er det likevel ved å benytte meg av disse forståelsene at jeg gjør meg selv subjektiv, fordi jeg da inkluderer meg selv i konteksten. Når debatten som oppsto i etterkant av serien er blitt karakterisert som en samfunnsdebatt, er det vanskelig ikke å skulle være en del av denne, samtidig som man skal være kritiker. Johannessen m.fl. (2009:35) påpeker noe av det samme som Génette når de sier at “Forskere er deltakere på forskjellige måter. For det første lever de som regel selv i det samfunnet de studerer. For det andre må forskere oftest kommunisere med dem de ønsker informasjon om eller fra ... For det tredje blir resultatene formidlet tilbake til samfunnet og påvirker derigjennom det fenomenet de studerer”. Denne oppgaven har et tekstvitenskapelig,

²⁷ Gjengitt i Berseth Nilsen m.fl. 1994

og dermed humanistisk, utgangspunkt, men den befinner seg likevel i brytningspunktet mellom samfunnsvitenskapelig og humanistisk tradisjon, fordi konteksten må kunne sies å være på et offentlig og samfunnsmessig plan, og derfor må ses i lys av dette. I tillegg må det tas hensyn til en del medieteoretiske faktorer.

Diskursanalyse er ifølge Johannessen m.fl. (2009:190) “en samlebetegnelse for forskjellige språklige orienterte analysetilnærminger”. Ofte blir den franske filosofen Michel Foucault nevnt i forbindelse med begrepet. I Foucaults diskursanalyse blir det lagt vekt på en sosialkonstruktivistisk premiss om at sannhet og vitenskap ikke er en avspeiling av virkeligheten, men en diskursiv konstruksjon. Norman Fairclough, Foucaults elev, videreutviklet ideene til den såkalte *kritiske diskursanalyse* og innen denne retningen har man lagt særlig vekt på å integrere samfunnsvitenskapelige perspektiver i lingvistiske (sosialsemiotiske) analyser²⁸ (Veum 2008). Jeg skal ikke binde meg til dette perspektivets rammeverk, men dersom man ser på diskursanalysebegrepet som en samlebetegnelse vil min argumentasjonsanalyse kunne falle inn under denne betegnelsen, og også de nevnte sidene ved Foucault og Faircloughs ideer.

Abduksjon blir benyttet som tilnæringsmåte. Da er det viktig å påpeke at analysene i denne avhandlingen er gjort på grunnlag av en *rekonstruerende* eller *empirisk-eksplikativ metode*. Ifølge Veum (2008:61) er dette en “etterprøvbar og kritiserbar rekonstruksjon av normer med utgangspunkt i abduksjon”. Videre sier hun at “I den abduktive tilnærminga ligg det elles at analyseresultata ikkje blir betrakta som “sann kunnskap” [i positivistisk forstand], men snarare som eit kvalifisert grunnlag for å kunne setje fram nokre sannsynlege antakingar og hypotesar” (Veum 2008:61). Jan Svennevig (2001a) refererer til Peirce som forklarer abduksjon som en metode til å vinne ny kunnskap. Den kunnskapen forskeren når fram til via abduksjon kan ikke omtales som positivistisk sikker, men er viktig for å kunne stille nye spørsmål og utforme nye hypoteser gjennom denne formen for informasjonsproduktivitet (Svennevig 2001a). Dette er også Anders Sigrell (2001) inne på når han snakker om rekonstruksjon. “Et tal avser att skildra ett stycke verklighet ur en spesiell infallsvinkel. Det faktiska tal som väljs for att förmedla detta til en mottagare är väsenskild från den aktuella verkligheten” (Sigrell 2001:30). Han snakker i denne sammenhengen om problemet ved rekonstruksjon, og spørsmålet om når man i rekonstruksjonen endrer på noe, samtidig ikke lenger har den samme argumentasjonen å forholde seg til. Sigrell avslår imidlertid dette, med

²⁸ Ifølge Veum (2008) kan det jamføres med Fairclough 1992, 1995, Meyer og Wodak 2006a og 2006b

forankring i det som fremkommer av sitatet, konstruksjonen skjer i forholdet mellom virkelighet og språk, det er ikke snakk om en objektiv virkelighet. Her støtter jeg meg på Sigrell, og mener med dette at mitt analyseobjekt fortsatt behandler den samme argumentasjonen, selv om deler av den er rekonstruert på grunn av sin implisitte form i teksten.

Når begreper som diskurs, konstruksjon og virkelighet er nevnt, kan det også være passende å si noe om tekstkultur som et grunnlag for tekstnormer, og vice versa. For å kunne søke en helhetlig forståelse av normene, må det foreligge en kunnskap om tekstkulturen. Dette vil henge sammen med diskusjonen om genre og kontekst som ble gjort ovenfor, muligens i lignende termer som Sigrell benytter om forholdet mellom språk og virkelighet. Om man skal forsøke å avgrense tekstkulturen i denne sammenhengen, vil dette på mange måter være problematisk. Det blir nok for enkelt å si at tekstkulturen er sammenfallende med konteksten. Jeg var inne på at *Hjernevask* ikke nødvendigvis passer inn i en bestemt genrekategori, og kanskje passer det heller ikke umiddelbart inn i en etablert tekstkultur. En hensikt med denne oppgaven kan da bli å forsøke å analysere hvilke normer denne tekstkulturen bygger på ved å benytte abduktiv metode i et forsøk på å identifisere mønstre for normer, for igjen å kunne si noe om den tekstkulturen *Hjernevask* er skapt i, og må forholde seg til. Det systemisk-funksjonelle perspektivet er nevnt. Da kan det være relevant å påpeke at en av hensiktene ved analysene nettopp er å se på tekstens funksjonelle sider; hva er tekstens funksjon, og fungerer teksten på den måten de antatte forventningene tilsier? Johan L. Tønnesson deler sakprosaen inn i *funksjonell* og *litterær* sakprosa, der den funksjonelle defineres slik:

“Funksjonell sakprosa er offentlig tilgjengelige tekster skrevet av private eller offentlige institusjoner eller av navngitte eller ikke navngitte privatpersoner. Forfatterforståelsen er kollektiv. Forfatteren henvender seg som skribent på vegne av en institusjon til allmennheten eller til andre institusjoner. Denne sakprosaens sjangerkrav er intimt forbundet med deres tiltenkte funksjon” (Tønnesson 2008:34).

Denne definisjonen kan dekke mitt analyseobjekt. Dermed mener jeg det kan være interessant å forsøke å nærme seg objektet på en slik måte at hensikten er å komme frem til ny kunnskap om tekstens tekstkulturelle mønstre og normene som ligger til grunn, og hvorvidt det eventuelt finnes forsøk på å innføre nye normer til den eksisterende tekstkulturen som teksten er skapt og publisert i. De funksjonelle sidene ved teksten henger altså sammen med tekstkultur og tekstnormer.

Som en oppsummering av dette kan det henvises til Berge (1996) der han forklarer hvordan abduksjon og rekonstruksjon kan fungere som metoder for å utvendiggjøre kulturelle mønstre som kan forklare kommunikatív atferd i skrift- og tekstkulturer. Dette gjøres i tre punkter (Berge 1996:84):

- Forståelse fremfor iakttakelse og sansbarhet, også i teori.
- Utvendiggjøring av normene fremfor beskrivelse av slik sansbar realitet.
- Fortolkning av tegn fremfor kvantifisering og måling av natur.

Med den nevnte problematikken til grunn, kan man forsøke å objektivere abduksjonen og rekonstruksjonen ved å snakke om *reliabilitet* og *validitet*. “Reliabilitet knytter seg til undersøkelsens data, hvilke data som brukes, den måten de samles inn på, og hvordan de bearbeides” (Johannessen m.fl. 2009:46). I en analyseoppgave som denne er primærdataene selve teksten. Måten jeg har valgt å løse dette på er å legge ved transkripsjonen av programmet i sin helhet som et vedlegg til oppgaven (Vedlegg 1), slik at det finnes fullstendig oversikt over dataene. Med dette menes den transkriberte utgaven av programmet.

Programmet finnes ikke lenger offentlig tilgjengelig. Dette gjør jo at man som leser ikke har tilgang på den multimodale versjonen, kun den verbale. Jeg har imidlertid hatt tilgang på den fullstendige versjonen både i transkripsjonsfasen og i oppgaveskrivingen for øvrig, og har etterstrebet å gjøre dette så nøyaktig som mulig. Transkripsjonen er gjort så nøyaktig som mulig når det gjelder det verbale uttrykket. Det vil si at det ikke er lagt så stor vekt på trykk, tone, pauser og lignende, og den er derfor ikke så grundig som det ville være påkrevd for eksempel i en samtaleanalyse. Til mitt formål mener jeg likevel at transkripsjonen er grundig nok.

Når det gjelder hvilke data som ligger til grunn for argumentasjonsanalysen, er dette redegjort for ovenfor. Man kan også her konferere med transkripsjonen for å se grunnlaget for hvilke valg som er gjort. Det er et uttalt mål at teksten skal bearbeides både deskriptivt og normativt, og da er det snakk om fortolkning, slik det ble problematisert ovenfor. Fordi en tekst ikke kan kvantifiseres og måles må man se det på denne måten: “Ut i frå ei rekonstruerandre tilnærming må all tekstanalyse per definisjon betraktast som ei form for fortolking” (Veum 2008:67).

Når det gjelder validiteten kan man snakke om *begrepsvaliditet* og *ekstern validitet*. Om begrepsvaliditeten sier Johannessen m.fl. (2009) at validitet knyttet til kvalitative studier ikke

kan ses på samme måte som ved kvantitative studier. I kvantitative studier er det vanlige spørsmålet knyttet til validitet: “måler vi det vi tror vi måler?”. “I følge denne definisjonen er kvalitative studier ikke valide fordi de ikke kan kvantifiseres (måles)” (Johannessen m.fl. 2009:199). Spørsmålet blir da hvordan tekstanalyser blir valide. “Validitet kan imidlertid dreie seg om hvorvidt en metode undersøker det den har til hensikt å undersøke ... validitet i kvalitative undersøkelser dreier seg om i hvilken grad forskernes funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten” (Johannessen m.fl. 2009:199). Med dette til grunn vil begrepsvaliditeten av undersøkelsen min avhenge av om de tre analysene, argumentasjonsanalysen, toposanalysen og stemmeanalysen, faktisk er med på å gi svar på de tre punktene til Berge som ble nevnt ovenfor; forståelse fremfor beskrivelse, utvendiggjøring av normene og fortolkning av tegn fremfor kvantifisering. Den eksterne validiteten handler imidlertid om grad av overførbarhet til lignende fenomener (Johannessen 2009). Denne typen validitet vil være begrenset i denne avhandlingen, og generalisering og overførbarhet i kvantitativ forstand er heller ikke et mål.

Den rekonstruerende metoden handler i denne avhandlingen om å rekonstruere argumentasjonen ved å sette de opp i strukturer etter Toulmins modell. Rekonstruksjonen innebærer i disse argumentasjonsstrukturene også implisitt argumentasjon, og det er kanskje særlig rekonstruksjonen av disse, som det knyttes spørsmål til validiteten av. Spesielt viktig blir det nok å synliggjøre denne prosessen da de to andre analysene, toposanalysen og stemmeanalysen, også bygger på rekonstruksjonen av argumentene.

“Det som kan sikre validiteten i tekstanalyser, er at forskeren gjer analyseprosessen mest mogleg eksplisitt og transparent, slik at det blir mogleg å etterprøve og forstå dei operasjonaliseringane og fortolkingane som ligg til grunn for resultata av forskinga. Forskaren må med andre ord kunne forklare korleis han har kome fram til dei fortolkingane som blir presenterte” (Veum 2008:67)²⁹.

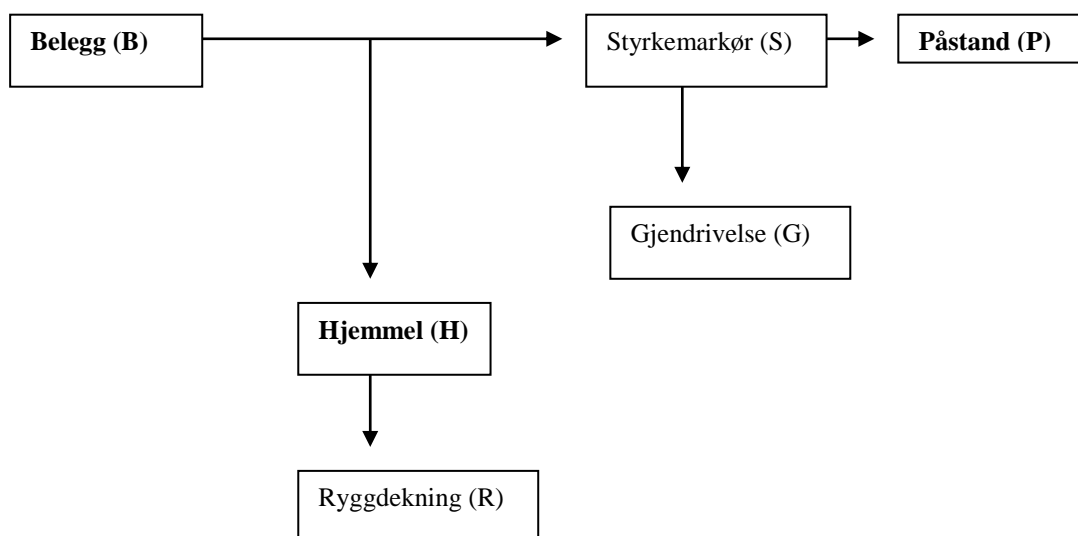
Argumentene vil bli forsøkt satt opp med utgangspunkt i Charlotte Jørgensen og Merete Onsbergs (2006) forståelse av Stephen E. Toulmins (1958) argumentasjonsmodell for praktisk argumentasjon, og det vil være min hensikt å etterstrebe idealene i sitatet fra Veum gjennom å gjøre analysen så transparent og eksplisitt som mulig. Her identifiseres imidlertid er stort problem ved mitt analyseobjekt. Det finnes en begrensning for hvor eksplisitt min analyse kan

²⁹ Her refereres det til Berge (2005) “Tekstkulturer og tekstkvaliteter” og Wodak (2006) “Dilemmas of discourse (analysis).”

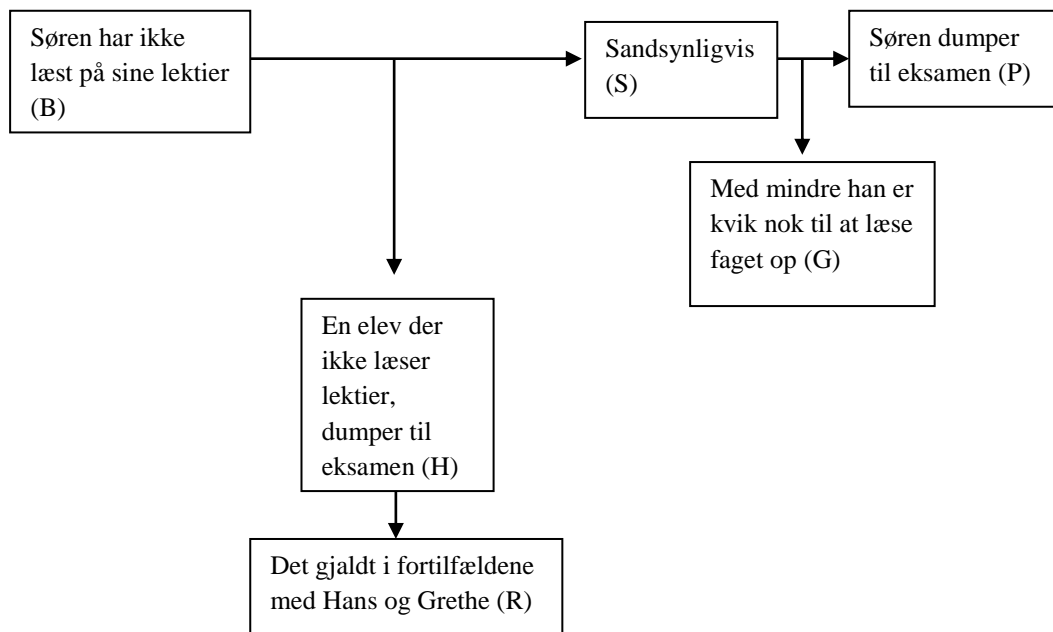
være, på bakgrunn av teksten som et redigert produkt med store “hull” eller utelatelser i diskursen.

2.1 Toulmins modell for praktisk argumentasjon

Argumentasjonen er forsøkt satt opp etter Jørgensen og Onsbergs forståelse av Toulmins argumentasjonsmodell (Jørgensen og Onsberg 2006). ”Historisk sett er modellen en videreutvikling og sammensmeltning af de to klassiske argumentmodeller, den logiske syllogisme og den tilsvarende retoriske slutning, det såkaldte enthymem” (Jørgensen og Onsberg 2006:12). Han har utarbeidet en grunnmodell og en utvidet modell for å identifisere de ulike leddene i et argument (Toulmin 2003:92-97). Det er ikke et mål i seg selv å skulle benytte alle de fakultative komponenter i den utvidede modellen, da deler av de ulike argumentene er mer eller mindre eksplisitte og implisitte, og dette vil være avgjørende for hvor stor del av argumentet som krever eksplisitt uttrykk i argumentasjonsskjemaet. Grunnmodellens komponenter er obligatoriske og innebærer at argumentasjonsstrukturen i modellen må bestå av en påstand (P), et belegg (B) og en hjemmel (H). Den utvidede modellen består i tillegg til den obligatoriske grunnmodellen av gjendrivelse (G), styrkemarkør (S) og ryggdekning (R). Alle de seks komponentene kan være eksplisitte eller implisitte, der de implisitte ytringene markeres ved at de står i parentes. Skjematisk satt opp kan strukturen se slik ut (de obligatoriske komponentene er uthevet):

For å illustrere ytterligere kan et lånt eksempel fra Jørgensen og Onsberg (2006:25) benyttes:

Påstand er ifølge Jørgensen og Onsbergs (2006) forklaring av Toulmin, ”det synspunkt om et eller andet som afsender søger at få modtagers tilslutning til. Påstanden er det overordnede element i argumentet i den forstand at den søges fastslået eller retfærdiggjort ved hjælp av de to andre elementer”. ”De to andre elementer” er da de to andre obligatoriske elementene i modellen, belegget og hjemmelen. *Belegg* er forklart som ”den information eller det grundlag som afsender fremsætter som direkte støtte for P. Indholdet af belæg skal umiddelbart være mere acceptabelt for modtageren end indholdet af P”. *Hjemmel* ”forbinder B og P ... autoriserer at modtager kan acceptere P på grundlag af B. Hjemmel danner bro mellem B og P” (Jørgensen og Onsberg 2006:14-15).

Det inngår også tre fakultative elementer i modellen, men de *må* altså ikke være tilstede i alle argument. *Styrkemarkøren* ”... angiver styrkegraden av P. Styrkemarkøren tilkendegiver i *hvor høy grad afsender er villig til at indestå for rigtigheden af P*” (Jørgensen og Onsberg 2006:25). I forbindelse med styrkemarkøren vil jeg trekke frem Eva Maagerøs (2005) forklaringer av modalitet. Sammen med modalitet snakker hun om polaritet. ”Ved positiv polaritet sier vi at noe er, mens vi ved negativ polaritet sier at noe ikke er” (Maagerø 2005:149). Mellom disse ytterpunktene finnes det imidlertid en hel skala av uttrykksmåter

mellom ”ja” og ”nei”. Ifølge Eggins (1994:182) er “modalitet et rikt område innenfor grammatikken. Her realiseres mange språklige nyanser om hvordan vi forholder oss til det som blir sagt i setningen, både evalueringer av hvor sannsynlig, vanlig og nødvendig noe er, og hvor tilbøyelig man er til å gjøre noe”³⁰. Grovt sett deler Maagerød disse inn i lav, middels og høy grad av modalitet, der “høy grad” er et uttrykk for høy grad av sikkerhet til ytringen. Videre snakker hun om en deling av modalitetsbegrepet i *modalisasjon* og *modulasjon*. ”Modalisasjon uttrykker framfor alt mening som har med sannsynlighet og vanlighet å gjøre i proposisjoner” (2005:151), mens ”modulasjon realiserer modal mening som har med nødvendighet og tilbøyelighet å gjøre, og gjør det mulig for oss å komme med vurderinger og holdninger til hendelser og handlinger som går på hvor nødvendig noe er, eller hvor tilbøyelig man er til å gjøre noe” (2005:153). I analysen kommer jeg til å benytte meg av Maagerøds begreper når det snakkes om argumentenes styrkemarkører.

Et annet fakultativt element i modellen er *gjendrivelse*, og dette begrepet ”knytter sig til S i det afsender her kan specificere eventuelle *forbehold og usikkerhedsmomenter der er transporteret til P fra H*” (Jørgensen og Onsberg 2006:25). Denne komponenten kan, slik jeg forstår det, kanskje også ha noe tilknytning til modalitetsbegrepet, men er muligens noe tydeligere, i form av at det snakkes om unntagelser eller garderinger, altså at man modaliserer uttrykket sitt ved å komme med andre mulige scenarier som utfall, gjerne formulert som ”P gjelder med mindre hendelse X skulle inntreffe”, eller som Jørgensen og Onsberg uttrykker det, ”Gendrivelse findes ved at spørge: I hvilke tilfælde gælder P ikke?” (2006:26). På bakgrunn av dette kan man kanskje si at likheten ligger nærmere det retoriske refutatio-begrepet. I *Retorisk Leksikon* er refutatio definert nettopp som “gjendrivelse” (Eide 1999:29).

Ryggdekning er det siste av de tre fakultative elementene, og ”knytter sig direkte til H og inndrages i argumentet når der rejses tvivl om hvorvidt H kan accepteres” (Jørgensen og Onsberg 2006:26). Med dette kan man si at ryggdekningskomponenten kan identifiseres i argumentet som et eksplisitt eller implisitt forsøk på en ytterligere støtte for hvorfor hjemmelen bør godtas.

³⁰Min referanse til Eggins (1994) er et direkte sitat fra Maagerød (2005) der hun refererer til henne.

2.2 Topos

Topos er et retorisk begrep det kan være hensiktsmessig å se på i forbindelse med argumentasjonsanalyse. Når det gjelder topos vil jeg ta utgangspunkt i Jonas Gabrielsens topikk slik den fremstår i *Topik. Ekskursjoner i retorikkens toposlære* (2008). Topos er et flertydig begrep, som har vært benyttet på mange ulike måter, og Gabrielsen kommer med forslag til hvordan topikken kan organiseres og kategoriseres. Innledningsvis skriver han som følger: “Topikken, hedder det typisk, er en samling af ‘steder’, der rummer stof, argumenter og tankemønstre. Men det forklares sjældent, hvad et ‘sted’ mere præcist er, eller hvordan et ‘sted’ kan siges at ‘rumme’ stof, argumenter og tankemønstre” (Gabrielsen 2008:11). Han deler topikken inn i fire topiske fasetter: “den heuristiske facet”, “den kollektive facet”, “den inferentielle facet” og “de kognitive facetter”. En grovere inndeling gjør han når han kategoriserer de to første, den heuristiske og kollektive fasett, som “indholdsfokuserte”, mens den inferentielle og den kognitive fasett blir kategorisert som “formfokuserte” (Gabrielsen 2008:83). En kort presentasjon av de fire fasetter kan se slik ut:

- 1) **Den heuristiske fasett** – handler om å finne argumenter. Gabrielsen (2008:35) formulerer som følger: “Den klassiske forståelse af topikken som et redskab beregnet til at udfinde en tales mest persuasive momenter er i dag erstattet af en forståelse af topikken som et redskab til slet og ret at finde (på) noget at sige”.
- 2) **Den kollektive fasett** – handler om å gjenbruke argumentasjon. Den kollektive facett ligger tett opp til det den romerske retorikken kaller *loci communes*, som kan oversettes med “fellessteder” (Gabrielsen 2008).
- 3) **Den inferentielle fasett** – handler om å begrunne. Denne beskrives på følgende måte: “Et ‘sted’ representerer innenfor denne forståelsesrammen en konkret argumenttype; dvs. en bestemt måte at oppbygge et resonnement på” (Gabrielsen 2008:47). Videre sies det at forståelsen av topos her er at det er snakk om en “konkret argumentativ størrelse, og topikken som helhet en del af argumentationslæren” (Gabrielsen 2008:47)
- 4) **De kognitive fasetter** – er en samlebetegnelse om hvordan nettopp den kognitive siden av topos kan ses på. “Fokus er inden for denne forståelsesramme i mindre grad de enkelte ‘steder’, dvs. de konkrete topoi, og i højere grad det forhold at man overhovedet kan *tænke* i ‘steder’” (Gabrielsen 2008:62). Det fokuseres på topikken som tankemønstre.

En tilsvarende todeling i formelle og innholdsmessige topoi, finner man i Øyvind Andersens (1995) presentasjon av den retoriske toposlære. “Allerede Aristoteles bruker ordet *topos* om to ganske forskjellige ting ... Toposbegrepet i retorikken trekkes mellom to poler: en dialektisk-formal og en litterær-innholdsmessig” (Andersen 1995:154). I tillegg trekker han frem deler av Ciceros og Quintilians behandling av topoi, og med det fremkommer inndelingen i *strukturelle topoi* og *loci communes*, som på samme måte innebærer formelle og innholdsmessige topoi. “Strukturelle topoi fungerer altså som en huskeliste, for så vidt på samme måte som det vi kalte spesifikke topoi hos Aristoteles, bortsett fra at de nettopp gjaldt spesielle områder, mens vi nå har med generelle og skjematiske synspunkter å gjøre” (Andersen 1995:158). De innholdsmessige topoi er, ifølge Andersen, av Quintilian beskrevet på følgende måte: “Det er et fellesgods av synspunkter og poenger, tirader og haranger, formuleringer og generelle vendinger som taleren kan – og bør – bruke der de tradisjonelt hører hjemme og der det kan gi talen større vekt (*Q* II.1.9-12)” (Andersen 1995:159).

Det har også vært snakket om *generelle* og *spesielle* topoi. “Generelle *topoi* er allmenne betraktningmåter eller argumentasjonsmønstre som kan anvendes innen alle emner eller genre ... f.eks. ‘motsetning’” (Eide 1999:133). “Spesielle *topoi* er bundet til det bestemte emne taleren behandler ... De er ikke retoriske av natur, men gjelder det stoff taleren må beherske for å kunne behandle et bestemt emne” (Eide 1999:133).

Jørgensen og Onsberg (2006) presenterer syv argumenttyper. Disse er knyttet til de obligatoriske delene av Toulmins modell, slik den ble presentert ovenfor. “Når vi argumenterer for et synspunkt, kan vi velge mellom forskjellige belæg for påstanden. Belægget kan hentes forskjellige “steder” (topoi), og det sted vi benytter os af, fremgår af hjemlen” (Jørgensen & Onsberg 2006:47). De syv typene som presenteres er tegn, årsak, klassifikasjon, generalisering, sammenligning, autoritet og motivasjon. Forklaringen på disse vil komme underveis. Når det gjelder forholdet mellom topos og hjemmel kan de kanskje virke som tilsvarende begreper, men som Eivind Løvdal (2009) skriver, som svar på hvorvidt en hjemmel og en topos er det samme, er dette et unntak fra regelen:

”... da hjemmelen ofte åpner for flere tolkninger, som følgelig gir forskjellige topoi. Som regel vil hjemmelen være en konkretisering av en eller flere topoi, som enten representerer

forskjellige lesninger knyttet til intensjonaliteten, eller baserer seg på allmenne forestillinger som understøtter hjemmelen” (Løvdal 2009:20).

Det som nå er presentert, vil være utgangspunkt for en toposanalyse av argumentene i argumentasjonsanalysen i kapittel 3, samt av programlederens argumentasjon som fremkommer i stemmeanalysen i kapittel 5. Toposanalysen presenteres i kapittel 4.

2.3 De retoriske bevismidlene

Ifølge Kjeldsen (2006) identifiserte Aristoteles tre fagtekniske, også kalt retoriske, bevismidler, eller appellformer, *etos*, *patos* og *logos*³¹. *Etos* innebærer at ”Talerens karakter gjør sin virkning når talen fremføres slik at den gjør taleren troverdig”. Videre forklares *patos* som at overbevisning skjer gjennom tilhørerne ”når talen setter dem i en viss sinnsstemning”. Til slutt forklares *logos* som ”selve det som sies når vi på basis av de overbevisende momenter i hvert enkelt tilfelle demonstrerer sannheten eller det som synes som sådan” (Kjeldsen 2006:33).

Aristoteles skal ifølge Kjeldsen (2006) ha skilt mellom subjektiv og objektiv *etos*. Den subjektive *etos* er da knyttet til ”talerens personlige kvaliteter, som utgjøres av hans moralske karakter (gr. *arete*), hans velvilje overfor tilhørerne (gr. *eunoia*) og hans forstandighet eller kompetanse (gr. *fronesis*)” (Kjeldsen 2006:115). Videre sies det at ”Den andre antikke og retoriske bruken av *etos* kalles for objektiv *etos*. Med det menes skildringen av andre menneskers karaktertrekk gjennom beskrivelse eller etterlikning, som i retorikken kalles for *descriptio* og *ethopoia*” (Kjeldsen 2006:115-116). Et lignende skille finnes hos Bakken (2009) som *innledende*, *avledet* og *endelig* *etos*. Det innledende *etos* er “vår oppfatning av en avsenders troverdighet forut for møtet med en gitt tekst”, det avledede er “det inntrykket vi får av avsenderens troverdighet på grunnlag av selve teksten” og det endelige er “den oppfatningen av en avsenders troverdighet som vi sitter igjen med etter at vi har lest eller hørt ferdig teksten” (Bakken 2009:36-37).

I argumentasjonsanalysen vil ikke de tre appellformene benyttes til en gjennomført systematisk analyse, men mer som kommentarer til de antatte retoriske strategier som ligger til grunn for argumentasjonens appellfunksjon, samtidig som man ved å identifisere disse delene av et argument, kan forsøke å si noe om argumentet som helhet, altså hvilken av de tre

³¹ Kjeldsen (2006) henviser her videre til Aristoteles’ *Retorikken*.

appellformene som dominerer. Dette kommer også frem i toposanalysen der det vurderes om hjemlene er av intellektuell eller emosjonell karakter.

2.4 Stemmeteori

En stemmeanalyse kan være med på å gi svar på hvem som får komme til ordet, og på hvilken måte, i en tekst. Denne analysen vil ta utgangspunkt i to artikler på området, Tonje Raddum og Aslaug Veums *Avistekstens mange stemmer* (2006) og Aslaug Veums *Avisas andlet. Førstesida som tekst og diskurs. Dagbladet 1925-1995* (2008). Jeg har tenkt til å benytte analysen for å peke på hvordan de argumenterende aktørene i argumentasjonsanalysen blir fremstilt i teksten, og på bakgrunn av dette vurdere om dette har noe å si for måten vi som mottagere oppfatter argumentasjonen. Begge de nevnte tekstene omhandler hvordan kilder i medietekster, i disse tilfellene avistekster, blir fremstilt. Det uttrykkes eksplisitt at de ønsker å nå dypere enn deskriptive analyser av kildebruk, der man for eksempel gjennom kvantitative analyser teller opp antall ganger noen er referert i mediene. Et uttalt mål hos Raddum og Veum (2006:135) er at de vil se på “hvordan medietekster (avistekster) bruker stemmer som en retorisk strategi for å uttrykke meninger og holdninger (evaluering) om verden”. Helga Øvsthus Tønder gjør en stemmeanalyse i sin masteroppgave *Mediebilder av en kjønnnet skole* (2009), der hun benytter et skjema for analyse som er delt inn i tre kolonner; “segment”, “funksjon” og “stemme og fremstilling”. Et segment refereres til som “de minste meningsbærende enhetene i teksten” (Øvsthus Tønder 2009:18). Fordi stemmeanalyse ikke er denne oppgavens formål, er ikke min analyse så systematisk og nyansert som Øvsthus Tønders. Der hun snakker om segmenter, og da en inndeling etter denne definisjonen, snakker jeg om *ytring*. Da refereres det til hver enkelt turtaking i teksten, slik den står nummerert i transkripsjonen. Videre baserer Øvsthus Tønder funksjonsdelen av skjemaet på Kjell Lars Berges fire funksjonstyper, slik han presenterer dem i *Tekstnormers diakroni. Noen ideer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring* (1990). De fire funksjonstypene kalles addisjon, kontrast, implikativitet og temporalitet, og funksjonene betegnes som “konneksjonskonstituerende funksjonstyper”, som altså sier noe om hvordan segmenter i tekst står i forhold til hverandre (Berge 1990). Deretter beskriver han funksjonene. “I norsk markeres ofte en “addisjon” leksikalsk med konnektivet /og/ og grammatisk med paratakse³². “Addisjon” kan derfor kalles en “OG-relasjon”. Typen dekker det som ikke dekkes av de

³² Sideordning

følgende tre funksjonstyper” (Berge 1990:81). Om “kontrast” sier han at “I språkssystemet norsk markeres ofte en kontrast leksikalsk med f.eks. konnektivene /men/, /eller/ og grammatisk med paratakse mellom setningene som uttrykker relasjonen. “Kontrast” kan derfor kalles en “MEN-relasjon” (Berge 1990:82). En “temporalitet” kaller han en “SÅ-relasjon”, fordi “I språkssystemet norsk markeres ofte “temporalitet” leksikalsk med konnektiver som /så/, /deretter/, /etterpå/ og grammatisk som paratakse” (Berge 1990:82). Til slutt kalles “Implikativitet” en “FORDI-relasjon” med denne begrunnelsen: “Implikativitetsklassen dekker både empirisk/induktiv og logisk/deduktiv “implikativitet”. Derfor dekker typen også alle typer kausalitet. I språkssystemet norsk markeres ofte implikativitet leksikalsk med konnektiver som /derfor/, /dersom/, /fordi/ og grammatisk med hypotakse³³” (Berge 1990:82). Selv om jeg ikke kommer til å gjøre en analyse på et så nyansert mikronivå av teksten, er det likevel viktig å nevne dette, da disse henger sammen med både Grices språkhandlingsteori og spørsmål om teksttyper, som vil bli nevnt i kapittel 5.

I forbindelse med “stemme og fremstilling” i Øvsthus Tønders analyseskjema sier hun at det hun her kaller “stemme” er ensbetydende med hvilken aktør som er “aktiv i tekstdelen”, og for å markere at dette er aktøren slik den er *fremstilt* i teksten (Øvsthus Tønder 2009:19). Fremstillingen av stemmene har hun delt inn i *direkte*, *indirekte* og *homofon* fremstilling, der direkte fremstilling er forklart som en ordrett gjengivelse av en ytring³⁴, indirekte fremstilling er når en annens ytringer blir gjengitt i 3.person³⁵, mens homofon fremstilling er “en form for flerstemmighet” hvor én stemme (melodistemmen) er den ledende mens de andre stemmene akkopagnerer³⁶ (Øvsthus Tønder 2009:19-20).

2.5 Metodiske rammer og begrensninger

På bakgrunn av det som fremkommer ovenfor er det altså snakk om en kvalitativ metode med forankring i en tolkningstradisjon med utgangspunkt i rekonstruksjon og abduktiv metode. Toulmins argumentasjonsmodell vil være overordnet gjennom hele argumentasjonsanalysen. Når jeg har valgt å støtte meg en del på retorikken er det fordi denne er i tråd med det praktiske utgangspunktet for Toulmins modell, det tidligere nevnte enthymemet. Enthymemet

³³ Underordning

³⁴ Her refereres det til Berulfsen/Gundersen 2007:105.

³⁵ Her refereres det til Berulfsen/Gundersen 2007:198.

³⁶ Her refereres det til Tønnesson 2002:221.

er ifølge Aristoteles den argumentasjonsform som kjennetegner retorikken, en mer praktisk argumentasjon enn logikken, fordi logikken i praksis ofte blir for eksplisitt og omstendelig.

“[Når det gjelder overtalelse gjennom bevis, reelle eller tilsynelatende, er det på samme måte som i dialektikken: Det finnes induksjon og syllogisme og skinn-syllogisme. Eksempelet er en induksjon, enthymemet en syllogisme <og skinn-enthymemet et en skinn-syllogisme>. Enthymemet kaller jeg en retorisk syllogisme, eksemplet en retorisk induksjon.]”³⁷
(Aristoteles 2006: 29)³⁸.

Med dette praktiske utgangspunktet kan en det trekkes paralleller til Hallidays tekstdefinisjon som sier at man må se på hele den kommunikative situasjonen, mer enn bare system og struktur, og det nevnte genresynet til Miller. Dette blir den metodiske rammen.

De metodiske begrensningene omkring rekonstruksjon, fortolkning og abduksjon er drøftet ovenfor. Når det gjelder analyseobjektet i seg selv er det også nevnt at det er en begrensning for hvor eksplisitt det er mulig å være i rekonstruksjonen, fordi det totale råmaterialet ikke foreligger. Dette må jeg selvsagt forholde meg til, og det kan altså ikke utelukkes at argumentasjonen til deltagerne i teksten slik den fremstår for meg, er redigert og klippet på en slik måte at senderens egentlige intensjon blir uklar, tvetydig eller endret. Det har imidlertid vært etterstrebet at det tilgjengelige materialet, sammen en tolkning av implisitte faktorer, er gjort så gjennomskiktig som mulig.

³⁷ Det som står i hakeparentes anser Kassel for å være en senere tilføyelse til den opprinnelige versjonen, men er kanskje gjort av Aristoteles selv (Eide 2006:29).

³⁸ Denne utgivelsen er en norsk oversettelse av Aristoteles' *Retorikk*, gjort av Tormod Eide (2006).

3 Argumentene og analysen

Totalt har jeg trukket frem én og tyve ulike argument, tretten fra det naturvitenskapelige perspektivet, åtte fra det samfunnsvitenskapelige perspektivet, fordelt på henholdsvis fem versus to forskere. Med dette mener jeg at ingenting er selektert ut, og at det er forsøkt å dekke alle argumenter som kommer frem i programmet. Med “alle” mener jeg da de jeg tidligere definerte som relevante i denne sammenhengen, altså forskernes argumenter.

Angående antallet forskere, kan det kanskje være grunn til å stille et kritisk spørsmål allerede her; hvorfor får det naturvitenskapelige perspektivet komme til med flere representanter og argumenter i debatten enn det samfunnsvitenskapelige perspektivet får? Dette spørsmålet skal jeg ikke forsøke å besvare nå, men det kan være grunn til å trekke det frem igjen senere i analysen, i forbindelse med stemmeanalyse. Argumentene i programmet er sekvensielle og programmet beveger seg mellom intervjuene av de ulike forskerne. Jeg har derfor valgt å sette opp argumentene slik at forskerne som argumenterer for et biologisk orientert syn kommer først, i tilfeldig rekkefølge, men samlet for hver forsker. Deretter kommer argumentene til forskerne med et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Inndelingen har ingen annen hensikt enn å forsøke å skape oversikt over argumentene slik de står på hver sin side av saken.

Oversettelsen av de engelske og amerikanske forskernes argumenter er gjort på bakgrunn av NRKs teksting av programmet, men i transkripsjonen finnes de også på originalspråket.

Argumentene slik de her er satt opp er konstruert på bakgrunn av transkripsjonen av programmet som finnes i vedlegg 1. Det anbefales at det konfereres med vedlegget med tanke på at bare deler av teksten er gjengitt før hvert argument. Dette er gjort med tanke på leservennlighet og plassbegrensning i oppgaven. Det må også presiseres at det er knyttet ydmykhet til rekonstruksjonen av argumentene, og at de rekonstruerte delene av argumentene sjelden vil være entydige sannheter. Jeg kan vanskelig ha dekket alle mulige perspektiver, og det ville antageligvis kunne vært satt opp flere alternative strukturer til mange av argumentene. De problemene jeg her forsøker å forholde meg til er også formulert hos Berge (1990:102): ”Dette er jo det klassiske problemet for en filolog, nemlig å forsøke å rekonstruere en intensjon, men samtidig vite at rekonstruksjonen aldri kan bevises som sann”.

3.1 Det biologiske perspektivets argumenter

3.1.1 Argument 1 – Camilla Schreiner (CS)

(Ytring 41-46)

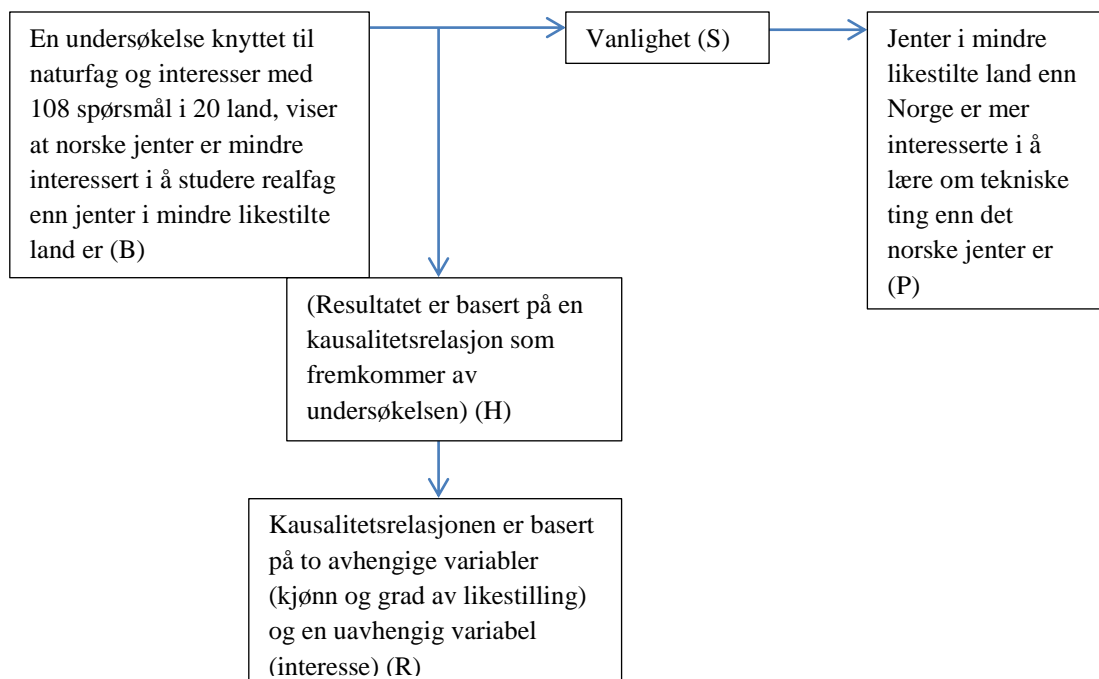
HE: På Naturfagssenteret ved Universitetet i Oslo prøver man å finne ut hvorfor det er så få jenter som vil studere realfag. Camilla Schreiner sitter på en undersøkelse som er gjort i tyve land, og hun fant at jenter i mindre likestilte land, er mer interessert i å lære om tekniske ting enn norske jenter.

HE: Jeg ville trodd at jo mer likestilt samfunnet ble, jo mer likt ble det også, sånn at alle ble like interessert i alt.

CS: Mm.. og i denne delen av spørreskjema, så har vi hundre og åtte spørsmål, og det er 'ingen av de hundre og åtte spørsmålene, som viser det mønsteret du beskriver, det er 'ingen som viser at jo mer modernisert et land er, jo mer nærmer gutter og jenters interessert seg hverandre.

HE: Jo mer moderne et land er, jo mindre er jentene interessert i tekniske ting.

CS: Ja..

Belegget (B) er selve undersøkelsen som Schreiner presenterer, og dette innleder argumentet. Undersøkelsen det vises til er knyttet til et internasjonalt forskningsprosjekt som Schreiner er koordinator for. Prosjektet heter ROSE (The Relevance of Science Education) (Eia & Ihle 2010)³⁹. Undersøkelsen er en spørreundersøkelse der spørreskjemaet er forankret i kvantitativ metode og baserer seg på en firepunktsskala der man graderer sin egen interesse knyttet til det enkelte spørsmål. Den er utført på 15 år gamle informanter. Tallene fra undersøkelsen støtter opp under påstanden og fungerer som en del av logos i argumentet, samtidig som henvisningen til konkrete tall kan være med på å styrke objektiv etos. Dette kan dog svekkes noe av at det i programmet hevdes at undersøkelsen er gjort i tyve land, mens det i den tilhørende boken er oppgitt at undersøkelsen er gjort i førti land (Eia & Ihle 2010). I tillegg oppgis det også at det er førti deltakerland på ROSE-undersøkelsens hjemmesider. Dette kan også være uvesentlig, og kan for eksempel skyldes at antall deltakerland har steget underveis i prosjektet. Vi får imidlertid ikke vite noe om antall informanter, bare antall land undersøkelsen er gjort i, noe som kan være med på å svekke validiteten til belegget, blant annet fordi vi da ikke kan vite om utvalget er representativt. Det minnes om at jeg her snakker om hva som kommer frem i programmet, ikke i selve forskningsrapporten, og at jeg derfor mener at selv om det kommer frem konkrete tall i argumentets belegg, er det ikke nødvendigvis entydige tall som er med på å gi et tydelig bilde av situasjonen og dermed som belegg for påstanden. Hvis vi likevel ser bort fra dette og tar for gitt at Schreiner har tallene i orden, fremstår beleggets logosinnhold som relevant gjennom at det har med saken å gjøre, og som holdbart gjennom at det kan fremlegges ”bevis” for undersøkelsen. “Beviset” er imidlertid basert på en kausalitetsrelasjon, men undersøkelsen er etterprøvable.

Påstanden (P) er her eksplisitt formulert, og selv om det er Eia og ikke Schreiner som uttrykker den, bekrefter Schreiner Eias formulering med et kontant ”ja”, uten modalitet. Schreiners subjektive etos er først og fremst knyttet til hennes stilling som forsker på Naturfagsenteret ved Universitetet i Oslo (UiO). På grunn av deltagelsen i prosjektet og stillingen som forsker, mener jeg det må være grunnlag for å si at Schreiner har legitimitet til å uttale seg som ekspert i spørsmålet om arv og miljø knyttet til kjønnsforskjeller. Sett i sammenheng med belegget og det faktum at både belegg og påstand er eksplisitt formulert, nærmest uten modalitet, ser Schreiner ut til å virke sikker i sin sak, noe som kan være med på å styrke argumentets objektive etos, altså det som har å gjøre med ”talen” i seg selv. Jeg anser

³⁹ Mer informasjon om prosjektet finnes på www.uv.uio.no/ils/english/research/projects/rose/. Universitetet i Oslo, lest 20.01.2011.

modaliteten i argumentet for å være av høy grad, men med tanke på modalitetsbegrepet er det kanskje litt vanskelig å avgjøre akkurat hvor høy grad av modalitet som uttrykkes av Schreiner, fordi det er Eia og ikke hun som formulerer. I Eias formulering heter det som følger: “Jenter i mindre likestilte land enn Norge er *mer* interesserte i å lære om tekniske ting enn det norske jenter er”⁴⁰. I denne formuleringen ligger det ingen kvantitative opplysninger knyttet til logos. Vi vet ikke noe spesifikt om hvor interessert norske jenter er i tekniske ting, bare at jentene fra mindre likestilte land er mer interessert enn de norske. Vi får heller ikke vite noe eksakt om hvor mye mer interessert de er, for eksempel i form av antall studenter innenfor tekniske fagfelt, antall ansatte kvinner i stillinger som kan betegnes som tekniske eller lignende. Videre argumenterer hun uten bruk av nøleord eller andre tegn på en usikker holdning til logos. Dette kan selvsagt tolkes begge veier. Det oppfattes fra min side at det er vanlig innenfor forskningsetikk at man skal ha en åpen og noe ydmyk holdning til eget forskningsarbeid, med tanke på at det også i empirisk forskning kan forekomme ulike bias som gjør at forskningen senere kan fremstå som uriktig.

Programmets struktur går ut på å sette det biologiske opp mot det samfunnsvitenskapelige, og selv om medieringen gjør at vi ikke vet hva som til enhver tid inngår i det totale råmaterialet i forbindelse med produksjonen av programmet, vil det være rimelig å anta at Schreiner er innforstått med at intervjuet av henne er ment å skulle brukes som et forsvar for det biologiske perspektivet på kjønn, da det jo er det forskningen hennes innebærer⁴¹, og at dette derfor er med på å karakterisere den protagonistiske rollen hun inntar i intervjuet.

Hjemmelen (H) i argumentet er implisitt og derfor i skjemaet konstruert av meg, på bakgrunn av det som kommer frem i påstand og belegg. I og med at både påstand og belegg er eksplisitte og fremsatt med høy grad av modalitet, mener jeg at den implisitte hjemmelen likevel er ganske tydelig. Det at kvinner og menn velger tradisjonelle yrker kan nok både sies å være en allmenn sannhet i det norske samfunnet, og det kan støttes opp av blant annet Statistisk Sentralbyrås statistikk på området⁴², og den tidligere nevnte NOU. Hjemmelen i dette tilfellet er knyttet til spørreundersøkelse som metode, og gjør at man ved å analysere sine resultater kan forsøke å kartlegge sammenhenger, og på den måten forsøke å komme med

⁴⁰ Kursiveringen er gjort av meg med den hensikten å poengtere modaliteten som ligger i dette ordet.

⁴¹ Dette vil jo også gjelde alle de andre forskerne som intervjues i programmet. Jeg kan ikke si dette sikkert, men jeg vil jo anta at de før intervjuene har fått vite at det er spørsmålet om arv og miljø som vil være kjernen i programserien, og at disse forskerne kanskje ikke ville stille opp på denne måten dersom de ikke hadde fått den informasjonen på forhånd.

⁴² Se for eksempel http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2003-03-07-01.html, lest 23.04. 2011.

årsaksforklaringer. I dette tilfellet er årsaksforklaringen det som tydelig kommer frem i påstanden, at det på bakgrunn av undersøkelsen ser ut til at norske jenter er mindre interessert i å lære om tekniske ting enn jenter fra mindre likestilte land er. Hjemmelen er altså den kausalitetsrelasjonen som man mener å finne i undersøkelsen.

Styrkemarkøren (S) er nokså tydelig i dette tilfellet. Påstanden og belegget fremsettes nesten uten modalitet. Modalisasjon har som sagt med sannsynlighet eller vanlighet å gjøre (Maagerø 2005), slik at når jeg nå trekker frem dette er det for å poengtere at påstanden fremstilles med svært høy grad av vanlighet. Schreiners resultater påpeker at det er et “vanlig” trekk i undersøkelsen at jenter fra mindre likestilte land, er mer interessert i lære om tekniske ting. Selv om det ikke eksplisitt kommer frem, kan man kanskje også tolke det slik at jenter fra mindre likestilte land er mer tilbøyelige til å ville lære om tekniske fag fordi de ser det som en mulighet til økt likestilling, dersom det er et mål fra deres side, altså en modulasjon. Dette blir nok så implisitt, i alle fall i det som kommer frem i programmet, at det likevel blir vanskelig å hevde. Slik argumentet her tolkes ser Schreiner ut til å mene at kjønnsforskjeller er medfødt, fordi man i et friere samfunn har større muligheter til å velge det man virkelig interesserer seg for, mens man i et mindre fritt samfunn kanskje blir mer påvirket av miljøet fordi det da handler om i det hele tatt å ha en jobb. Slik kommer det også frem hos Lippa i argument 4 og Campbell i argument 12.

3.1.2 Argument 2 og 3 – Trond Diseth (TD)

(Ytring 151-155)

TD: Vi har definert ti ulike leker. Det er, eh, fire feminine leker, det er fire maskuline definerte leker, også er det, eh, såkalte nøytrale leker. Disse til sammen ti lekene, eh, plasseres i et bestemt mønster, også observerer vi, sitter vi med videoopptak, og observerer barn i berøring av leken, og det vi da ser er klare forskjeller mellom, eh, friske gutter og jenter fra nımåneders alder og oppover. I forhold til at gutter velger maskuline leker, jenter velger feminine leker.

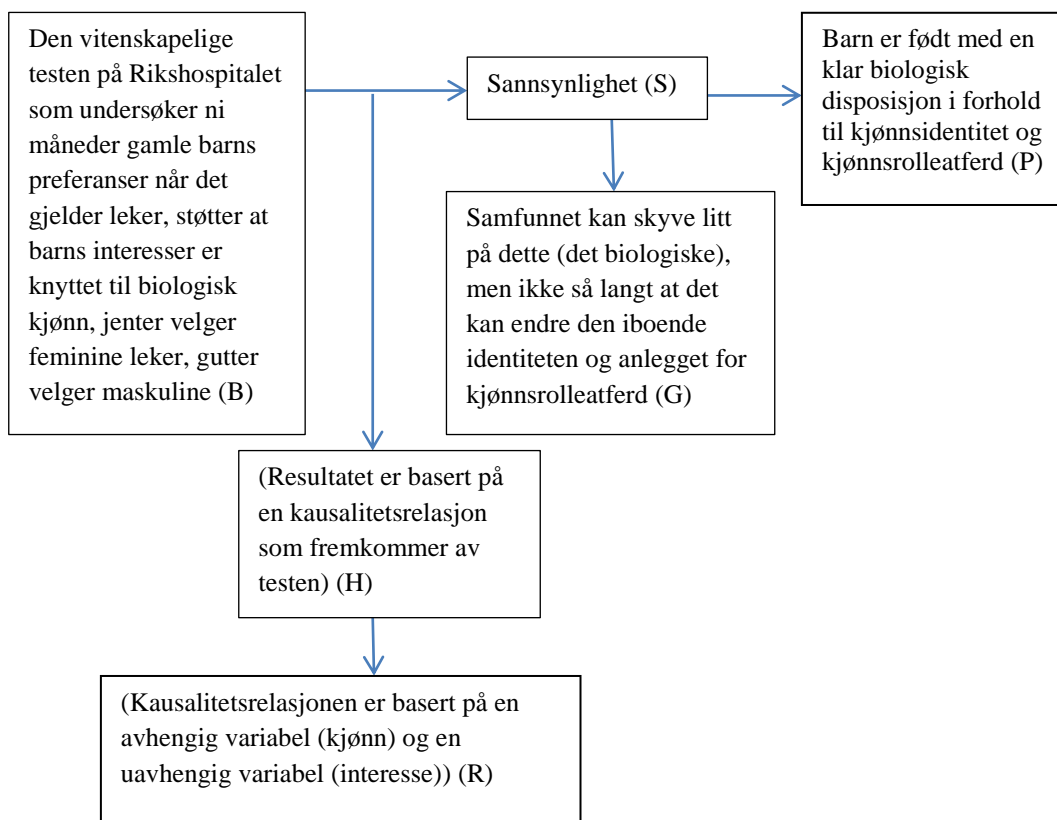
HE: At gutter vil ha gutteleker, og jenter vil ha jenteleger i ni måneders alder, kan jo komme av at de allerede er påvirket av kjønnsroller, men Diseth tror ikke det.

TD: Barn er født med en klar biologisk disposisjon i forhold til kjønnsidentitet og kjønnsrolleatferd, også vil miljøet, kulturen, verdiene, forventningene rundt oss forsterke eller moderere det.

HE: Du tenker lissom at samfunnet kan skyve en del på dette her, men bare så og så langt.

TD: Ja, ikke avgjørende i forhold til å endre den iboende identiteten og anlegget for kjønnsrolleatferd.

Argument 2

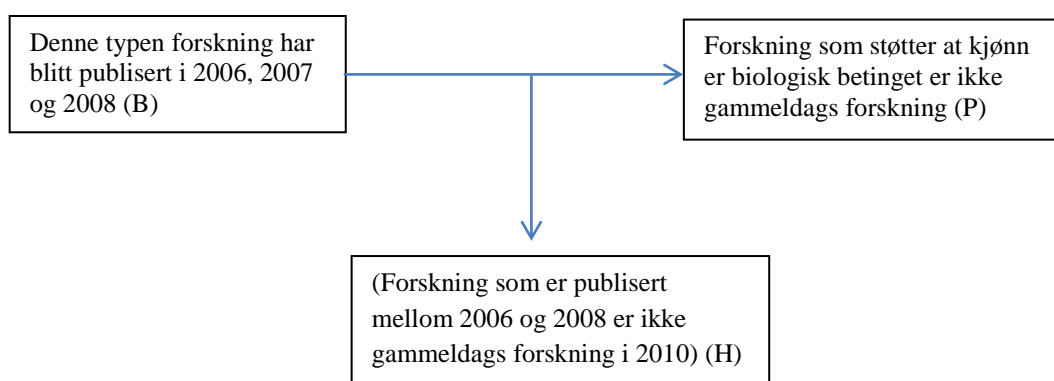
Belegget (B) for påstanden er eksplisitt uttrykt og viser til den standardiserte testen som Diseth og kollegene benytter seg av. Dette innleder argumentet. På samme måte som hos Schreiner blir testen og forskningen hans en del av argumentets logos, samtidig som en standardisert test kan være med på å styrke objektiv etos i form av at resultatene da er fremstilt gjennom en undersøkelse som kan regnes som en valid metode i denne typen problemstillinger, selv om undersøkelser som bygger på en kausalitetsrelasjon også kan

skyldes tilfeldigheter. Det vesentlige for validiteten blir da om undersøkelsen er etterprøvable. Når det gjelder subjektiv etos vil Diseths rolle som overlege og forsker være avgjørende for den rollen han har i programmet.

Påstanden (P) er eksplisitt formulert og uten modalitet, selv om gjendrivelsen (G) er med på å modifisere påstanden noe. Diseth viser en viss ydmykhet med tanke på påstanden når han sier at samfunnet kan være med å skyve noe, men påstanden er likevel formulert slik at man kan tolke det slik at det som kommer frem i gjendrivelsen er en skyvning han ikke ser som signifikant. Modaliteten i argumentet mener jeg kan klassifiseres som modalisasjon, og mer nøyaktig som en ytring formulert med høy grad av sannsynlighet. Selv om gjendrivelsen til en viss grad kan sies å påvirke modaliteten i argumentet gjennom at Diseth anerkjenner samfunnets rolle, ser det likevel ut til at han avfeier rollen som marginal.

Hjemmelen (H) er implisitt og har likhetstrekk med Schreiners. De hviler begge på en hjemmel som dominerer i naturvitenskapelig forskning, en hjemmel som sier at forskning skal være empirisk. Resultatene er imidlertid basert på kausalitetsrelasjoner og samvariasjon, noe som gjør at man ikke kan utelukke at det er snakk om tilfeldigheter. Dette blir tatt opp igjen i diskusjonskapittelet.

Argument 3. Argumentet står som et motargument til Lorentzens argument om at biologisk forskning på kjønn er gammeldags forskning (ytring 69-80).

Argumentet innledes av påstanden (P) som er et motsvar til Lorentzens beskyldninger om at biologisk forskning på kjønnsforskjeller er gammeldags forskning. Selv om hjemmelen (H) er implisitt, ser argumentasjonen ut til å fremstå som svært eksplisitt, og dermed velger jeg ikke

å trekke frem alternative tolkninger enn den som kommer frem i den nektingsfrasen som i skjemaet står som påstand. Jeg vil samtidig hevde at motargumentet kan være fremsatt på tvetydig grunnlag, fordi at selv om argumentet her fremstår ganske eksplisitt, kan det kanskje være, når vi ser på hjemmelen, at Diseth tar Lorentzens argument mer bokstavelig enn det Lorentzen faktisk har ment. En alternativ tolkning av Lorentzens argument, kan være at Lorentzen ikke nødvendigvis mener gammeldags i direkte forstand, altså at forskning må være av nyere dato for å kunne regnes som tidsriktig og relevant, men at gammeldags her innebærer utdatert og ikke i tråd med de normene og retningslinjene som dominerer i bestemte vitenskapelige miljøer og paradigmer i dag. Hvis dette skulle være tilfellet vil i alle fall en misforståelse ligge til grunn for motargumentet og kanskje må den da regnes som ugyldig, eller i alle fall irrelevant som motsvar. Dersom det er slik, ville det kanskje vært mer aktuelt at Diseth formulerte et motargument som var en forsvarstale for eget fagfelt, fremfor hvor grensen går rent historisk for hva som kan regnes som gammeldags forskning og ikke.

3.1.3 Argument 4 og 5 – Richard Lippa (RL)

Argument 4 (Ytring 123 og 137-140)

HE: 'Men kan en amerikansk-britisk undersøkelse virkelig kaste lys over det norske likestillingsparadokset?

[...]

1. *HE: Der vanlige undersøkelser har blant tusen respondenter, har Lippa fått svar fra over tohundretusen kvinner og menn i femtite forskjellige land, europeiske, nord- og sør-amerikanske, afrikanske og asiatiske land. I alle disse landene ble menn og kvinner spurt om hva de har lyst til å jobbe med, og hva fant han?*

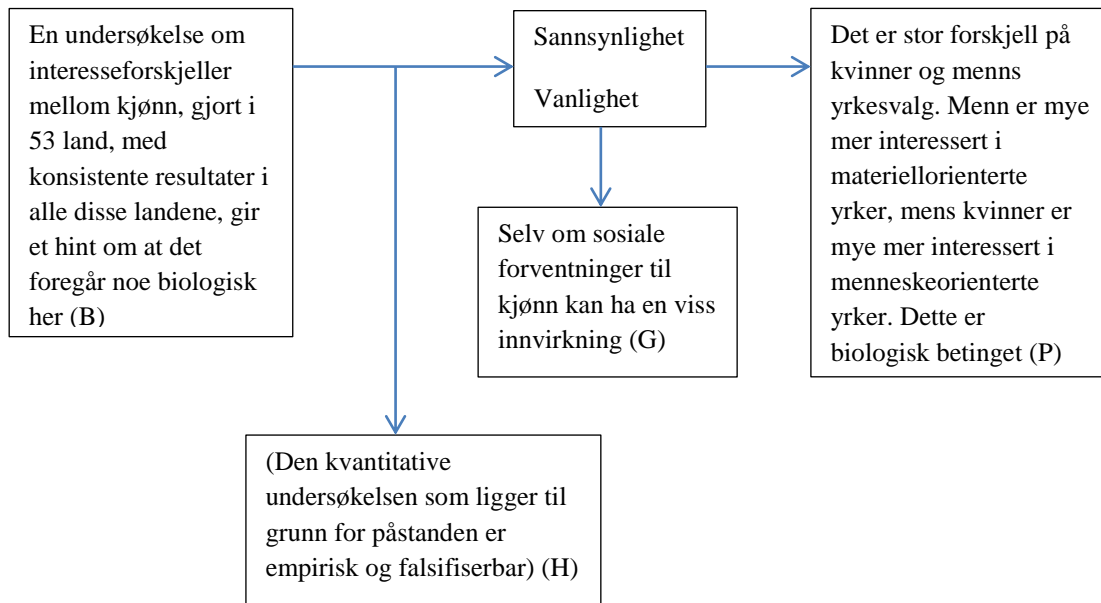
RL: There is a big difference. Men are much more interested in the thing-oriented occupations, things like, engineering, mechanic. Women relatively are much more interested in the people-oriented occupations.

HE: Could a reason for this pattern be that women all over the world are, you know, they are encouraged to, you woman, you know to communicate, to talk, to be social.

RL: Yeah, it's possible, and certainly there is some truth to that, but you would expect that to change some what a cross countries if cultures where big influence on this. It

was absolutely consistent over the fifty three nations, in other words, that was every bit as strong in Norway, as it was in Saudi Arabia and Pakistan, and India, or.. or.. Singapore, or Malaysia, it was just, that's a big difference between men and women, and it seems to be a big difference in all the fifty three nations.

Argument 4

Argumentet til Lippa er innledet av påstanden (P), som i skjemaet egentlig er *to* påstander; ”Det er stor forskjell på kvinner og menns yrkesvalg” og ”Yrkesvalgene er biologisk betinget”. Dette kunne nok skjematisk vært satt opp som to ulike påstander, men når dette likevel ikke er gjort, er det fordi jeg mener at de i denne sammenhengen henger sammen på en slik måte at belegget, hjemmelen, styrkemarkøren og gjendrivelsen kan sies å være de samme for begge påstandene, og at de derfor kan ses som én. Påstanden er eksplisitt formulert, og graden av modalitet kan i utgangspunktet karakteriseres som middels. Denne vurderingen er det diskusjonsrom knyttet til, fordi det i styrkemarkøren uttrykkes høy grad av sannsynlighet, eller egentlig ingen modalitet, når Lippa konstaterer at “Dette er biologisk betinget”, men at modaliteten blir middels når han i den andre delen av påstanden sier at ”Menn er *mye mer* interessert i materiellorienterte yrker, mens kvinner er *mye mer* interessert i menneskeorienterte yrker”⁴³. Poenget med sitatet er modaliteten som ligger i ”*mye mer*”. Når

⁴³ Kursiveringen er gjort av meg for å fremheve innholdet.

Lippa uttrykker seg på denne måten viser han noe avstand til påstanden, gjennom samtidig å si at det ikke er sånn at menn og kvinner ikke kan være interessert i de atypiske yrkene med hensyn til kjønn, men at de er signifikant mer interessert i de yrkene som stereotypisk og tradisjonelt har blitt sett på som kjønntypiske. I tillegg er jo også den eksplisitte gjendrivelsen (G) med på å modifisere utsagnet når han sier at sosiale forventninger kan ha en viss innvirkning. På bakgrunn av denne gjendrivelsen sammen med uttrykket “mye mer” i påstandens første ledd, mener jeg at det kan argumenteres for at påstanden uttrykkes med middels grad av modalisasjon i form av vanlighet og sannsynlighet. Vanligheten er da knyttet til at “menn (vanligvis) er mye mer interessert i materiellorienterte yrker, mens kvinner (vanligvis) er mye mer interessert i menneskeorienterte yrker”. Sannsynligheten er knyttet til at han sier at dette skyldes biologi, men at han samtidig sier at sosiale forventninger kan spille en viss rolle. Hvis man skal rette kritikk mot dette, utdyper han imidlertid ikke gjendrivelsen ytterligere, så vi får ikke vite noe om på hvilke områder og i hvilken grad han mener de sosiale forventningene kan påvirke. I og med at han hevder så hardt i påstanden at interesseforskjellene er biologisk betingede, men samtidig velger å nevne de sosiale forventningene, kan det spekuleres i om denne gjendrivelsen kun er en form for forskningsetisk høflighetsfrase der man anerkjenner at andre fagfelts teorier eksisterer, men egentlig like fullt og helt avfeier dem.

Videre er også belegget (B) eksplisitt uttrykt, og som hos de foregående forskerne er hjemmelen (H) implisitt, og her knyttet til det empiriske og falsifiserbare ved kvantitative undersøkelser. Undersøkelsens store omfang trekkes tydelig frem i belegget, og ved at undersøkelsen sammenlignes med “vanlige” undersøkelser som har rundt tusen deltakere, fremstår disse tallene, sammen med påstanden den står til, som argumentets logos.

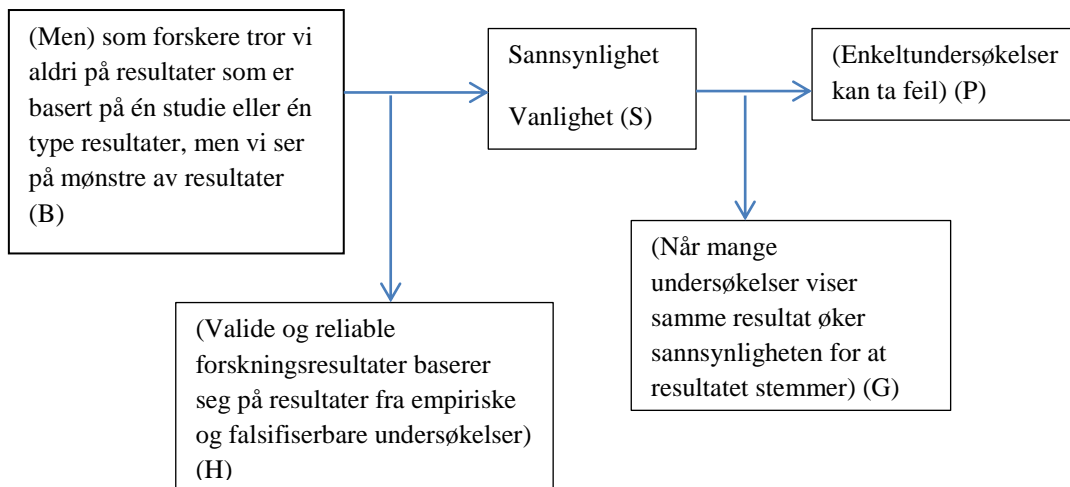
Argument 5 (Ytring 141-144)

HE: Men hva tror Lippa er årsaken til disse tverrkulturelle kjønnsforskjellene?

RL: When you see a result like that, where the two lines are pretty flat, and they do not change across countries. That gives you a hint that something biological is going on here.

HE: Ja, kan det kanskje være noe biologisk her? Lippas studier peker i retning av at det kan være noen medfødte forskjeller, men det er ikke noe bevis.

RL: You know, as scientists we never believe something based on 'one study, or 'one kind of result, you kind of look at a pattern of results. Well, one way you can try to answer the biology questions as it occur early in development.

Hele dette argumentet kan muligens ses som en gjendrivelse for argument 4. Argumentet innledes av det eksplisitte belegget (B). Sammen med den implisitte gjendrivelsen (G) som egentlig sier mye av det samme som belegget, ser Lippa ut til å vise en ydmyk holdning til sin egen rolle som forsker. Dette kan være med på å styrke subjektivt etos knyttet til Lippas personlige egenskaper, og objektivt etos i form av undersøkelsen som er presentert i forrige argument. Slik jeg ser det ligger det også et implisitt belegg i gjendrivelsen, som innebærer at Lippas egen forskning bygger på mange undersøkelser, og derfor må resultatene hans ses som sannsynlige. Den implisitte hjemmelen (H) kan som de foregående knyttes til det naturvitenskapelige perspektivets krav om empirisk forskning.

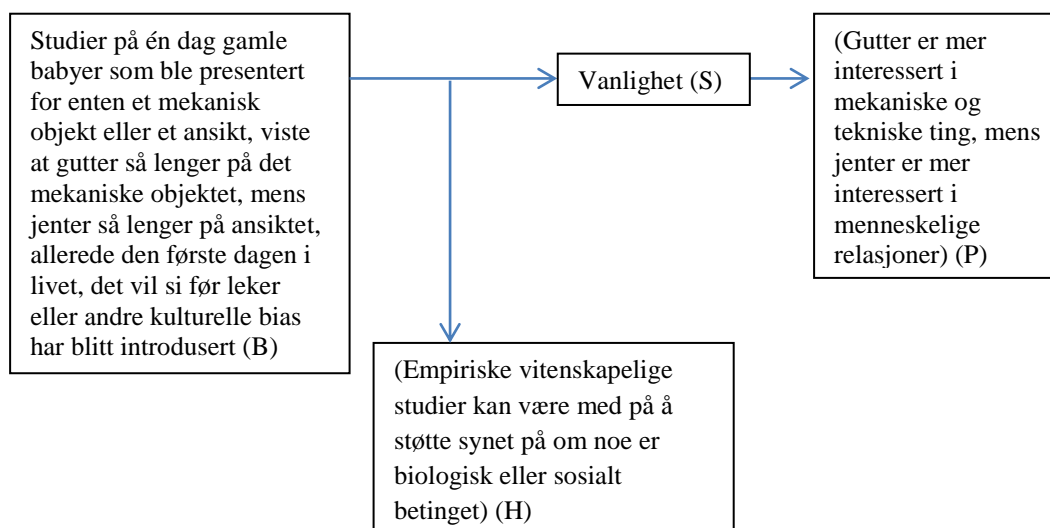
Når det i skjematiskeringen er hevdet at modaliteten er modalisasjon som igjen er karakterisert både som sannsynlighet og vanlighet, kan sannsynligheten knyttes til gjendrivelsen, mens vanligheten er knyttet til belegget. I gjendrivelsen sies det at det er mer sannsynlig at resultatene stemmer når mange undersøkelser sier det samme. Formuleringen i gjendrivelsen

har ingen eksplisitte modalitetsmarkører, og det sies ikke noe presist om hvor mange “mange undersøkelser” innebærer. Fordi denne formuleringen er implisitt og derfor formulert av meg, er det kanskje vanskelig å si noe om graden av modalitet, men på bakgrunn av det eksplisitte belegget vil jeg likevel hevde at modaliteten er høy, Lippa virker veldig sikker på innholdet i belegget. Når det gjelder vanligheten kommer denne til uttrykk i belegget i bruken av ordet “aldri”. Som modalitetsmarkør kan dette karakteriseres som høy eller nærmest ingen modalitet. Lippa sier indirekte at *ingen* forskere baserer resultatene sine kun på én undersøkelse. Det går kanskje til og med an å hevde at det ligger en implisitt holdning om at dersom du gjør dette, kan du ikke kalle deg forsker, og resultatene dine er ugyldige.

3.1.4 Argument 6, 7, 8 og 9 – Simon Baron-Cohen (SBC)

Argument 6 (Ytring 179)

SBC: We looked at babies who were one day old, and again we presented them with either a mechanical object or a face to look at, and filmed how long the baby looked at each of these to objects. We find that more boys looked longer at the mechanical object, and more girls looked longer at the face. Even on the first day of life. So this is before toys have been introduced or various cultural biases or ... has been introduced.

Det eksplisitte belegget (B) innleder argumentet. I belegget refereres det til en empirisk undersøkelse, selv om det ikke fremkommer noen informasjon om utvalget, og hvorvidt det er representativt. Dette kan man imidlertid finne i flere av Baron-Cohens publikasjoner på området⁴⁴.

Påstanden (P) er implisitt og dermed i skjemaet konstruert av meg. Modaliteten i formuleringen kan kategoriseres som modalisasjon og mer nyansert som en middels grad av vanlighet. Det vil kanskje virke spekulativt at jeg hevder at modaliteten er av middels grad når dette er en formulering som jeg selv har konstruert. Begrunnelsen mener jeg å finne i at det i transkripsjonen, og derfor også i det eksplisitte belegget, blir hevdet av Baron-Cohen at “more boys *looked longer* at the mechanical object, and more girls *looked longer* at the face”⁴⁵. Med dette sier jeg jo at det å se lenge på noe, sammenfaller med å vise interesse for noe, slik jeg av argumentet oppfatter at også Baron-Cohen gjør. I påstanden har jeg da formulert dette som at “gutter er *mer interessert* i mekaniske og tekniske ting, mens jenter er *mer interessert* i menneskelige relasjoner”. Dersom man godtar denne overføringen kan man i analysen av argumentet kanskje også være villige til å godta den graden av modalitet som jeg omtaler som middels. Selv om det ikke benyttes modale hjelpeverb eller andre konvensjonelle modalitetsmarkører i de tilfellene jeg har kursivert i sitatet, mener jeg at det ligger en middels grad av modalitet i den komparative formen av adjektivet som blir benyttet, og som dermed gjør at argumentet ikke fremstår så bastant, og “looked longer” derfor igjen kan erstattes av komparativformen “mer interessert” i oversettelsen som finnes i konstruksjonen i skjemaet. Det at komparativ form i seg selv er en “middels” form, mellom positiv- og superlativ form av adjektivets gradbøyning, mener jeg er med på å styrke det jeg hevder om påstandens modalitet.

Hjemmelen (H) er implisitt og også her har jeg knyttet den til det naturvitenskapelige perspektivets empiriske forskningstradisjon. Dette mener jeg å kunne gjøre fordi Baron-Cohen snakker om en falsifiserbar undersøkelse der det blir foretatt målinger som kan etterprøves. Selv om det kvantitative omfanget av testen ikke kommer frem i intervjuet, fremstår forholdet mellom påstand, belegg og hjemmel som troverdig.

⁴⁴ For eksempel i Simon Baron-Cohens *The Essential Difference: Male and Female Brains and the Truth about Autism* (Basic Books, 2004), slik denne kilden står oppført i Ihle og Eia 2010.

⁴⁵ Kursivering er gjort av meg for å illustrere modaliteten

Argument 7 og 8 (Ytring 180-187)

HE: Baron-Cohens funn tyder på at disse interesseforskjellene må ha oppstått 'før barnet ble født, i fosterlivet.

SBC: What we know is that boys and girls are produced in different amounts of hormones, particularly testosterone. The boys are producing twice as much testosterone as girls and this hormone, testosterone, influences the way the brain develops.

HE: Men hvordan vet han at det er testosteronnivået i fosterlivet som lager disse interesseforskjellene.

SBC: We measured the testosterone when the baby is in the womb, we wait until the child is born, and we've looked at that behavior. What we found was that higher the child's testosterone prenatally, the slower they are to develop language.. when they are small child, and the less eye-contact they make, again at the age of one or two years old. So the more testosterone is associated with slower language development and slower social development.

HE: Så mange kjønnsforskjeller kan altså komme av ulikt testosteronnivå? Men hva skjer hvis et jentefoster får unormalt mye testosteron.

SBC: It is a genetic condition where you produce too much testosterone, and girls with this condition show a very masculine pattern of toy preferences.

HE: Testosteronnivået i fosterlivet ser ut til å gi ulike evner og interesser tidlig i livet, men er det en varig effekt?

SBC: We followed these children, and they are now about eight years old, and so we are interested in how they are turning out. And what we find is that, as they got older, the, the, children who had higher testosterone have more difficulties with empathy, with recognizing other people's emotions, or taking somebody else's perspective. But they also have a much stronger interest in systems, eh, in understanding how things work, so even if you ignore what sex somebody is, and just look at their hormone level, you can predict their pattern of interest.

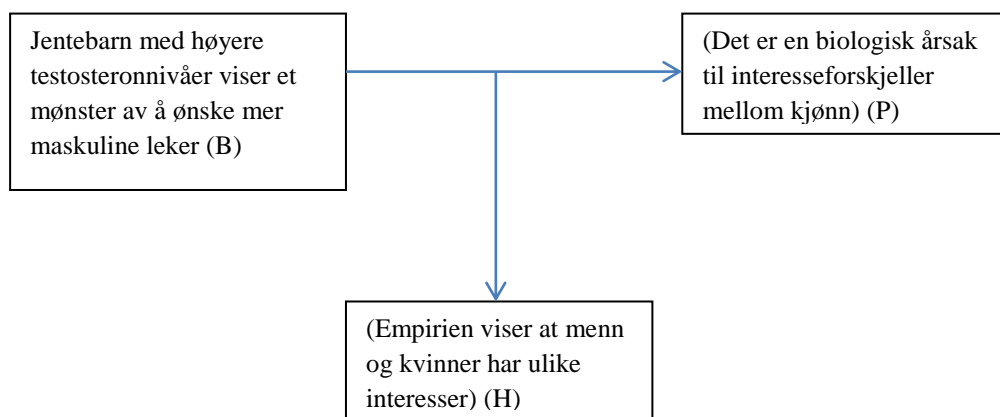
Av skjematismingen fremgår det at hjemmelen (H) her er eksplisitt, men likevel vil man se at den er delvis konstruert ut i fra det Baron-Cohen faktisk sier i transkripsjonen. I utsagnet som starter med “We measured the testosterone...” ligger det at det er snakk om en empirisk måling fordi fysiske målinger av hormonet testosteron kan etterprøves, og derfor mener jeg at det i skjematismingen kan fremstilles som en eksplisitt del av argumentet.

Belegget (B) er også eksplisitt og fremstilt uten modalitet. Det gjør at Baron-Cohen virker sikker i sin sak og det henger sammen med det jeg nevner ovenfor om etterprøvsbarheten ved målinger av hormoner.

Påstanden (P) er implisitt i skjematismingen, men fremstår for meg som nokså entydig når den ses i lys av det eksplisitte belegget og den delvis eksplisitte hjemmelen. For å kunne hevde dette må argumentet imidlertid ses i lys av det forrige, argument 6, og man kan kanskje hevde at hele argument 7 også fungerer som et belegg for argument 6.

En side ved Baron-Cohens argument som skiller ham fra de andre er at undersøkelsen som legges til grunn i belegget, er en longitudinell studie, altså en langtidsstudie der informantene blir studert ved flere aldre. “I forskning betyr longitudinell at data samles inn på mer enn ett tidspunkt” (Johannessen m.fl. 2009:75). I Baron-Cohens studie er det snakk om en panelstudie. “I forskning betyr panel at det gjennomføres en undersøkelse på to eller flere tidspunkter med de samme deltagerne” (Johannessen m.fl. 2009:75).

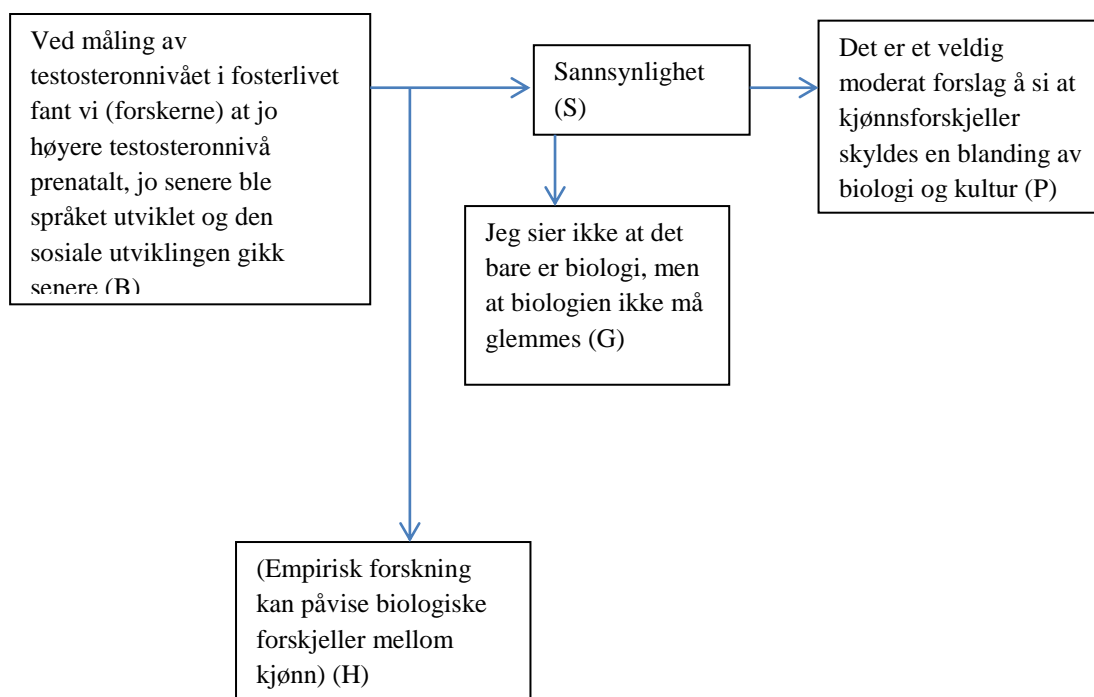
Argument 8

Igjen har jeg satt opp den konstruerte skjematismen med to implisitte komponenter, og dette innebærer at fundamentet for konstruksjonen muligens er litt tynt. Jeg mener likevel det kan gjøres på denne måten fordi det eksplisitte belegget (B) er ytret uten modalitet og testosteronmålingen er falsifiserbar. Påstanden (P) er lik som i det forrige argumentet, argument 7, og derav mener jeg også at argument 6, 7 og 8 kan, og antagelig må, ses i sammenheng med hverandre. Dersom man gjør dette kommer Baron-Cohens hovedargument tydelig frem; han mener at hormoner, som er medfødte og målt prenatalt, beviser at interesseforskjeller mellom kjønn skyldes nettopp disse biologiske kjønnsforskjellene. Hormonmålingene er falsifiserbare og det gjør at han kan støtte seg på en naturvitenskapelig hjemmel (H) om krav til empirisk og falsifiserbar forskning som gyldig.

Argument 9 (Ytring 263)

SBC: It's a very moderate proposal to say it's a mixture of biology 'and culture. I'm not saying that it is 'all biology, but I'm simply saying don't forget about biology.

Dette siste utsagnet til Baron-Cohen er benyttet som avslutning i programmet. Alle komponentene, med unntak av hjemmelen, er eksplisitt fremstilte. Når det gjelder måten argumentet blir innledet på fremstår det litt uklart. Grunnen til dette er at selv om intervjuet med Baron-Cohen fremstår som kronologisk, er intervjuet likevel sekvensielt og klippet, slik at det jeg her fremstiller som påstanden ikke nødvendigvis innleder argumentet. Programmet er klippet slik at mange av de andre intervjuene kommer i mellom, noe som gjør at denne argumentasjonen ikke nødvendigvis fremstår som sammenhengende for seerne.

Informasjonen som fremkommer i belegget blir, som man også kan se av transkripsjonen, vist mye tidligere i programmet, og uavhengig av den egentlige kronologien, kan det sies at belegget innleder argumentet. Her vil det selvsagt være diskusjonsrom om hvorvidt jeg overtolker at dette kan sies å være belegget, men selv om det kan se ut som det er en urimelig avstand mellom belegget og påstanden, mener jeg at hjemmelen her binder dem sammen. Fordi vi vet at Baron-Cohen representerer det biologiske perspektivet, vil det ligge i kortene at når han hevder at det er moderat, eller defensivt, å si at kjønnsforskjeller skyldes en blanding av arv og miljø er det fordi han mener at de bevisene som kommer frem i hans undersøkelse, her fremstilt som belegget, viser at tyngden ligger på de biologiske og ikke de sosiale faktorene. Når det gjelder gjendrivelsen i dette argumentet kan man derfor spekulere i

det samme som jeg gjør i argument 4 av Richard Lippa, om denne gjendrivelseren kun er en slags forskningsetisk høflighetsfrase.

3.1.5 Argument 10, 11, 12 og 13 – Anne Campbell (AC)

Argument 10 (Ytring 202-206)

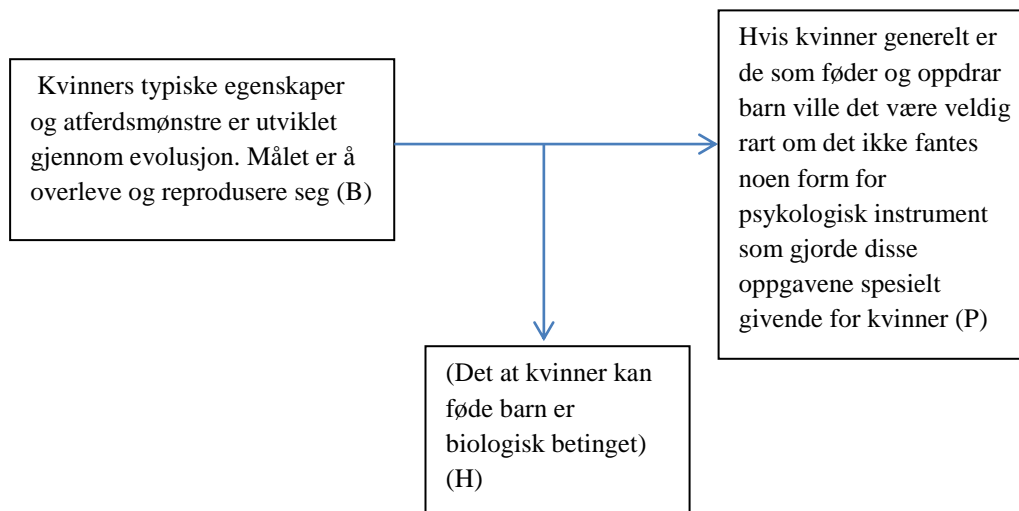
HE: Anne Campbell forstår mennesket ut fra Darwins teori om at våre egenskaper er et resultat av en lang utsilingsprosess.

AC: The key to all this is, how many decedents you leave behind you, and any traits that increase the number of decedents you leave behind you, will tend to stay in the gene pool, so that's what selecting in particular traits, both in males and in females.

HE: Så hvorfor har evolusjonen gjort kvinner og menn forskjellige?

AC: If women are generally the ones who gives birth and to raise children, it would be very surprising if there wasn't some kind of psychological orchestration that helped women achieve those tasks, and made those kinds of tasks in particular pleasurable to women. So things like empathy in women, things like avoiding dangerous confrontations when you may be hurt or injured, things like avoiding social exclusion, being pushed out of the group, all of those are good things, all of those mean that you are more likely to survive and to reproduce and to leave children who they, who themselves, also reproduce.

HE: Og i følge Campbell er det også derfor dagens kvinner er mer orientert mot andre mennesker, enn det menn er.

Argumentet kan kanskje sies å være innledet av hjemmelen (H). Med “kanskje” mener jeg at fordi det er Eia som innleder og sier at Anne Campbell forstår mennesket ut i fra Darwins evolusjonsteorier, og ikke Campbell selv. Det som skiller denne hjemmelen fra de andre naturvitenskaplige forskernes hjemler, er at denne hjemmelen ikke bygger på empiriske undersøkelser, men denne hjemmelen er likevel udiskutabel. På en måte kan nok denne hjemmelen også sies å være en påstand, og kanskje burde argumentstrukturen gjort dette synlig, men informasjonen som kommer frem i hjemmelen er en av en slik karakter at også motpolen i dette programmet, kjønnsforskerne, anerkjenner dette, og dermed ser jeg ingen grunn til å spinne videre på det.

Belegget (B) er noe omkonstruert i oversettelsen, og den består egentlig av to påstander; “Kvinner typiske egenskaper og atferdsmønstre er utviklet gjennom evolusjon” og “Målet er å overleve og reprodusere seg”. Første del av belegget kunne kanskje i stedet vært knyttet til argumentets hjemmel, men da ville det kanskje ikke lenger kunne godtas at jeg sier at hjemmelen her er oppfattet som en allmenn sannhet, fordi kjønnsforskerne i denne debatten nettopp ikke ville godta dette som en sannhet. Det at kvinner føder barn vil godtas som en biologisk faktor, men ikke at andre sider ved kjønntypiske kvinneegenskaper og atferdsmønstre er utviklet gjennom biologi og evolusjon, for det er jo nettopp det kjønnsforskerne mener er konstruert av sosiale forventninger til kjønn og atferd. Jeg har derfor valgt å sette dette opp som belegg. Når det gjelder den andre delen av belegget kan det

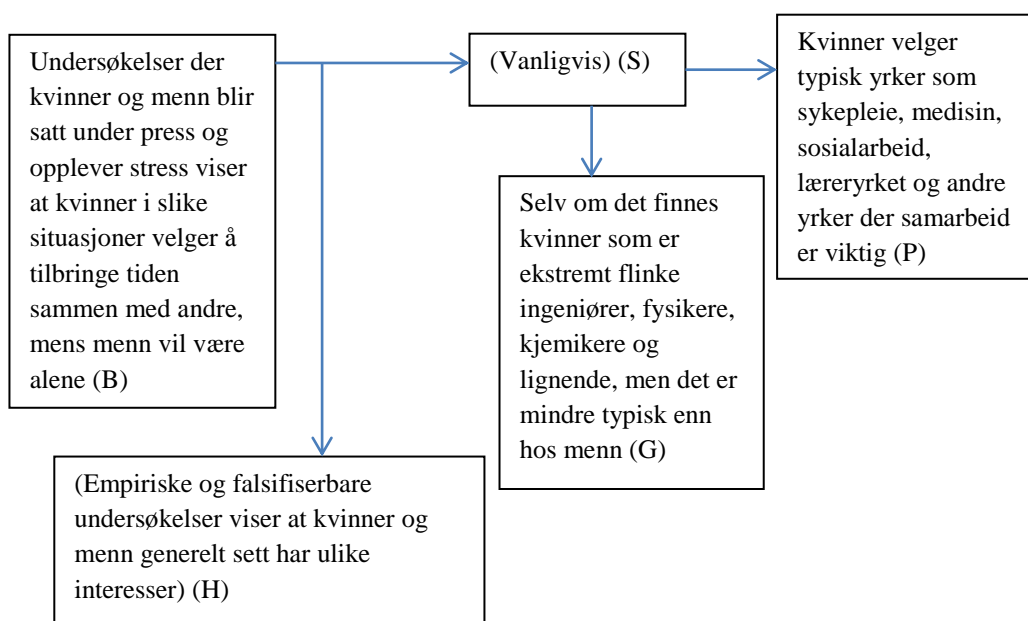
nok også være delvis enighet om dette mellom de to sidene i debatten, men det er nok når vi kommer til påstanden (P) at uoverensstemmelsene viser seg tydeligere. Her har Campbell ingen falsifiserbare data å støtte seg på, og det er jo nettopp dette som gjør argumentasjonen knyttet til evolusjonen usikker. Dette kommer også til uttrykk i måten hun uttrykker seg på, for selv om hun fremstiller belegget bastant og uten modalitet, benytter hun en lav modalitet i utsagnet som er knyttet til påstanden når hun starter utsagnet med “hvis”. Det kunne nok argumenteres for at påstanden i stedet skulle stått som en gjendrivelse i argumentet. Når jeg likevel lar det stå på denne måten, er det på grunn av den særegne stillingen som evolusjonsforskningen har. At den ikke kan falsifiseres gjør at Campbell må uttrykke en viss usikkerhet for å kunne oppnå troverdighet, eller etos. Den omtalte lave modaliteten kan være med på å styrke subjektivt etos, fordi Campbell på den måten innretter seg etter de forskningsvitenskapelige normene om ikke å hevde sine påstander for hardt. Samtidig kan objektivt etos påvirkes av hvordan eventuelle mottagere ser på evolusjonsteorien i et mer generelt makroperspektiv. Dersom man har godtatt grunnleggende deler av evolusjonsteorien, vil det være mer sannsynlig at man godtar Campbells teorier om evolusjonens påvirkning til kjønn, og dermed til argumentasjonen i seg selv. Videre ligger det implisitt i påstanden en oppfatning om at det å føde barn er en svært smertefull prosess, og at det derfor vil være rart om det ikke finnes en eller annen form for instrument som gjør at denne prosessen likevel er noe som kvinner ønsker seg. På bakgrunn av Campbells forskningsområde vil det være naturlig å tolke dette dithen at hun mener at et slikt instrument vil være biologisk betinget og utviklet gjennom evolusjon.

Argument 11 (Ytring 207-209)

AC: We know from many psychology studies, one of the biggest sex differences is, that if you put people under stress, for example if say to them that in about half an hour we are going to give some quite pain full electric shocks. We're just getting, ss, eh, all the equipments ready, ehm, so you would have to wait. Would you like to wait by you self, or would you like to wait with someone else? Women will chose to be with other people, men typically under stress choose to be alone. They don't want to be with others.

HE: Menn og kvinner i totusen og ti er fortsatt preget av gener som ble utviklet for hundretusenvis av år siden.

AC: That's why women have entered nursing, medicine, ehm, social work, teaching. All this kind of areas are areas of cooperative exchange. Where women seems to feel most at home, most comfortable, I mean, of course there are big overlaps between the sexes, huge overlaps, there are women that are extremely gifted in engineering, physics, chemistry and so on, but in a sense that's less typical, I would say, as a female interest, as it is as a male interest.

I motsetning til i forrige argument kan Campbell her støtte sin påstand opp med empirisk psykologisk forskning. Fordi hun her presenterer et logosinnhold som er både relevant, fordi det har med saken å gjøre, og holdbart, fordi det bygger på en empirisk undersøkelse, kan dette styrke både det subjektive og objektive etos. Det objektive gjennom logos' relevans og holdbarhet, det subjektive gjennom at hun i dette argumentet viser at hun kan støtte deler av sin evolusjonsbaserte teori på empiriske undersøkelser. Dette fremkommer av hjemmelen (H). Hun innleder argumentet med belegget (B), der også den implisitte hjemmelen kommer til uttrykk. Psykologiske undersøkelser viser at kvinner søker til det sosiale når de opplever stress, mens menn ønsker å være alene. Dette bruker hun som belegg for påstanden om at kvinner velger typiske kvinneyrker der samarbeid er viktig. Når det gjelder modaliteten i argumentet har jeg karakterisert denne som modalisasjon og igjen som vanlighet, på bakgrunn

av utsagnet som sier at “Kvinner velger *typisk* yrker som sykepleie, medisin, sosialarbeid, læreryrket og andre yrker der samarbeid er viktig”⁴⁶. Dette er påstanden (P) i argumentet. Ordet “typisk” kan være et synonym til “vanlig”, og dermed faller det seg naturlig å klassifisere modaliteten som jeg her har gjort. Når man ser på gjendrivelsen (G) mener jeg denne er med på å underbygge det jeg hevder, gjennom om at Campbell nevner at det selvsagt finnes unntakstilfeller, men at det er “mindre typisk”.

Argument 12 (Ytring 210-213)

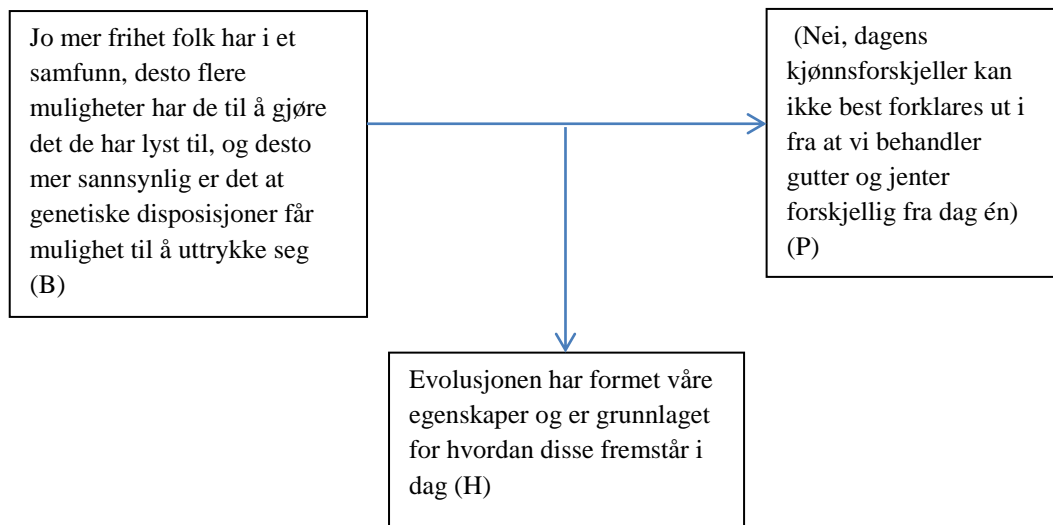
HE: Jeg tenker at evolusjonen sikkert er viktig, men kan ikke dagens kjønnsforskjeller likevel best forklares ved at vi behandler gutter og jenter forskjellig fra dag én?

AC: Now we know that sex differences in some areas are really quite large, so I just find it hard to believe, that a very very subtle difference in the tone of voice you use, or how long you make eye-contact or something like that, could really have such a profound effect on the interest or activity or preferences that children shows.

HE: Det er på tide å oppsummere litt. Kan vanlige folk likevel ha rett i at det er noen medfødte, biologiske grunner til at gutter og jenter har forskjellig interesser? Jeg synes det er en del ting som peker i den retning. Men hvis det er sånn at kjønnsforskjellene ligger i genene og hormonene, hvorfor er det da sånn at jenter i mindre likestilte land har mer lyst til å lære om tekniske ting enn jenter i Norge?

AC: It's an interesting thing, hm, but more you free people in society, the more you open up the opportunities for people to do anything they want, the more likely it is that any kind of genetic dispositions they have will be able to express itself.

⁴⁶ Kursivering er gjort av meg for å påpeke modaliteten som ligger i ordet “typisk”

Argumentet innledes av spørsmålet som Eia stiller. Selv om dette ser ut til å være klippet inn i etterkant, går det nok likevel an å si at Campbells argument er et motsvar til dette, for det er jo et av kjernespørsmålene som går igjen i hele programmet. På bakgrunn av dette har jeg valgt å sette opp den implisitte påstanden som en negasjon til Eias formulering. I belegget påpeker Campbell at jo mer frihet man har i et samfunn, desto mer sannsynlig er det at man velger etter sine preferanser. I tillegg hevder hun at det man da velger vil skyldes de biologiske predisposisjonene man har i seg som en følge av evolusjon. I transkripsjonen utdyper hun ikke dette ytterligere, og slik sett blir kanskje innholdet i dette argumentets belegg også stående som en ubegrunnet påstand. I boken som ble skrevet i forbindelse med programmet, utdypes dette slik:

“Vi er ikke viljeløse marionetter i evolusjonens hender, understreker hun. Evolusjonens spor ligger i genene, og verken de eller hormonene som trigges av dem, dikterer vår atferd. Det de gjør, er at de utstyres oss med noen interesser, ønsker, begjær og behov som vil påvirke våre handlinger” (Eia og Ihle 2010:87).

Dette sitatet er jo også en påstand som det i denne sammenhengen ikke fremlegges eksplisitt belegg for, men igjen mener jeg dette har med evolusjonsteoriens særegne forhold til falsifiserbar forskning å gjøre. Poenget med å trekke dette frem er at selv om Campbell mener at mange kjønnsforskjeller er biologiske, så sier hun også at det er en viss plastisitet knyttet til disse egenskapene, som da kan knyttes til miljøet vårt. Hun har altså ikke et syn som sier at

menneskets atferd er predeterminert, men at våre handlingsmønstre er påvirket gener som er utviklet gjennom evolusjon over mange generasjoner, og som også viser seg i kjønnsforskjeller, fordi evolusjonen har påvirket kvinner og menn på ulik måte. Dette kan videre knyttes til argumentets styrkemarkør og dermed modaliteten. Siden påstanden er implisitt er det i belegget modaliteten kommer frem. Jeg vil i utgangspunktet karakterisere modaliteten som middels modalisasjon fundert i sannsynlighet, fordi Campbell sier at “Jo mer frihet, desto *mer sannsynlig* er det at genetiske disposisjoner får uttrykke seg”.

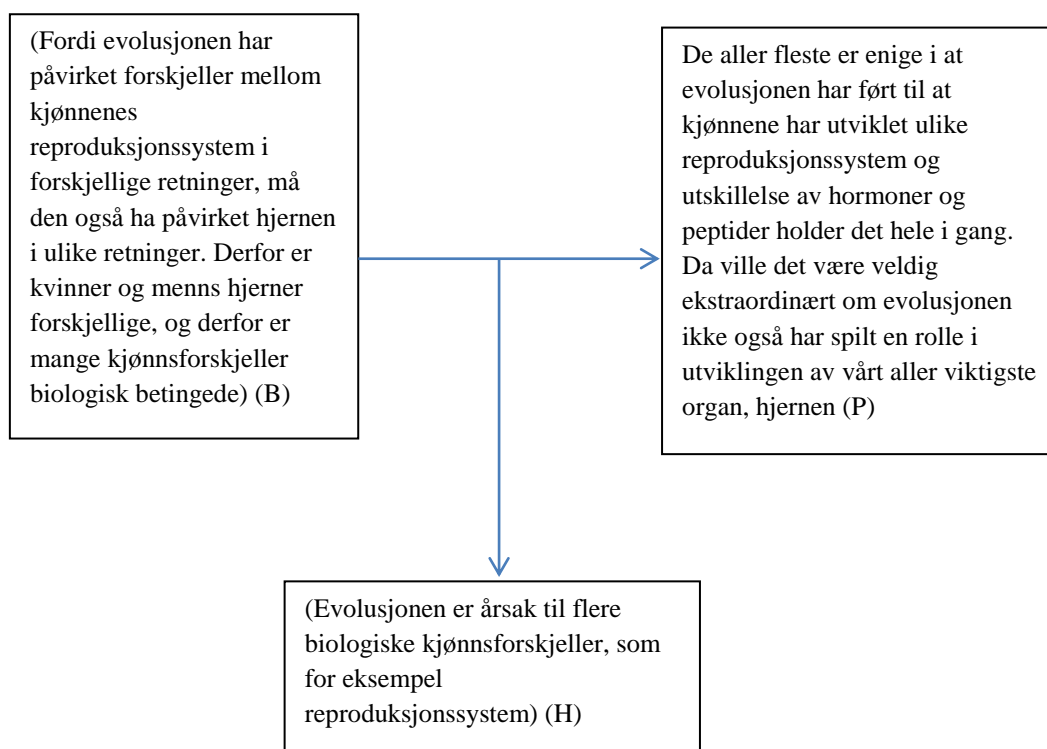
Argument 13 (Ytring 217-219)

[intervju av Lorentzen vises – se transkripsjonen før argument 19]

AC: Amazing!

HE: Amazing?

AC: Absolutely amazing! I'm astonished that someone could say that. Well, I guess the question I would propose is, 'where do bodily differences come from? 'Where do the differences between men and womens reproduction systems come from? Evolution, I'm sure would be the answer most social scientist would give. And what orchestrate those bodily differences? What is responsible for the productions of hormones and peptides that keep everything going? The human brain, mostly, yes, thru feedback systems. It seems to me quite extra ordinary that you could imagine that evolution has operated on the reproduction system and has had absolutely no effect at all on our brain, the single most expensive organ we have in the body.

Påstanden (P) er formulert som en kommentar til et klipp fra et av intervjuene med Lorentzen, det som nedenfor kommer frem i argument 19. I transkripsjonen viser Campbell sin uenighet med Lorentzen gjennom å si at hun er overrasket over at noen kan si noe slikt. Her ligger det implisitt at hun er overrasket fordi hun er uenig, noe som kommer frem i den eksplisitt formulerte påstanden. Innledningen av påstanden, “de aller fleste”, er tett knyttet til den implisitte og derfor konstruerte, hjemmelen, gjennom at det sier noe om at denne oppfatningen er allmenn. Da blir det selvsagt en vurderingssak hvorvidt man godtar dette, men den eksemplifiserte kjønnsforskjellen i hjemmelen, nemlig reproduksjonssystemet, må kunne sies å være en sannhet. Heller ikke her kan Campbell basere argumentasjonen fullstendig på den naturvitenskapelige forskningens krav til falsifiserbare resultater. Hun nevner peptidene og hormonene som jo er målbare størrelser, så til en viss grad kan påstanden etterprøves, men problematikken gjør seg gjeldende når man skal se på den evolusjonære utviklingen og sammenligne, noe som jo er umulig når data fra tidligere tider ikke foreligger. Den siste setningen i påstanden formulerer kjernen, at det ville være veldig rart om evolusjonen har påvirket menn og kvinners reproduksjonssystem i ulike retninger, men ikke hatt den ringeste påvirkning på hjernene deres, når det er hjernen som er kroppens aller viktigste organ. Det er dette som er forsøkt formulert i det implisitte belegget. Fordi Campbell

bygger sitt argument på evolusjonsteori, blir det en hypotese som legges frem som belegg, og antageligvis kan man si at dette belegget egentlig bare er en ny påstand. Hvorvidt man godtar argumentasjonen vil handle om hvorvidt man godtar evolusjonsteorien som forklaringsteori for menneskelig utvikling.

Når det gjelder argumentets modalitet, vil jeg karakterisere den som middels til høy, og både som modalisasjon og modulasjon. I påstandens første del, “De aller fleste er enige i at evolusjonen har ført til at kjønnene har utviklet ulike reproduksjonssystem og utskillelse av hormoner og peptider holder det hele i gang”, er modalisasjonen tydelig i form av vanlighet, gjennom at det innledes med “de aller fleste”. I tillegg vil denne innledningen kunne karakteriseres som å ha høy modalitet. I påstandens andre del er imidlertid modaliteten svakere; “Da ville det være veldig ekstraordinært om evolusjonen ikke også har spilt en rolle i utviklingen av vårt aller viktigste organ, hjernen”. Dette hevdes på bakgrunn av den hypotetiske formuleringen som Campbell benytter seg av, og det at hun her lener seg på en klassisk logisk argumentasjonslære, gjør at påstanden kan fremstilles som en deduktiv syllogisme på denne måten:

Det er forskjell på menn og kvinners reproduksjonssystem

Hjernen er vårt viktigste organ og den administrerer alle deler av kroppen

Derfor må menn og kvinners hjerner være forskjellige

Selv om Campbells argument altså ikke er falsifiserbart, kan hun støtte seg på teorier om kommunikasjonslogikk i et forsøk på å øke sin troverdighet, både angående subjektiv og objektive etos, samtidig som problemet med argumentet er å få mottagerne til å godta logos som gyldig. Når det sies at “logikk er studiet av gyldige argumenter” (Føllesdal, Walløe og Elster 1986)⁴⁷, kan det dette da være en måte for henne å argumentere på.

⁴⁷ Gjengitt i Sandvik 1995:244

3.2 Det samfunnsvitenskapelige perspektivets argumenter

3.2.1 Argument 14, 15 og 16 – Cathrine Egeland (CE)

Argument 14 (Ytring 59-64 og 117-118)

HE: Jeg drar til Arbeidsforskningsinstituttet og møter forskningsleder Cathrine Egeland som har skrevet flere forskningsrapporter om menn og kvinners yrkesvalg.

HE: Ofte så leser man i populærvitenskapelige resultater at, eh, menns hjerne er sånn, kvinners hjerne er sånn. Hva tenker du om det?

CE: Eh... Det, det med, det, det vett' eg ikkje, eg vett' ikkje om der e noye i det, men det e, eh, påfallende kor interessert man e i å finne den type forskjeller.

HE: Du er ikke så interessert i den type forskjeller?

CE: Nei, nei. Veldig lite interessert i det.

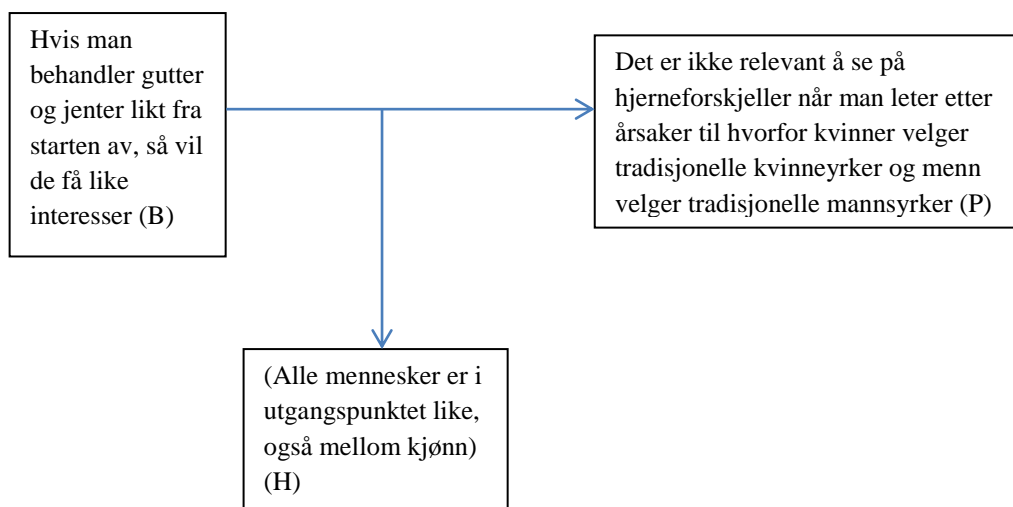
HE: Så det er ikke relevant å se på sånne hjerneforskjeller for å forstå hvorfor menn oftere blir ingeniører og kvinner ofte blir i omsorgsykker?

CE: Nei, det, det, det syns eg, det, det, det syns eg ikkje. Eller det.. nei.

[---]

HE: Hvis man behandlet gutter og jenter likt fra starten a', så ville de få like interesser óg. Ja?

CE: Ja, det, det, det bli' jo på en måte implikasjonen av det eg seie. Mhm..

Argumentet innledes av Egelands svar på Eias spørsmål, påstanden (P) om at det ikke er relevant å se på hjerneforskjeller som en forklaring på interesseforskjeller mellom kjønnenes yrkesvalg. Hun svarer imidlertid først at hun ikke vet om det er noe i det, så sier hun at hun ikke er interessert i slike forskjeller, før hun til slutt avfeier hjerneforskjeller mellom kjønn som en relevant variabel i spørsmålet om hvorfor kvinner og menn velger ulike yrker. Selv om jeg i argumentasjonsstrukturen bare har tatt med den siste delen av dette, der hun nokså bastant sier at det ikke er relevant, går altså påstanden i samtalen fra lav til høy modalitet. Denne modaliteten kan nok karakteriseres på flere måter, men modalisasjon fundert i sannsynlighet ser ut til å være det fremtredende, på bakgrunn av hvor sannsynlig hun mener det kan være.

Belegget (B) for argumentet er tett knyttet til hjemmelen (H). Det er eksplisitt uttrykt som et svar på Eias spørsmål. Modaliteten er nærmest fraværende. Selv om det ligger noen betingelser i bruken av ordet “hvis”, er ytringen om likhet like bastant, og implisitt ligger det altså her at vi ikke behandler gutter og jenter likt fra starten av, og at det er det som er årsaken til at de velger ulike yrker.

Hjemmelen er ikke basert på presentasjon av empiriske studier. Egelands argumentasjon kan nok sies å være basert på en politisk hjemmel som har stått sterkt i Norge det siste århundret, og spesielt etter at den sosialdemokratiske ideologien fikk rotfeste gjennom Arbeiderpartiets maktovertakelse i 1935, og den dominansen de har hatt i store deler av historien helt frem til i

dag. Meningen med å trekke dette frem, er at det kan se ut til at Egeland, og også Lorentzen, som presenteres nedenfor, gjennomgående argumenterer med forankring i en annen hjemmel enn de som i teksten fremstilles som naturvitenskapelige forskere. Dersom dette er tilfellet, vil dette gi grobunn for en rekke andre spørsmål knyttet til argumentasjonsprosessen, og da spesielt på hvilket grunnlag man argumenterer, og ikke minst hva som avgjør hvilket grunnlag som er det korrekte, eller hvorvidt noe kan sies å være korrekt eller ikke. Dette vil bli tatt opp igjen i kapittel 6.

En side av Egelands argumentasjon som kan påvirke subjektivt etos, er den utstrakte bruken av nøleord sammenlignet med de andre forskerne. Dette kan være medvirkende til at troverdigheten svekkes, fordi hun rett og slett virker usikker på det hun snakker om. Usikkerheten tydeliggjøres også når hun først sier at hun ikke vet, før hun så plutselig blir veldig bastant i sin mening.

Argument 15 og 16 (Ytring 228-240)

CE: Eh, eg tenker at når han observerer dette her, så, så ser han det han er litt ute etter då, han er ute etter at der er, eh, kjønnsforskjeller og at de er medfødt.

HE: Ja, så han finner det han leter etter på en måte?

CE: Eh, ja, det tror eg han gjør. Eh, mhm. Eg synst det er interessant å se, eeh, kor mye, ehm, energi man kan bruke på å prøve å forklare, eh, for eksempel sånn som kjønnsforskjeller, eh, ehm, biologisk.

HE: Eh, men jeg føler at disse sier jo, eh, det er et element av biologi her, og selvfølgelig samfunn, kultur..

CE: Ja..

HE: Mens du er bare på samfunn og kultur.

CE: Eh, ja.

HE: Og når du ser den forskningen på en dag gamle babyer, om det.. forandrer ditt syn på at lik behandling av gutter og jenter ville føre til at de får like interesser?

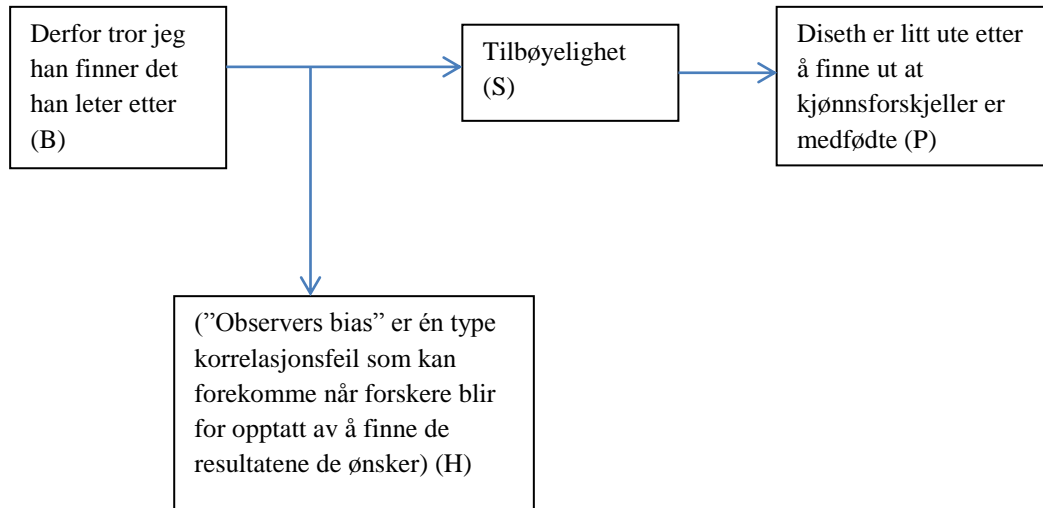
CE: ..Eh, nei, nei, det endrer ikkje på det, nei... Nei.

HE: Hva er på en måte det vitenskapelige grunnlaget ditt for å si at biologi ikke spiller 'noen rolle når det gjelder menn og kvinners ulike yrkesvalg?

CE: Mitt vitenskapelige grunnlag?

HE: (nikker)

CE: Eh, eeh, eg, eg har nok et ganske, det du ville kalle, eh, et veldig 'teoretisk utgangspunkt. Asså, biologi får lissom ikkje plass der for meg, asså, eh, det vil, det, ja.. Og eg synst nettopp at samfunnsforskning då ska', ska' utfordre, eh, eeh, tenkning som baserer seg på at forskjeller mellom mennesker ska', er, eeh, ja er biologiske då.

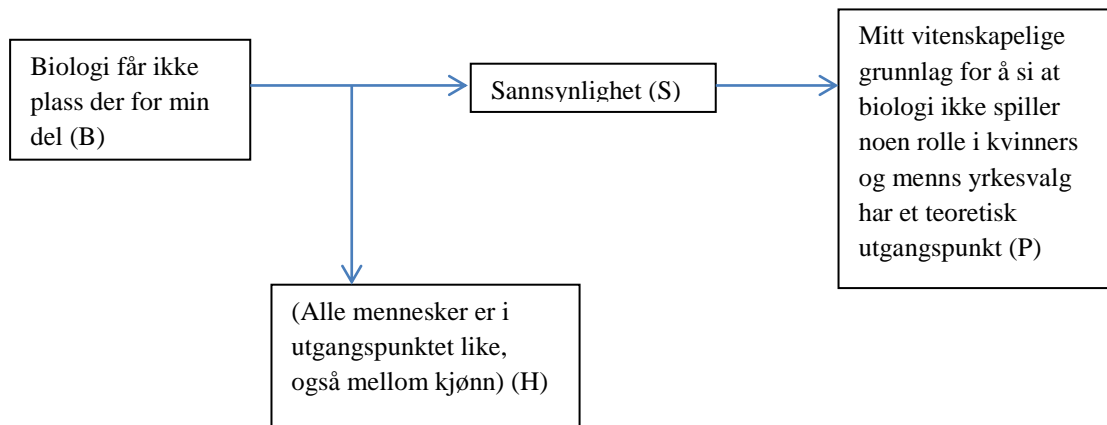

Argumentasjonen innledes av påstanden (P). Påstandens karakter gjør at Egeland her inntar rollen som antagonist, i det at hun kritiserer Diseth, fremfor å argumentere for eget fagfelt. Modaliteten i påstanden kan karakteriseres som modulasjon og videre som tilbøyelighet. Denne modulasjonen kan nok sies å være middels, fordi hun bruker modaliseringen "litt". Det er likevel entydig at Egeland anklager Diseth for å være uprofesjonell og subjektiv, og at han dermed er tilbøyelig til å lete etter belegg for sine påstander på en slik måte at han overser det som ikke støtter hans syn. Med dette kan vi komme inn på hjemmelen (H) som her er konstruert av meg fordi den er implisitt i argumentasjonen. "Observers bias" er et kjent begrep i forskningsvitenskapen, og på bakgrunn av det som eksplisitt er formulert i belegget (B), at Diseth finner det han leter etter fordi han mener at kjønnsforskjeller er medfødte, mener jeg det er sannsynlig at det er dette Egeland støtter seg på i sine anklager mot ham. Det er imidlertid benyttet modalisering i belegget også, når Egeland bruker "tror", kan denne sies å være en modalisasjon fundert i sannsynlighet, og igjen karakterisert som middels grad.

Når det gjelder hjemmelen, så er jo denne konstruert, så det vil være et visst rom for feiltolkning her, men om man godtar denne, så slår det meg at Egeland her diskuterer på grunnlag av en empirisk metode, noe hun ikke gjør når hun selv er protagonisten, som i

argument 14, der hun støtter seg på en politisk ideologi, fremfor en empirisk tradisjon. Det ser altså ut til at hun tilpasser sin argumentasjon, og endrer sine krav til forskningsrammer, ettersom hvilken rolle hun selv inntar.

Argument 16

Påstanden (P) er formulert som et svar på Eias konfrontasjon, når han sier at det biologiske perspektivet til en viss grad anerkjenner de sosiale faktorenes rolle, og samtidig spør hvorfor Egeland ikke anerkjenner biologiens rolle. Hun snakker om et teoretisk utgangspunkt, uten å si hva dette egentlig innebærer. Her må det imidlertid igjen påpekes at programmet er redigert, og at man derfor ikke kan utelukke at hun utdyper dette. Slik det foreligger ferdigredigert ser det ut i fra det eksplisitte belegget ut til at Egeland med “teoretisk utgangspunkt” mener at hun ikke har et empirisk og falsifiserbart grunnlag for å si det hun sier, men at argumentet er bygget på uavklarte hypoteser og teorier på området. I argument 13, formulert av Anne Campbell, pekte jeg nettopp på hvordan hun benyttet seg av en logisk syllogisme som støtte for et argument som det ikke kan føres empirisk og falsifiserbart bevis for. På samme måte kunne kanskje Egeland forsøkt å formulere et belegg, men i stedet ender hun opp med å gjøre formuleringen subjektiv ved å si at “biologi får ikke plass der for min del”, noe som kan svekke både subjektivt og objektivt etos, og igjen troverdigheten til argumentets logos. Jeg har formulert styrkemarkøren (S) som at den er fundert i sannsynlighet, men med tanke på at det ikke brukes noen form for modalitetsmarkører, kan man egentlig si at argumentet er fremstilt uten modalitet, altså som at Egeland hevder dette som en sannhet. Når det likevel er gjort er det fordi det muligens kan sies å ligge noe modalitet i at hun sier “for min del”. Dette er en subjektiv formulering, og det vil kunne knyttes kritikk til den måten å argumentere på, men samtidig ligger det en viss anerkjennelse

av at det finnes andre fagfelt enn hennes eget, slik at jeg velger å karakterisere modaliteten som høy grad av sannsynlighet.

Hjemmelen (H) er, som i argument 14, implisitt, og basert på en politisk ideologi som dyrker likhetsprinsippet i samfunnet.

3.2.2 Argument 17, 18, 19, 20 og 21 – Jørgen Lorentzen (JL)

Argument 17 (Ytring 69-80)

HE: Man leser sånne undersøkelser om at menn og kvinners hjerner er ulike...

JL: Ja.

HE: Hva tenker du da?

JL: Da tenker jeg at det er gammeldags forskning. Eh, mesteparten av disse, den type forskning, er ofte tilbakevist i senere undersøkelser, de fleste snakker ikke sånn lenger, om at hjernen er skrudd sammen på forskjellige måter.

HE: Så forskjellen mellom gutter og jenter er egentli' bare kjønnsorganet?

JL: Nei, asså, bryster og hår og høyde og...

HE: Ja

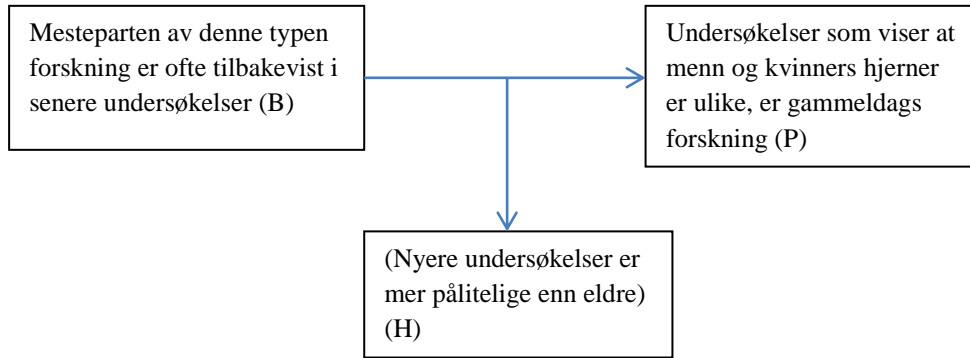
JL: og muskelmasse og en del andre ting, ikke sant, men alt utenom det da, eh, er ingen forskjeller.

HE: Følelser, emosjonalitet, interesser...

JL: Interesser, ja.. Intelligens, åsså, kapasitet..

HE: Er likt?

JL: Ja, er i utgangspunktet likt ja.

Formuleringen av påstanden (P) i argumentet plasserer Lorentzen i rollen som antagonist, med det biologiske perspektivets forskning som protagonist. I programmet er det Trond Diseth som blir den personifiserte protagonisten slik det kommer frem i argument 3 ovenfor. Selv om det er Diseth som blir konfrontert med Lorentzens angrep, oppfattes det som at Lorentzen snakker om biologisk forskning på generelt grunnlag, ikke som er angrep direkte på Diseths forskning. Det fremstår noe programmet.

Påstanden er eksplisitt og formulert uten modalitet, og fremstår derfor svært bastant og entydig. I det eksplisitte belegget (B) ligger det imidlertid noe modalitet i det at Lorentzen sier “mesteparten av denne typen forskning” og “ofte tilbakevist”, noe som kan sies å være en modalisasjon grunnet i vanlighet. Både “mesteparten” og “ofte” er modalitetsmarkører som uttrykker høy grad av modalitet. I transkripsjonen fremkommer det også at han sier at “de fleste snakker ikke slik lenger”, noe som beskrives som samme grad av modalitet.

Hjemmelen (H) er implisitt og dermed konstruert på bakgrunn av påstand og belegg. Når Lorentzen snakker om “gammeldags” og “senere” forskning tolker jeg det slik at han spiller på forskningstradisjonenes oppfatning av historiske paradigmer, og det faktum at det dominerende innenfor ulike fagfelt gjennom historien har hatt svingninger mellom hva som oppfattes som det dominerende synet eller teorien. Ifølge Thomas Kuhns forklaringer av paradigmer forholder det seg slik: “Et paradigme representerer et generelt virkelighetssyn som binder et forskerfellesskap sammen. Grunntrekkene i paradigmet vil da styre hovedretningen i forskningen” (Brown & Granberg 2004:176). Kuhn snakker om en “vitenskapelig revolusjon”, og hevder at “overgangen fra et paradigme til et annet innebærer et nytt totalbilde av virkeligheten; tilhengere av ulike paradigmer lever så å si i ulike verdener” (Brown & Granberg 2004:176). Brown og Granberg (2004:176) konkluderer med at “Det gjør at det blir

vanskelig å sammenligne resultater man har nådd innenfor hvert paradigme, og vi kan til dels si at Kuhn anlegger et relativistisk syn på vitenskapelig erkjennelse”. Her kan det også være relevant å nevne det retoriske begrepet *doxa*, “alltså de försanthållanden, trosföreställningar och förgivetta ganden som är de rådande inom en större eller mindre grupp människor” (Rosengren 2008:71). Mats Rosengren forklarer i *Doxologi: En ässa om kunskap* (2008), forholdet mellom *doxa* og *episteme* på en lignende måte som Kuhn forklarer forholdet mellom paradigme og virkelighet. Videre sier Rosengren at “Den retoriske *doxa* tänks inte visa verklighet som ter seg för oss människor – hvilket bland annat innebär at den verklighet som den doxiska kunskapen handlar om och relaterer till är stadd i ständig förändring, inte alltid er enhetlig eller motsägelsesfri och mycket är en produkt av oss själva” (Rosengren 2008:72). Det kan med dette se ut til at Lorentzen har et dialektisk syn som innebærer at all erfaring bygger på den tidligere erfaringen, og at utvikling skjer som en følge av ny erfaring. Den “senere” forskningen vil altså være “sannere” enn den eldre, og paradigmer kan ikke leve side om side, men i stedet avløses de og etterfølges av hverandre. Dette blir tatt opp igjen i diskusjonskapittelet.

Argument 18 og 19 (Ytring 81-84 og 120-121)

HE: Norske kjønnsforskere tror ikke medfødte kjønnsforskjeller er relevant for å forstå hvorfor gutter og jenter er interessert i litt forskjellige ting. 'Men, jeg lurder på.. Hvis vi er født like, hva da med undersøkelsen til Camilla Schreiner?

JL: Det viser jo at kjønnsrollemønstrene sitter ganske sterkt.. blant barn og unge fremdeles.

HE: Lorentzen mener at gutter og jenter tar opp i seg omgivelsenes forventninger til hva gutter og jenter skal gjøre.

JL: Asså man håndterer gutter og jenter systematisk forskjellig fra dag en.

[...]

HE: Tenker du at, eh, dette er så plastisk at, eh, du kan finne samfunn hvor ting er byttet om?

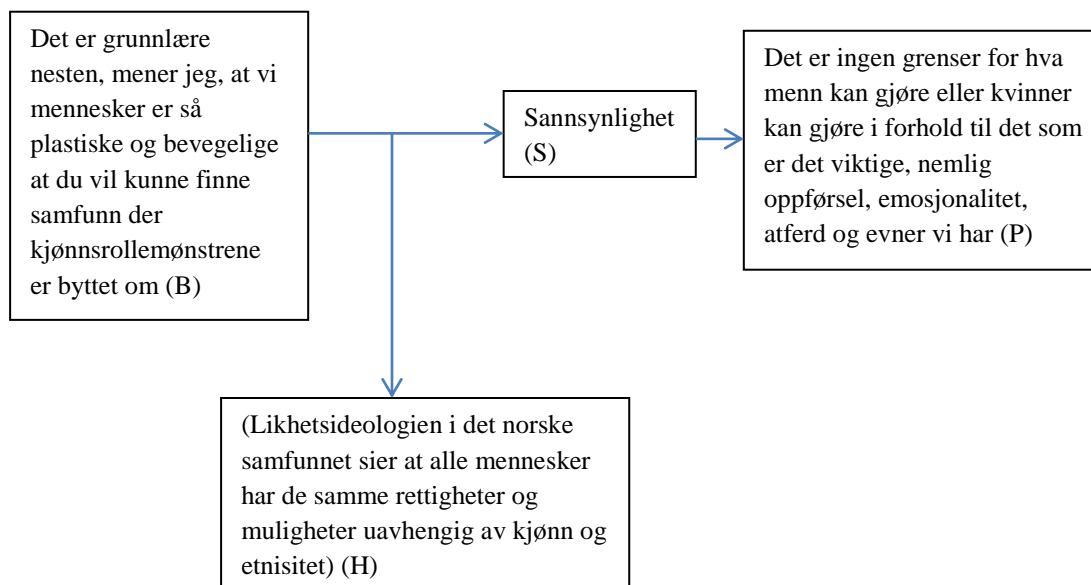
JL: Ja, asså, eh, det, det er mening.. grunnlære mener jeg nesten asså, ikke sant, vi er, som du sier, plastiske og bevegelige. Det er ingen grenser for hva menn kan gjøre, eller kvinner kan gjøre, i forhold til det som er det viktige, nemlig oppførsel, emosjonalitet, atferd, eh, evner vi har.

Igjen inntar Lorentzen rolle som antagonist. Det er likevel uklart om den kritikken som fremkommer i påstanden (P) retter seg direkte mot Camilla Schreiners undersøkelse, da dette spørsmålet, slik det blir fremstilt i programmet som *voice-over*, med Eias stemme, ikke ser ut til å stilles direkte til Lorentzen, men ser ut til å være klippet inn senere. Uansett er påstanden eksplisitt formulert og uten modalitet, noe som gjør at Lorentzen virker skråsikker i sin forklaring.

Belegget (B) er eksplisitt, og det som hevdes er i tråd med det som ser ut til å være Lorentzens syn i det som kommer frem i argument 17, at menn og kvinners hjerner ikke er forskjellige. Dette belegget er imidlertid ikke direkte støttet av en empirisk undersøkelse, eller annen form for presenterte forskningsresultater, og på den måten fremstår det i dette argumentet bare som en ny påstand. Strukturen kunne sikkert vært satt opp annerledes, slik at dette hadde vært synliggjort, men når det likevel ikke er gjort er det fordi modellen da ville mangle den obligatoriske komponenten "belegg". Nå skal jo ikke modellens form overstyre hva som faktisk kommer frem i argumentet, og nettopp derfor vil det være diskusjonsrom knyttet til hvordan strukturen bør settes opp. Når jeg velger å gjøre det på denne måten er det fordi det i den ferdigredigerte teksten ser ut til at Lorentzen bruker det som et belegg for påstanden. Formuleringen er uten modalitet.

Hjemmelen (H) er igjen knyttet til den norske likhetsideologien, og blir igjen en politisk fremfor empirisk hjemmel. Den er implisitt i dette tilfellet, men eksplisitt påstand og belegg er hjemmelens formuleringsgrunnlag.

Argument 19

Argumentet innledes av det eksplisitte belegget (B). Belegget har likhetstrekk med det som kommer frem i forrige argument. Dette belegget kunne også vært karakterisert som en ren påstand, fordi det ikke fremlegges noe bevis. Min argumentasjon for likevel å gjøre det på denne måten er at det i tekstforelegget kan tolkes som at Lorentzen ser påstanden i belegget som et belegg for påstanden (P), selv om det selvsagt vil knyttes diskusjon til hvorvidt den er gyldig. Man kunne sikkert snudd på det også, og sagt at påstanden i denne strukturen var belegget for det som her blir fremstilt som belegg, men alt dette blir formalitet, dersom man i alle fall godtar at de er fremsatt på gjeldende måte i et forsøk på å støtte opp under hverandre. Poenget er uansett at det ikke settes frem noen begrunnelse i form av empiri, men at begrunnelsen kun er en ny påstand som det ikke føres bevis for. Dersom man går utover de tekstinterne kildene kan man finne et tydeligere ytret belegg for det Lorentzen her hevder. I Lorentzen og Mühleisen (2006) støtter Lorentzen seg i et av sine kapitler på sosialantropologen Margaret Meads studie *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* (1935), der hun hevder at Tchambuli-stammen på Ny-Guinea er organisert nærmest på motsatt vis enn i vestlige samfunn, og videre bruker han dette som støtte for at kjønn er sosialt og kulturelt betinget, ikke biologisk. Lorentzen nevner imidlertid at Meads forskning er blitt kritisert i etterkant, blant annet av Freeman (1983), for å ha tendens til harmonisering i beskrivelsen av de fremmede kulturene. Lorentzen avslutter likevel med dette:

“Mead forenklet en del av sine funn for å tydeliggjøre sine argumenter i forhold til det amerikanske samfunnet. Hun var en sentral aktør i avbiologiseringen av kjønn, men også hun lot samfunnsmessige hensyn og kjønnspolitisk tenkning innvirke på de vitenskapelige funnene. Selv om hennes overordnede poeng om at disse samfunnene understreker den kulturpåvirkede organiseringen av kjønn, er riktig, viser hennes omgang med detaljene i forskningen at forholdet mellom samfunnsengasjement og vitenskap til tider er svært vanskelig” (Lorentzen 2006:36).

Jeg vil komme tilbake til dette sitatet i diskusjonskapittelet, men det midlertidige målet med å trekke sitatet frem, er å peke på hva Lorentzen mest sannsynlig argumenterer på grunnlag av i dette argumentet. Meads studier er som han skriver, kontroversielle, og har blitt kraftig kritisert i etterkant, så hvorvidt de kan brukes som et gyldig belegg, vil det knyttes diskusjon til.

Belegget er formulert med modalitet ved at Lorentzen bruker modalitetsmarkeringen “nesten”, og den tydelige subjektive formuleringen “mener jeg”. “Nesten” er en modalisasjon fundert i sannsynlighet, og den kan karakteriseres som et uttrykk med høy grad av modalitet. Igjen kan modaliteten være med på å påvirke både det subjektive og objektive etos, det subjektive gjennom troverdigheten til Lorentzen som person, det objektive gjennom teksten i seg selv. Det kan nok diskuteres hvorvidt han svekker eller styrker det subjektive etos ved å bruke modalitetsmarkøren “nesten”. På den ene siden kan det kanskje styrke troverdigheten fordi, som nevnt mange ganger tidligere, kan det være en fordel at forskerne ikke fremmer sine resultater og meninger alt for bastant, men at de anerkjenner andre perspektiver. På den annen side bruker ikke Lorentzen denne modaliseringen på samme måte som for eksempel Diseth i argument 2 og Lippa i argument 4, som begge egentlig argumenterer for egen sak med høy grad eller uten modalitet, men som bruker modaliseringen kun som en slags forskningsetisk høflighetsfrase eller formell topos nettopp for å styrke både subjektivt og objektivt etos. Videre benytter Lorentzen seg av formuleringen “mener jeg”, noe som også kan være med på å få argumentasjonen hans til å virke spekulativ, fordi det finnes en allmenn oppfatning om at forskere skal bevise fremfor subjektivt å synse om eget fagfelt.

Påstanden er eksplisitt formulert og uten modalitet. I tillegg til at Lorentzen hevder at det ikke finnes grenser for hva kvinner og menn kan gjøre, påberoper han seg også retten til å definere hva som er viktig; “nemlig oppførsel, emosjonalitet, atferd og evner vi har”. Dette er i stil

med den bastante tonen som føres i resten av formuleringen, og på samme måte som i belegget vil det være diskusjonsrom knyttet til hva det gjør med etos.

Hjemmelen (H) er implisitt og som i de foregående argumentene knyttet til politisk hjemmel forankret i likhetsideologi fremfor naturvitenskap. En av grunnene til at jeg mener at det kan settes opp på denne måten er jo at det ikke finnes et falsifiserbart belegg for argumentet.

Argument 20 (Ytring 124-131)

HE: En litt morsom undersøkelse...

JL: (ler)

HE: Ja, (ler), du ler jo bare jeg sier undersøkelse, hvorfor det? Du, du bombarderes av undersøkelser hele tiden..

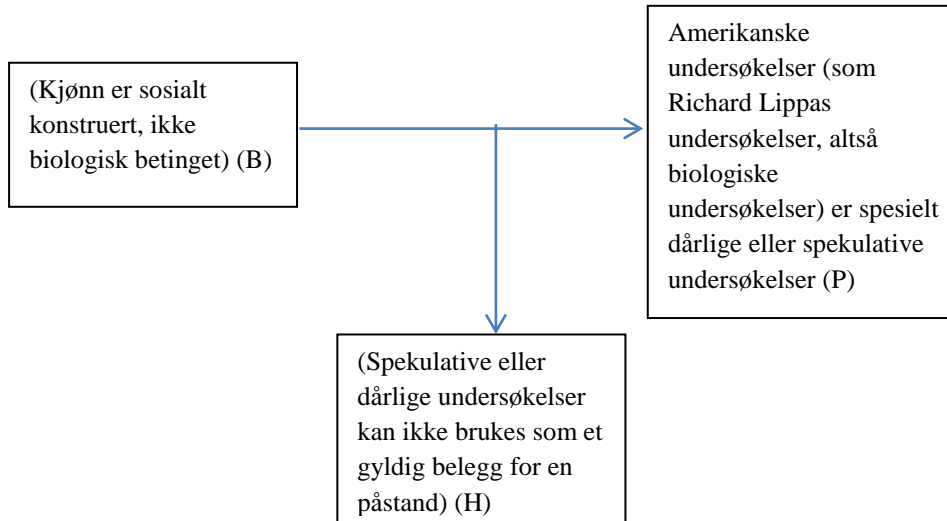
JL: Jeg får telefoner fra hele Nordens medier, når vi får sånne nye amerikanske undersøkelser...

HE: Ja, for de er ofte amerikanske?

JL: Ofte amerikanske, ja.

HE: Er amerikanerne spesielt dyktige, eller er det de spesielt...?

JL: Nei, de er spesielt dårlige vil jeg si.. Eller spesielt spekulative.. Eller det er spesielt mange som forsker på mye rart.

I et argument med implisitt belegg og implisitt hjemmel er det åpenbart at tolkningsrommet for hvordan mottageren tolker argumentet er stort. Det kan diskuteres om belegget (B) og hjemmelen (H) er i tråd med det Lorentzen bygger sitt argument på. Problemet ligger igjen i fjernsynsmediets redigeringsmuligheter, og at det kun er påstanden (P) som vises i programmet. Belegget og hjemmelen har jeg likevel forsøkt å konstruere, på bakgrunn av de andre utsagnene som Lorentzen kommer med underveis. Argumentasjonen innledes av at Eia stiller spørsmål og nok en gang tar Lorentzen på seg rollen som antagonist. Han argumenterer i den eksplisitte påstanden for hvorfor amerikanske, biologisk-psykologiske undersøkelser som Richard Lippas er spesielt dårlige eller spekulative, og på bakgrunn av dette, og det som kommer frem i de foregående argumentene, har jeg formulert det implisitte belegget, der det fremkommer at Lorentzen kritiserer undersøkelsene fordi han selv tilhører et motsatt fagfelt og dermed mener det motsatte. Påstanden er formulert uten modalitet, noe som gjør at det ikke levnes særlig tvil om hva Lorentzen mener; han avfeier undersøkelsene som uholdbare.

Hjemmelen er også implisitt og dermed konstruert, men det ligger implisitt i den eksplisitte påstanden at spekulative eller dårlige undersøkelser ikke kan brukes som belegg i en påstand, og at Lorentzen støtter seg på at dette er en allmenn oppfatning, noe det må kunne sies å være enighet om. Det som ikke kommer like tydelig frem i strukturen er hva han mener er dårlige eller spekulative undersøkelser, men dersom man ser på transkripsjonen nedenfor, den som er satt opp i forbindelse med argument 21, så snakker han om at grunnen til at han beskylder biologene for å være spekulative, er at de, etter hans mening, ikke har klart å *bevise* at det finnes biologiske forskjeller mellom kjønn. Det spesielle med dette er at Lorentzen her

baserer sitt argument på en annen type hjemmel enn den politiske ovenfor. Han argumenterer i stedet på naturvitenskapens premisser. Dersom man godtar dette legger altså Lorentzen plutselig falsifikasjon til grunn for gyldig forskning, noe han ikke gjør i sine tidligere argumenter. Her kan man stille spørsmål til hans epistemologi. "Et skille mellom "sant" og "usant" forutsetter at en har et bestemt epistemologisk ståsted" (Johannessen m.fl. 2009:56). Slik argumentasjonen her fremstår, ser det ut til at Lorentzen skifter ståsted, altså at han endrer sin sannhetsdefinisjon, avhengig av om han er protagonist eller antagonist.

Argument 21 (Ytring 242-261)

[Viser klippet fra intervjuet med Anne Campbell]

JL: Ler...

JL: Det som jeg synes er fascinerende med denne vitenskapen, det er jo.. Hvorfor er de så opptatt av å prøve å finne det biologiske opphavet til kjønn, asså, hvorfor er de så frenetisk opptatt av kjønnsforskjellene?

HE: Men når du sier at det 'ikke er noen medfødte forskjeller mellom gutter og jenter, som forklarer deres ulike interesser, hva baserer 'du det på?

JL: Eh, asså, jeg må jo forholde meg til vitenskapen, ikke sant? Når jeg skal prøve å si noe om hvordan ting er, og hva som henger sammen her. Også så langt, så har ikke vitenskapen klart å vise at det er et 'genetisk opphav til kjønnsforskjeller.

HE: Nei, det vet jeg, men...

JL: (avbryter) utover det som har å gjøre med det reproduktive systemet.

HE: Det..det..det, nei, for du.. du anerkjenner jo ikke de...

JL: nei..

HE: de.. at de undersøkelserne der på en måte vise det på... og det er fordi...

JL: (avbryter) Du har en missing link! Harald, de har en missing link.

HE: Ja, men hvordan vet du at det 'ikke er noe medfødt da, det er det jeg ikke forstår.

JL: Nei, men jeg sier at i det øyeblikket vi klarer å vite...

HE: (avbryter) Ja, men du har jo sagt at, at det ikke er noen viktige medfødte forskjeller når det gjelder følelser, interesser, sanne ting. Hvordan vet du at det 'ikke er...

JL: La oss si det sånn at min 'hypotese er.. at det ikke er noen forskjeller. Vitenskapen har ikke bevist at det er noen forskjeller, ikke sant?

HE: Ja.

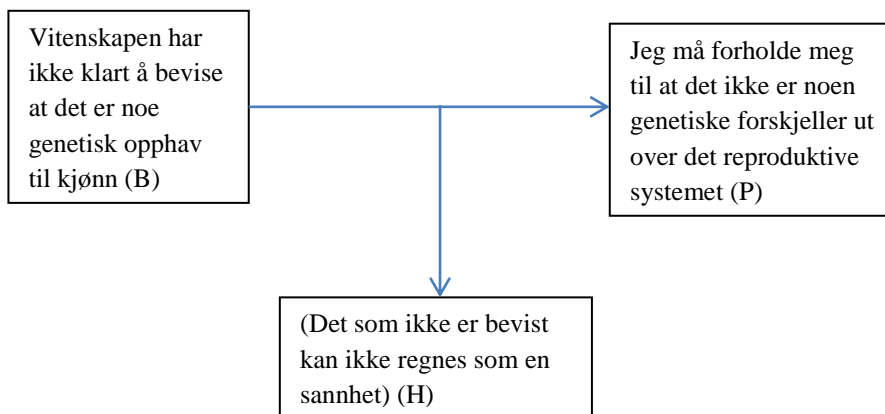
JL: så da må jeg jobbe ut i fra den, det kunnskapsnivået, asså, at..

HE: Men, eh, du baserer det, men du antar at det ikke er noen forskjeller inntil det motsatte er bevist, på en måte?

JL: For eksempel, ja...

HE: Mhm... Ja, men det er interessant, og dette er ikke noen gode.. peker ikke dette (peker på skjermen med Anne Campbell).

JL: Nei, dette er svak, eh, vil jeg kalle svak forskning.. ja, jeg vil det.

Her argumenterer Lorentzen for at han ikke kan godta argumentasjonen til evolusjonspsykologen Campbell. Han mener at hennes, og andre biologers forskning, ikke kan bevises, og at forskningen dermed er svak, noe han presiserer eksplisitt med å si at "dette er svak forskning". Med dette mener jeg det ligger en implisitt mening om at hans egen forskning er god og kan bevises. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Belegget (B) er eksplisitt og uten modalitet. Rent grammatisk kunne subjunksjonen "fordi" vært lagt til for å tydeliggjøre beleggets forhold til påstanden (P) og hjemmelen (H). Siden Lorentzen også her har rollen som antagonist, støtter han seg altså på prinsippet om bevisføring i hjemmelen når han kritiserer biologene, selv om han ikke gjør dette gjennomgående i sine tidligere argumenter, noe som igjen gjør at Lorentzen selv kan fremstå som spekulativ, fordi han ser ut til å tilpasse hjemmelen etter formålet med argumentasjonen. Dette påvirker det subjektive etos og troverdigheten kan nok svekkes når Lorentzen gjør akkurat det han kritiserer de andre for å gjøre.

Påstanden knyttes sammen med belegg og hjemmel ved at han sier at han ikke kan godta noe som ikke er bevist. Når det gjelder Anne Campbells teorier er jo dette på mange måter en relevant kritikk, fordi Campbell som evolusjonspsykolog ikke kan falsifisere sine hypoteser, men at de forblir teori. Når det gjelder undersøkelser som sier at biologi er årsak til kjønnsforskjeller, så avfeier han foreløpig disse når han sier at “Vitenskapen har jo ikke bevist at det er noen forskjeller”. Her bruker Lorentzen eksplisitt uttrykket “bevist”. Av de syv representerte forskerne i programmet, er han den eneste som benytter seg av dette uttrykket. Etter Karl Poppers sterke innflytelse på 1900-tallets vitenskapstradisjoner, har hans tanker omkring verifikasjon og falsifikasjon stått sterkt, men disse ser ikke ut til å ligge til grunn for Lorentzens argumentasjon. Ifølge Brown og Granberg (2004:170) “tillegger [Popper] denne forskjellen mellom verifikasjon (bekreftelse) av en hypotese og falsifikasjon (avkrefting) en avgjørende betydning”. Videre sies det:

“Mens det er ugjørlig å bekrefte en hypotese endelig, kan vi gjennom en enkel påvisning av at en av testkonsekvensene ikke stemmer, vise at en hypotese er usann. Denne forskjellen, hevder Popper, underbygger noe vi allerede i utgangspunktet godtar, nemlig viktigheten av at vitenskapelig forskning drives på en selvkritisk måte” (Brown & Granberg 2004:170).

Tanken bak å påpeke dette, er at Lorentzen ser ut til å mene at det er verifikasjon, og ikke falsifikasjon, som ligger til grunn for om man skal godta forskningsresultater. Akkurat når det gjelder Campbells forskning, kan han som nevnt ha et relevant poeng, og muligens ordlegger han seg bare upresist, for hennes forskning kan faktisk ikke falsifiseres, og at Lorentzen derfor karakteriserer det som svak forskning, kan det nok med hjemmel i falsifiseringsprinsippet, sies å være, dersom man altså ikke godtar evolusjonsforskernes grunnprinsipper. Nå nevner Lorentzen imidlertid den biologiske kjønnsforskningen generelt, og da må det kunne sies å være mer usikkert hva han mener med at de ikke er verifisert. En stor del av denne forskningen er jo falsifiserbar, og selv om Lorentzen tidligere i programmet har sagt at denne typen forskning ofte er tilbakevist, viser han ikke til noen konkrete studier som har falsifisert disse, eller andre studier som sier det motsatte. Man kunne jo snudd på det, og Lorentzen kunne argumentert for hva som beviser at kjønnsforskjeller er sosialt og kulturelt betinget. Dette gjør han delvis ovenfor, når han sier at det vil kunne finnes samfunn der kjønnsrollene er byttet om, men om han baserer dette på sitt tilsynelatende krav om verifikasjon, dukker det umiddelbart opp noen spørsmål om hva Lorentzen legger i dette begrepet. Også Johannessen m.fl. (2009) påpeker at fenomener sjelden kan “bevises”:

“Den tid er forbi da man mente at samfunnsvitenskapelig forskning kunne slå fast hvordan virkeligheten er, altså påstander om at forskningsresultater representerer udiskutable fakta. I samfunnsvitenskapen eksisterer det forskjellige oppfatninger av hva som er grunnleggende trekk ved den sosiale virkeligheten” (Johannessen m.fl. 2009:55).

I dette kapitlet er det gjort en argumentasjonsanalyse av argumentene til de deltagerne i teksten som er betegnet som forskere og, implisitt, eksperter på temaet “arv og miljø”. Dette er imidlertid et svært fragmentert tema, der ulike fagfelt har motstridende meninger og forklaringer med ulike utgangspunkt. Det interessante for meg er ikke om forskerne er uenige eller enige i debatten om arv og miljø, men hvordan de argumenterer for sitt syn. Dette er nå forsøkt tydeliggjort gjennom rekonstruksjon av de enkelte forskernes argumenter i teksten. En diskusjon om hvorvidt det finnes fellestrekk eller ulikheter innenfor og mellom de to perspektivene i måten de argumenterer på, blir gjort i kapittel 6.

4 Men hvor er argumentasjonen hentet fra?

I metodekapittelet nevnte jeg at det i forlengelsen av argumentasjonsanalysen vil være hensiktsmessig å se på *topos*, og at dette vil bli gjort med utgangspunkt i Jonas Gabrielsens forståelse av topikk, supplert av Øyvind Andersen, Jens E. Kjeldsen og Tormod Eides presentasjoner av *topos*. I tillegg vil Charlotte Jørgensen og Merete Onsbergs kategorisering av syv argumenttyper benyttes. De sier at “Hvis vi skal placere et argument inden for disse syv typer, kræver det en undersøgelse af argumentets hjemmel, som jo oftest er implicit. Når hjemlen er formuleret, vil man kunne aflæse om argumentet beror på en regel vedrørende et tegnforhold, et årsagsforhold osv.” (Jørgensen & Onsberg 2006:47). Kun to av en og tyve argumentstrukturer som er fremstilt i kapittel 3, har eksplisitt hjemmel. Enkelte er selvsagt mer eksplisitte enn andre, men ingen av de resterende er gjengitt som direkte sitat fra aktørene. Jørgensen og Onsberg (2006) snakker om et skille mellom *intellektuell* og *emosjonell* appellform. I tråd med de retoriske appellformene vil jeg her si at logos inngår i den intellektuelle og patos i den emosjonelle, mens det kanskje kan sies at etos befinner seg i en mellomstilling. Videre sier de at hjemmelens regel kan karakteriseres som *ytre relasjoner* innenfor den intellektuelle appell, og *mottagers tillit* eller *mottagers indre beveggrunner* innenfor den emosjonelle appell. Skjematisk fremstilles dette som følger (Jørgensen & Onsberg 2006:56):

Kombinasjonsmuligheter i et argument

Appel-form	Hjemmels regel	Argumenttype	Påstande			
			Konstater-	Definer-	Evaluer-	Advoker- ⁴⁸
Intellektuel appel	Ydre relationer	Tegn	X			
		Årsag	X			
		Klassifisering	X	X	X	
		Generalisering	X		X	
		Sammenligning	X	X	X	X
Emotionel appel	Modtagers tillid	Autoritet	X	X	X	X
	Modtagers indre bevæggrunde	Motivasjon			X	X

Argument 1, fremstilt av Camilla Schreiner bygger på en hjemmel fundert i en kausalitetsrelasjon. Relasjonen fremstilles som at det finnes en årsak-virkning-relasjon mellom jenters interesse for tekniske fag og grad av likestilling i hjemlandet. Argumentasjonen sier at årsaken til forskjellene er mindre grad av likestilling, virkningen er økt interesse for tekniske ting. Implisitt ligger det her at jenter fra mindre likestilte land ville velge mer kvinnetyper yrker om de levde i et mer likestilt samfunn. Etter Jørgensen og Onsbergs forståelse kan dette argumentet derfor karakteriseres som å være av typen “årsak”. Dette gjelder også en del av de andre argumentene. De to betegnelse “årsak” og “tegn” ligger tett opp til hverandre, men “den prinsipielle forskjell mellom de to argumenttyper er at man i tegnargumentets hjemmel har en regel om et *sammenfald* mellom to ting, mens man i årsagsargumenters hjemmel har en regel om *følgevirkning* mellom dem” (Jørgensen & Onsberg 2006:49). Med Gabrielsens fasetter (2008), og definisjonene av spesiell og generell topos hos Eide (1999), kan man muligens se det slik:

⁴⁸ Forkortet på grunn av plassbegrensningen: konstaterende, definerende, evaluerende og advokerende.

Heuristisk fasett	Kausalitetssammenheng mellom to spesifikke variabler; interesse og likestilling	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Kjønnforskjell (P) – undersøkelse (B) – kausalitet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

I den heuristiske fasett, som kan betegnes som spesiell og innholdsmessig, handler det om å finne noe å si. Da argumenterer forskeren i tråd med sin undersøkelse der to spesifikke variabler pekes på, og denne tilsvarer argumenttypen “årsak” som ble påpekt ovenfor. Det at argumenttypen nærmest er sammenfallende med den heuristiske fasetten er gjennomgående for hele denne analysen.

Den kollektive fasett betegnes som generell og innholdsmessig, og den er forankret i naturvitenskapen som felt, og innebærer altså at visse kjønnforskjeller er medfødt, her eksemplifisert som interesser, men at miljøet kan spille en rolle. Denne er generell fordi argumentet også kan brukes på andre områder innenfor både naturvitenskap og samfunnsvitenskap.

Den inferensielle fasett er formell og spesiell. I dette tilfellet mener jeg at det innebærer den spesifikke siden av argumentasjonsstrukturen. Argumentet er bygd opp av en påstand, “kjønnforskjeller er biologisk betinget”, et belegg, som er undersøkelsen påstanden bygger på, og en hjemmel, kausalitetsrelasjonen som fremkommer i undersøkelsen. Toposforståelsen er i dette argumentet altså den formelle siden av argumentet uttrykt spesifikt. Her vil det være en marginal forskjell mellom den inferensielle fasett og den kognitive. Begge er karakterisert som formelle. Når jeg samtidig påpeker innholdet, mener jeg ikke at det semantiske innholdet har noe med den inferensielle fasett å gjøre, men at man kanskje kan se på denne på samme

måte som den logiske syllogisme eller et enthymem, fordi de tre leddene må identifiseres for så å kunne trekke en slutning, inferere, på bakgrunn av strukturen, her kalt påstand, belegg og hjemmel. Med dette kommer det altså til syne at det ikke ser ut til å være så stor forskjell mellom den inferensielle og den kognitive fasett. Slik jeg her tenker meg det, ligger forskjellen i at den kognitive fasett er karakterisert som generell, og at det med dette handler om mer generelle handlingsmønstre. I den kognitive psykologien snakker man om skjema-begrepet, og med dette til grunn kan man tenke seg at den kognitive fasett handler om forventninger til argumentasjonen, og hvorvidt argumentasjonen passer med de normerte skjemaene for argumentasjon (Passer & Smith 2004). Et slikt skjema kan kanskje sies å være den forventede strukturen av påstand, belegg og hjemmel i seg selv. Når en eller flere av disse tre på en eller annen måte uteblir, eksplisitt eller implisitt, oppfatter vi formelt sett argumentasjonen som ugyldig. Dette vil da gjelde denne den kognitive fasetten generelt, også i resten av denne analysen. Dersom dette mønsteret ikke er brutt, vil det ikke kommenteres ytterligere. Dersom det er brutt, vil det måtte diskuteres om det finnes alternative kognitive skjemaer, eller om det altså er mangler ved denne fasetten som gjør at man kan snakke om formelle argumentasjonsfeil. I den kognitive psykologien benyttes begrepene *assimilasjon* og *akkomodasjon*. Assimilasjon handler da om å tilpasse ny informasjon til eksisterende skjema, mens akkomodasjon handler om å opprette nye skjemaer, dersom den nye informasjonen ikke passer inn i noen av de eksisterende skjemaene (Passer & Smith 2004). Muligens kan dette overføres til skjemaer for argumentasjon. Det kjente skjemaet vil da i sin mest generelle form være det nevnte påstand-belegg-hjemmel. Angående skjemaer sier Sandvik (1995) noe om hvordan argumentasjonsskjemaer kan være abstraksjoner av Aristoteles' 28 topoi. "Et argumentasjonsskjema er en mer eller mindre fastlagt måte å argumentere på, mer nøyaktig kan vi si at det er en konvensjonalisert måte å forbinde det som er sagt i standpunktet, med det som er sagt i argumentet; hvert skjema har altså sine typiske relasjoner mellom standpunkt og argument" (Sandvik 1995:275). Dette kan være en konkretisering av skjemastrukturen påstand-belegg-hjemmel. Det snakkes om tre typer skjemaer; det symptomale, det analoge og det instrumentelle. I det symptomale skjemaet er noe "symptomatisk for noe annet. Akseptabiliteten til premissene er overført til konklusjonen ved å vise at det er en *ledsagende egenskap*-relasjon mellom det som er sagt i argumentet, og det som er sagt i standpunktet". I det analoge skjemaet er noe "*likt* noe annet. Akseptabiliteten til premissene er overført til konklusjonen ved å vise at det er en *analogi*-relasjon mellom det som er sagt i argumentet, og det som er sagt i standpunktet". I det instrumentelle skjemaet er noe "*instrumentelt* for noe

annet. Akseptabiliteten til premissene er overført til konklusjonen ved å vise at det er en *kausaltets*-relasjon mellom argumentet og standpunktet” (Sandvik 1995:275).

Det nevnte akkomodasjons-begrepet vil innebære at det kreves nye skjemaer, og en alternativ måte å argumentere på. I hvilke sammenhenger dette hadde kunne regnes som gyldig, vil avhenge av både tekst og kontekst, og det vil nok høre til sjeldenheten at argumentasjon ikke på en eller annen måte passer inn i et etablert skjema. I forbindelse med etablering av nye tekstkulturer og dermed nye normer, vil det likevel muligens være aktuelt.

For å vende tilbake til argument 1, der jeg ovenfor karakteriserte argumenttypen som “årsak”, kan dette knyttes til en intellektuell appell der hjemmelens regel beror på ytre relasjoner. Denne ytre relasjonen kan i dette argumentet sies å være undersøkelsen og resultatene som der kommer frem. Videre kan en påstand i et argument karakterisert som “årsak” kun være av konstaterende art, derav er dette gjeldene her.

I **argument 2** finner vi mange likhetstrekk med det første. Som hos Schreiner kan vi karakterisere argumenttypen som “årsak”. Diseth sier årsaken til interesseforskjellene er at barn er født med kjønnsstypiske interesseforskjeller, virkningen er at de velger forskjellige leker, altså en virkning-årsak-relasjon. Vi snakker da på samme måte om en intellektuell appell der hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner, og en slik ytre relasjon kan være testen Diseth benytter seg av. Påstanden er av konstaterende karakter.

Jeg setter ikke opp en lignende tabell knyttet til de fire fasettene, fordi jeg mener at den er identisk med den vi finner hos Schreiner. Forskjellen ser ut til å ligge i graden av miljømessig påvirkning, der Schreiner ser ut til å være mer fleksibel enn Diseth. Dette mener jeg kan føres tilbake til den kollektive fasetten der begge henter argumentene sine fra naturvitenskapen som felt, og mer spesifikt biologien og spørsmålet om arv og miljø. Schreiner ser ut til å være mer åpen for miljøets påvirkning, så Diseths kollektive fasett kan være mer begrenset, og ligge noe tettere opp mot et sosiobiologisk grunnsyn der miljøets påvirkning tilskrives liten eller ingen signifikant rolle, men topos er likevel den samme.

Argument 3 har en annen karakter enn de foregående, og kanskje kan det karakteriseres som argumenttype “klassifikasjon”. Dette hevder jeg på bakgrunn av at det sies at: “I klassifikasjonsargumenter inneholder hjemmel en regel om medlemmer af en klasse så det fremgår at hvad der gælder for hele klassen, også gælder for dens enkelte medlemmer” (Jørgensen & Onsberg 2006:50). Klassene er da “undersøkelser” og “tid”. Det er imidlertid

uklart hva som ligger i termen “gammeldags”. Dersom det handler om et tidsaspekt må det i en historisk sammenheng kunne være enighet om at undersøkelser fra 2006-2008 ikke er gammeldage, formelt sett. Dersom det imidlertid er snakk om “avleggs” kan det for eksempel være at metodene eller teoriene som ligger til grunn for argumentasjonen ikke lenger er oppfattet som gyldige innenfor forskningsfeltet. Den empiriske hjemmelen som argumentet bygger på kan dog vel ikke anses som avleggs, slik at dette også slik Diseth legger det frem, nok kan regnes som gyldig. Dette diskuteres i argumentasjonsanalysen. Når det gjelder fasettene kan tabellen se slik ut:

Heuristisk fasett	Klassifisering – tid og undersøkelser	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Forskning som støtter et biologisk syn på kjønn er ikke gammeldags (P) – denne typen forskning er publisert i 2006-2008 (B) – tid (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Når argumenttypen ovenfor blir klassifisert som “klassifikasjon”, snakker vi om en intellektuell appell der hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner. I dette tilfellet snakkes det om en påstand som er konstaterende, men at det finnes et definerende element i hjemmelen, når det sies at forskning fra 2006 og 2008 ikke er gammeldags. Fordi “gammeldags” i denne sammenhengen har en negativ verdiladning, kan man si at både påstanden og hjemmelen også er av evaluerende karakter. Den ytre relasjonen knyttet til hjemmelen kan da sies å være knyttet til tid og kvalitet. Denne typen argument ligner i sin form på den logiske syllogisme. Jørgensen og Onsberg (2006:50) formulerer det som følger: “I logikken kaldes slutningsformen i klassifikasjonsargumenter deduksjon”.

Argument 4, fremsatt av Richard Lippa, ligner tabellen i argument 1 og 2. Dette henger sammen med at hjemlene har likhetstrekk. Hos Lippa vil jeg karakterisere argumenttypen som “årsak”. Som hos Schreiner og Diseth er Lippas to årsaker basert på en årsak-virkning-relasjon. Fordi kvinner og menn medfødt har ulike interesser, vil de velge ulike yrker. Typen “årsak” knyttes til en intellektuell appell og hjemmelens regel til ytre relasjoner. Påstanden er konstaterende og bygger på resultatene av undersøkelsen. Skjemaet kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Kausalitetssammenheng mellom to spesifikke variabler, kjønn og yrkesvalg	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Biologisk betinget kjønnsforskjell (P) – empirisk undersøkelse (B) – kausalitet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

I **argument 5**, også fremsatt av Lippa, vil jeg karakterisere argumenttypen som “årsak”. Lippa sier at fordi enkeltundersøkelser kan ta feil, baserer man som forsker aldri resultater på én studie eller én type resultater, men på resultater fra flere og falsifiserbare undersøkelser. Det er snakk om en intellektuell appell, med hjemmelens regel i ytre relasjoner, her konkretisert som de dominerende normer og regler i naturvitenskapelig forskningstradisjon. Her kan man også peke på et element av troverdighet, etos, som jeg plasserte i en mellomstilling i Jørgensen og Onsbergs skille mellom intellektuell og emosjonell appell. Veldig forenklet kan man kanskje si at det objektive etos kan knyttes til den intellektuelle appellen, og den subjektive etos til den emosjonelle. I dette tilfellet er det snakk om objektiv etos, troverdighet til talen i seg selv, når Lippa trekker frem en formelt korrekt måte å bygge opp sannsynlige og troverdige resultater på. Påstanden i argumentet er konstaterende. Skjemaet for fasettene kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Prinsippet om ikke å generalisere resultater fra én studie, men bygge resultater på mange empiriske og etterprøvbare studier.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Enkeltundersøkelser kan ta feil (P) – derfor baseres resultater på flere og etterprøvde studier (B) – falsifikasjonsprinsippet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Den heuristiske fasett er, som i de øvrige argumentene, sammenfallende med argumenttypen.

Den kollektive fasetten er igjen fundert i naturvitenskapens, og derigjennom den empiriske, forskningstradisjon. Dette fremkommer blant annet av hjemmelen og doxa i de aller fleste naturvitenskapelige disipliner.

Den inferensielle fasett bygger på det formelle forholdet mellom de tre spesifikke komponenter en forståelse av at undersøkelser kan ta feil, derfor må man se på flere undersøkelser, bygget på falsifikasjonsprinsippet. Sammen utgjør de et mønster det kan dras en gyldig tolkning fra.

Den kognitive fasetten beskrives i skjemaet gjennom at argumentet bygges opp med påstand, belegg og hjemmel, og at dette er et kognitivt mønster som gjør at man godtar argumentasjonens form, fundert i en generell topos om at argumenter skal se slik ut.

Gabrielsen (2008) omtaler de kognitive fasetter i flertall, noe som innebærer at det kan være snakk om flere og ulike slike mønstre. Et annet mulig mønster enn det presenterte, er det kvantitative aspektet som Lippa indirekte peker på, og som er formulert som gjendrivelsen i argumentet; jo flere studier med samme resultat, jo mer sannsynlige er resultatene. I tillegg påpekes falsifikasjonsprinsippet i hjemmelen, som nok også kan kategoriseres som å være av formell karakter.

Når det gjelder Simon Baron-Cohens argumentasjon er argument 6, 7 og 8 veldig like både i innhold og form. Alle tre kan kategoriseres som argumenttypen “årsak”. I **argument 6** kan dette se slik ut:

Heuristisk fasett	Studier av en dag gamle babyer viser kjønnsforskjell i interesser - kausalitetsrelasjon mellom kjønn og interesser	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Biologisk betinget kjønnsforskjell (P) – empirisk undersøkelse/tidsmåling (B) – falsifikasjon (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Denne tabellen er også svært lik de som er satt opp i argument 1, 2 og 4. Den eneste fasetten som skiller seg ut er den heuristiske, som går på det spesifikke innholdet, altså studien argumentet bygger på. Det er denne studien som gjør at argumenttypen ovenfor karakteriseres som “årsak”. Dette er knyttet til den årsak-virkning-relasjonen som fremgår av studien; kjønnene er født med ulike interesser, derfor viser de interesseforskjeller allerede ved én dags alder. Appellformen er intellektuell, hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner og påstanden er av konstaterende art.

Når det gjelder de tre andre fasettene er det lite å kommentere ved dette argumentet, som ikke allerede fremgår ovenfor.

Tabellen til **argument 7** kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Resultatet av testosteronmålinger som uttrykk for kjønnsforskjeller	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Biologisk betinget kjønnsforskjell (P) – måling av hormonforskjeller (B) – falsifikasjon (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Forskjellen fra forrige argument ligger i den heuristiske og inferensielle fasett. På grunn av testosteronmålingenes kvantitative karakter og dermed nøyaktige mulighet for falsifikasjon, er hjemmelen noe annerledes formulert, men den kollektive og den kognitive fasett er likevel identiske. Den heuristiske fasett er også ulik innholdsmessig, men baserer seg likevel på “årsak”; hormonforskjeller er den biologiske årsaken til at gutter og jenter utvikler seg forskjellig, virkningen er at de utvikler forskjellige interesser. Argumentet har en intellektuell appell, hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner og påstanden er av konstaterende art.

I **argument 8** er det fortsatt testosteronmålingene som er det essensielle i belegget, og det er fortsatt “årsak” som er argumenttypen. Årsak-virkning-relasjonen sier at en virkning av at enkelte jenter har et høyere testosteronnivå er at de viser mønstre av å ønske mer maskuline leker. Igjen har argumentet en intellektuell appell, hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner og påstanden er av konstaterende art.

Bortsett fra den inferensielle fasett er altså tabellen lik den foregående. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Resultatet av testosteronmålinger som uttrykk for kjønnsforskjeller	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Biologisk betinget interesseforskjell mellom kjønn (P) – måling av hormonforskjeller og leketøyspreferanser (B) - falsifikasjon/allmenn sannhet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Baron-Cohens siste argument, **argument 9**, blir her karakterisert som argumenttypen “tegn”, selv om det kan diskuteres om det skulle vært karakterisert som “årsak”. Jeg mener at forholdene er mer sammenfallende enn at det handler om årsak-virkning, og lar det derfor bli stående på denne måten. “I tegnargumentet inneholder hjemmel en regel om at to ting følges ad på en sådan måte at den ene (anført i belægget) er et tegn på eller symptom på den anden (anført i påstanden). I hjemlen udlægges altså betydningen af et *kendetegn*” (Jørgensen og Onsberg 2006:48). Det blir altså moderat å si at kjønnsforskjeller skyldes en blanding av biologi og kultur, når det viser seg at testosteronnivået er med på å påvirke språk og sosial utvikling, ifølge Baron-Cohen. Argumentet har intellektuell appell, hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner og påstanden er konstaterende. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Forskjellene i testosteron viser at det er for moderat å si at kjønnsforskjeller skyldes en blanding av biologi og kultur.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos

Inferensiell fasett	Biologisk betinget interesseforskjell mellom kjønn (P) – måling av hormonforskjeller (B) - falsifikasjon/allmenn sannhet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Argument 10 er Anne Campbells argument. Argumenttypen vil jeg karakterisere som “motivasjon”. Da vil appellformen være emosjonell og hjemmelens regel vil være basert på mottagers indre beveggrunner eller tilbøyelighet. Påstanden vil være av evaluerende eller advokerende karakter. Tabellen kan settes opp slik:

Heuristisk fasett	Når noen kvinneegenskaper skyldes biologi er det veldig rart at andre av samme karakter ikke skyldes biologi	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Evolusjonsteori	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Biologisk betingede og evolusjonært utviklede kvinneegenskaper - sammenligning (P) – evolusjon (B) allmenn sannhet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Når jeg sier at appellformen blir emosjonell handler det om mottagers vilje til å anerkjenne evolusjonsteorien. Dersom man ikke gjør dette vil man heller ikke godta argumentet som helhet. Videre henger dette sammen med hjemmelens regel som karakteriseres i tabellen som

en allmenn sannhet, noe som igjen avhenger av at man tilslutter seg denne dominerende oppfatningen.

Den kollektive fasetten skiller seg fra de andre argumentene ved at den bygger på evolusjonsteori i stedet for en empirisk basert naturvitenskapelig hjemmel som i de foregående. Dette ble tatt opp i argumentasjonsanalysen og diskuteres ikke ytterligere her. Argumentasjonens gyldighet beror på om man godtar evolusjonsteoriens prinsipper, og derfor er den også avhengig av den enkelte mottagers tilbøyelighet. Dette er også årsaken til at jeg i den kognitive fasettens kolonne har satt opp strukturen som påstand-påstand-hjemmel, og dermed et argumentasjonsmønster som avviker fra normen, men dersom man som mottager er tilbøyelig til å godta evolusjonsteorien, er mønsteret derimot påstand-belegg-hjemmel og dermed gyldig. Appellformen er likevel emosjonell.

I den inferensielle fasett påpekes det at det i påstanden blir gjort en sammenligning. En sammenligning som denne kan forklares som “det felles berøringspunkt mellom to ledd i en sammenligning kalles med et latinsk uttrykk **tértium comparatiónis** (‘sammenlikningens tredje (ledd)’)” (Eide 1999:125). Det felles berøringspunktet i Campbells sammenligning blir hvordan det er veldig merkelig om ting av samme kategori med samme betingelser utvikler seg i ulike retninger.

Neste argument, **argument 11**, ligner mer på de andre biologiske forskernes argumenter. Argumenttypen karakteriseres som “årsak”, basert på en årsak-virkning-relasjon. Fordi kvinner er mer sosiale og omsorgsfulle, velger de yrker der samarbeid og menneskelig kontakt er viktig. Argumentet har intellektuell appell, hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner og påstanden er konstaterende.

Heuristisk fasett	Fordi kvinner er mer sosiale og omsorgsfulle, velger de yrker der samarbeid og menneskelig kontakt er viktig.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos

Inferensiell fasett	Biologisk betinget interesseforskjell mellom kjønn (P) – studier av kjønnsforskjeller og stress (B) - falsifikasjon (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – belegg – hjemmel	Formell topos Generell topos

Det kunne selvsagt også vært diskutert om argumentet skulle vært karakterisert som “generalisering”, men denne typen forklares som følger: “I generaliseringsargumenter inneholder hjemmel en regel om at hvad der gælder for enkelte medlemmer af en klasse, også gælder for dem alle” (Jørgensen & Onsberg 2006:51). Derfor velger jeg likevel å kalle det et årsaksargument, fordi at dersom man ser på argumentet slik det er oppstilt i argumentasjonsanalysen er det også satt opp med en eksplisitt gjendrivelse der Campbell påpeker at det selvsagt finnes unntak i kvinners valg av yrker.

Argument 12 kan karakteriseres som argumenttype “autoritet”. Dette hevder jeg fordi hjemmelens regel er basert på mottagers tillit til evolusjonsteorien, og derfor handler det om en emosjonell appell. Påstanden er konstaterende. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Frihet i et samfunn står i et proporsjonalt forhold til genenes uttrykk.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Evolusjonsteori	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Kjønnsforskjeller kan ikke forklares av kulturelle betingelser (P) – frihet gjør at genetiske disposisjoner kan komme til uttrykk(B) - evolusjonsteori (H)	Formell topos Spesiell topos

Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos
-----------------	-----------------------------	---------------------------------

Den kognitive og kollektive fasett er lik som i argument 10. Når Campbell her baserer seg på evolusjonsteorien er det på samme måte opp til mottageren om argumentasjonen er gyldig, fordi man da i tilfelle må godta evolusjonsteoriens prinsipper. “Autoriteten kan være *afsender selv* eller *tredjemand*” (Jørgensen & Onsberg 2006:53). Autoriteten det refereres til her er Campbell selv, men indirekte til evolusjonsteorien.

Det samme gjelder **argument 13**. Igjen ligger evolusjonen til grunn og igjen er argumenttypen “autoritet”. Hjemmelens regel er basert på mottagers tillit. Påstanden vil jeg si er konstaterende gjennom den sammenligningen hun benytter seg av. Det kan kanskje også sies at den er evaluerende gjennom måten Campbell bruker ordet “ekstraordinært” på, med en tydelig verdiladning. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Samme påvirkning på to like variabler kan ikke gi ulike resultater.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Evolusjonsteori	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Kjønnsforskjeller må forklares med evolusjonsteorien (P) – evolusjonen har påvirket kjønnene i ulike retninger (B) - evolusjonsteori (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Argument 14 er Cathrine Egelands. Argumenttypen karakteriseres som “autoritet” fordi hjemmelens regel er basert på mottagers tillit og dermed er appellen emosjonell. Påstanden er konstaterende. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Fordi gutter og jenter får like interesser dersom de behandles likt er det ikke interessant å se på hjerneforskjeller i forskning på yrkesvalg	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Politisk ideologi – likhet (Behavioristisk/konstruktivistisk teori)	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Kjønnforskjeller må ikke forklares av biologisk determinerte forhold (P) – lik behandling vil føre til lik atferd (B) – likhetsideologi – alle er født like (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Egelands argumentasjon har likhetstrekk med Campbells fordi hun også er avhengig av mottagerens tillit for at argumentasjonen skal kunne regnes som gyldig. Også hos Egeland er det hun selv som er autoriteten. Til forskjell argumenterer hun med utgangspunkt i en politisk ideologi om at alle er født like. Denne ideologien står sterkt i enkelte politiske miljøer og behavioristiske og konstruktivistiske forskningstradisjoner er det nærmeste man kommer et vitenskapelig grunnlag for denne ideologien. Behaviorismen har for det meste bygget sine studier på enkle stimulus-respons-forsøk, og dersom Egeland skulle vist til noe vitenskapelig, kunne dette kanskje vært et alternativ. Det gjør hun imidlertid ikke, og derfor har jeg satt denne i en parentes innenfor den kollektive fasett. Dette gjør også at belegget, på samme måte som hos Campbell, blir stående som en ubegrunnet påstand, nettopp fordi belegget avhenger av mottagerens tillit.

Argument 15 har jeg karakterisert som argumenttype “motivasjon”. Dette argumentet bygger på en emosjonell appell fordi hjemmelens regel er knyttet til mottagers indre beveggrunner. Påstanden vil jeg si er evaluerende. Når Egeland i sitt belegg sier at hun “tror” blir dette et supplement til påstanden som gjør at hele argumentet får en veldig subjektiv karakter, og dermed blir hun også avhengig av mottagerens tilbøyelighet dersom argumentasjonen skal godtas. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	“Observers bias” er et problem i forskning. Diseth har dette problemet.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapen som felt, faren ved korrelasjonsfeil.	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Diseth er ute etter å finne medfødte kjønnsforskjeller (P) – derfor finner han det han leter etter (B) – “observers bias” - vitenskapelig (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Argument 16 ligner argument 14, da hjemmelen er den samme. Hjemmelens regel blir derfor også her knyttet til mottagers tillit, og appellen er emosjonell. Påstanden er konsterende. Argumenttypen er “autoritet”, argumentasjonen avhenger av om mottager anerkjenner Egeland som en autoritet på området. Hun bruker ordlydene “for min del” og “mitt vitenskapelige grunnlag” som gjør argumentet svært subjektivt i uttrykk. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Vitenskapelige grunnlag kan være teoretiske, ikke bare empiriske.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
-------------------	---	--

Kollektiv fasett	Politisk ideologi – likhet (Behavioristisk/konstruktivistisk teori)	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	At kjønnsforskjeller er betinget av sosiale faktorer er teoretisk forankret (P) – biologi får ikke plass der for min del (B) – likhetsideologi – alle er født like (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Den kollektive og den kognitive fasett er den samme som i argument 14. Igjen avhenger den kognitive fasett av om mottageren godtar påstanden som er fremsatt som belegg, og dermed også den heuristiske fasett som sier at et teoretisk grunnlag er godt nok som belegg.

Argument 17 er Jørgen Lorentzens argument. Argumenttypen kan karakteriseres som “årsak”. Argumentasjonen har en intellektuell appell og hjemmelens regel er knyttet til ytre relasjoner. Påstanden er konstaterende. Årsaken er, ifølge Lorentzen, at mesteparten av den biologiske forskningen på kjønnsforskjeller er tilbakevist i senere undersøkelser, virkningen er at de derfor blir sett på som gammeldags forskning. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Kausalitetsrelasjon mellom tidsaspekt og gyldighet	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Tid - modernitet	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Forskning på hjerneforskjeller mellom kjønn er gammeldags (P) – mesteparten av denne forskningen er tilbakevist (B) – nyere undersøkelser er mer troverdige enn eldre	Formell topos Spesiell topos

Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos
-----------------	-----------------------------	---------------------------------

Når det gjelder den kollektive fasett skiller denne seg fra alle de andre argumentene. Denne henger tett sammen med hjemmelen, og derfor skiller også denne seg svært ut.

Argumentasjonen baserer seg på tid og modernitet og en oppfatning om at de siste resultatene er mer troverdige enn tidligere. Strukturelt sett er argumentet logisk bygd opp, blant annet fordi det bygger på en årsak-virkning-relasjon, og slik sett ser det gyldig ut i den inferensielle fasett. Når jeg likevel har formulert den kognitive fasett som at den mangler et belegg, er dette fordi det ikke vises til noen studier som eventuelt skulle ha tilbakevist biologiens rolle, og dermed blir det tilsynelatende belegget egentlig bare en enkeltstående påstand, og det kognitive mønsteret ikke etter normen.

I **argument 18** kan argumenttypen sies å være “årsak”. Fordi gutter og jenter tar opp i seg de sosialt betingede forventningene som samfunnet har til hva de skal gjøre, er undersøkelser som viser forskjeller i kjønnes yrkesvalg bare et uttrykk for dette. Det fremstilles altså en årsak-virkning-relasjon mellom yrkesvalg og sosiale forventninger. Hjemmelens regel baserer seg på ytre relasjoner, appellen er intellektuell og påstanden en konstaterende. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Kausalitetsrelasjon mellom sosiale forventninger til kjønnsroller og kjønnes yrkesvalg	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Politisk ideologi – likhet (Behavioristisk teori)	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Forskning på interesseforskjeller mellom kjønn viser at kjønnsrollemønstrene sitter sterk (P) – kjønnene tar opp i seg forventningene fra samfunnet (B) – likhetsideologi – alle er født like (H)	Formell topos Spesiell topos

Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos
-----------------	-----------------------------	---------------------------------

Igjen er argumentet logisk bygd opp slik det fremkommer av den inferensielle fasett, men igjen blir det ikke vist til konkrete studier som støtter opp under belegget, og blir derfor også her stående som en ren påstand. På grunn av dette kan man si at argumentet også kunne vært karakterisert som “autoritet” eller “motivasjon” med en emosjonell appell der hjemmelen avhenger av om mottager aksepterer ideologien som ligger til grunn for hjemmelen. Dette gjelder i utstrakt grad også for **argument 19**, som har denne tilsynelatende logiske oppbygningen, men igjen mangler gyldig støtte for belegget og derfor blir et “motivasjonsargument” eller “autoritetsargument” avhengig av om mottager godtar hjemmelen. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Kausalitetsrelasjon mellom sosiale forventninger til kjønnsroller og kjønnenes muligheter og begrensninger (evner)	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Politisk ideologi – likhet (Behavioristisk teori)	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Det er ingen grenser for hva menn og kvinner kan gjøre (P) – mennesker er så plastiske og bevegelige at du vil kunne finne samfunn der rollene er byttet om (B) – likhetsideologi – alle er født like (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Argument 20 klassifiseres som “autoritet”. Appellen er emosjonell, hjemmelens regel er knyttet til mottagers tillit, og påstanden er evaluerende. Det kunne vært diskutert om

Lorentzen ikke legger opp til en symptomrelasjon mellom belegg og påstand, slik jeg har satt det opp i den heuristiske fasett, altså at fordi kjønnsrollene ifølge ham er sosialt konstruert og ikke biologisk betinget, må undersøkelser som Lippas være dårlige eller spekulative. Når jeg likevel klassifiserer den som “autoritet” er det på grunn av den evaluerende karakteren til påstanden, og det at belegget egentlig ikke føres bevis for, og derfor bare er en enkeltstående påstand, som gjør at appellen må sies å være emosjonell fremfor intellektuell. Tabellen kan se slik ut:

Heuristisk fasett	Amerikanske biologiske undersøkelser som viser at kjønn er biologisk betinget er et symptom på at disse undersøkelsene er dårlige eller spekulative.	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapelig hjemmel, empirisk forskningstradisjon	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Amerikanske biologiske undersøkelser er dårlige og spekulative (P) – kjønn er sosialt konstruert (B) – spekulative undersøkelser kan ikke brukes som bevis (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Argument 21 kan karakteriseres som argumenttype “tegn”. Selv om påstanden er en negasjon, mener jeg likevel at Lorentzen fremstiller det som et symptom, men det kunne også vært karakterisert som “årsak”. Appellen er uansett intellektuell og hjemmelen baserer seg på ytre relasjoner. Påstanden er av konstaterende art. Tabellen ser slik ut:

Heuristisk fasett	At det reproduktive systemet er biologisk betinget er ikke et bevis på at alle kjønnsforskjeller er biologisk betinget (det kan ikke generaliseres på et slikt grunnlag)	Innholdsmessig topos Spesiell topos
Kollektiv fasett	Naturvitenskapelig hjemmel, empirisk forskningstradisjon. Verifikasjonsprinsipp	Innholdsmessig topos Generell topos
Inferensiell fasett	Genetiske kjønnsforskjeller ut over reproduksjon er ikke bevist (P) – vitenskapen har ikke bevist genetisk opphav til kjønn (B) – det som ikke er bevist kan ikke regnes som en sannhet (H)	Formell topos Spesiell topos
Kognitiv fasett	Påstand – påstand – hjemmel	Formell topos Generell topos

Det kan imidlertid diskuteres om det skulle vært karakterisert på en annen måte. Som nevnt i argumentasjonsanalysen ser Lorentzen ut til å argumentere ut i fra et verifikasjonsprinsipp fremfor et falsifikasjonsprinsipp. Dette er allerede diskutert ovenfor, men poenget er at bruken av topos blir usammenhengende når Lorentzen baserer seg på en empirisk hjemmel, men samtidig ikke fører bevis for sitt belegg, i tillegg til at han ser ut til å argumentere i motsatt retning enn sine forskerkolleger.

Avslutningsvis kan det være viktig å påpeke at det selvsagt kunne vært gjort en grundigere diskusjon omkring mine kategoriseringer i denne analysen. Når toposanalysen her er ment som en støtteanalyse til argumentasjonsanalysen, har det vært begrenset plass til rådighet for dette kapitlet. Igjen bes det om konferering med transkripsjonen for mest mulig transparent fremstilling av grunnlaget for analysen. For å oppsummere kapitlet kan det presiseres at målet har vært å konkretisere hva Aristoteles' flertydige begrep *topos* kan vise seg i i en analyse av argumenter. Gabrielsens fire fasetter har blitt benyttet gjennomført for å

tydeliggjøre hvordan man kan benytte seg av ulike “steder” for å hente argumentasjon til ulike påstander, både formelt og innholdsmessig.

5 Hvem sier hva, og på hvilken måte?

For å si noe ytterligere om teksten, kan det i tillegg til argumentasjonsanalysen være hensiktsmessig å gjøre en stemmeanalyse. En stemmeanalyse kan sies å befinne seg på mikronivået i teksten fordi den omhandler de enkelte ytringer og hvordan disse ytringene står i et forhold til hverandre. Samtidig innebærer en stemmeanalyse at man ser på tekstens kilder og hvordan disse, gjennom stemmeorkestrering, får komme til uttrykk. Målet med å gjøre en stemmeanalyse er her å forsøke å få en dypere innsikt i hvordan programskaperne fremstiller sine kilder, og med dette hvordan de bruker den retoriske makten som ligger i deres roller til nettopp dette.

5.1 Hvem får komme til ordet?

Tonje Raddum og Aslaug Veum (2006:136) sier at “en viktig forutsetning for å kunne analysere stemmer i medietekster, er at man skiller klart mellom *teksteksterne* og *tekstinterne* kommunikasjonsforhold”. Denne inndelingen er påbegynt i kapittel 1, der de tekstinterne og teksteksterne aktørene er presentert. I presentasjonen av de tekstinterne aktørene presiserte jeg at jeg kun har konsentrert meg om de deltagerne som presenteres som eksperter, altså forskerne. For at stemmeanalysen ikke skal fremstå som selektiv og spekulativ må det konfereres med transkripsjonen også her. Dette er nødvendig fordi det i stemmeanalysen er lagt et dialogisk kommunikasjonssyn til grunn, og når et slikt dialogisk syn innebærer at man ikke kan se ytringer som isolerte, men at de er avhengige av det foregående og det kommende, kan ikke denne analysen bare konsentrere seg stemmene til forskerne, slik jeg har gjort det i argumentasjonsanalysen. Raddum og Veum (2006) tar utgangspunkt i Hallidays teorier. “I et sosiosemiotisk perspektiv er språket et resultat av sosiale prosesser, og språket har fått sin form “because of the function it has evolved to serve in people’s lives” (Halliday 1978:4)⁴⁹. Her legges det nevnte dialogiske tekstsynet til grunn.

“Denne erkjennelsen bygger på Bakhtins (1986) hovedtese om at all tekst er dialogisk. Med dialogisk menes da ikke utelukkende den konkrete dialogen mellom forfatter/leser, men hvordan alle tekster og ytringer er å betrakte som komplekse sammenvevinger av en mengde ulike stemmer” (Raddum & Veum 2006:137).

⁴⁹ Gjengitt i Raddum & Veum 2006:137

Veum (2008:16) påpeker at “Dialogismen som epistemologi og analytisk rammeverk framhevar at interaksjon og kontekst er to vesentlege trekk ved all språkbruk, tenking og handling”. Artikkene jeg tar utgangspunkt i snakker om *medietekster*, men disse er konkretisert som avistekster. Avistekstene er jo på sett og vis redigerte tekster der deler av et intervju kan være regissert av forfatteren, det kan være snakk om feilsitering og det kan spilles på ulike multimodale komponenter. Den største forskjellen ligger nok i den dynamiske visuelle komponenten i et TV-program. Den visuelle komponenten, da spesielt klippingen av programmet, gjør at det ofte er uklart hvorvidt en ytring er faktisk et resultat av en dialogisk kommunikasjonsprosess, eller om dette er skapt i redigeringsprosessen, og da egentlig er et brudd med Bakhtins prinsipp. Jeg har uansett basert stemmeanalysen på transkripsjonen slik at ytringene følger kronologien i programmet på samme måte som det ville vært gjort i en monomodal verbaltekst.

Det er ikke å analysere stemmer som er det overordnede målet i denne oppgaven. Dette gjør at stemmeanalysen og diskusjonen rundt den kanskje kan fremstå som lite grundig og lite systematisk, sammenlignet med tekster som har dette til hensikt. I argumentasjonsanalysen har fokuset vært på forskernes argumentasjon. I stemmeanalysen går det an å se videre på hvordan disse forskernes stemmer kommer frem, men etter å ha analysert dette har jeg på mange måter fått bekreftet at det i selve fremstillingen av forskernes stemmer, er få overraskelser. De fleste ytringene fra forskerne er intervjuer der forskerne selv ytrer seg, altså gjennom en *direkte fremstilling* av deres stemmer, og det er denne formen for fremstilling som helt klart dominerer teksten. Det finnes noen tilfeller der stemmene fremstilles *indirekte*, gjennom Eia, men dette er kun brukt som en introduksjon eller en oppsummering der Eia fremstiller indirekte og nøytralt det som blir sagt direkte av aktørene, enten før eller etter hans indirekte fremstilling. Se for eksempel ytring 41 og 43 i transkripsjonen, der Camilla Schreiner først blir indirekte fremstilt; “Camilla Schreiner sitter på en undersøkelse som er gjort i 20 land, og hun fant at jenter i mindre likestilte land, er mer interessert i å lære om tekniske ting enn norske jenter” (ytring 41). Mens tilnærmet det samme, eller en utdyping med ytring 41 til grunn, blir sagt i en direkte fremstilling i ytring 43: “Mm.. og i denne delen av spørreskjemaet, så er det hundre og åtte spørsmål, og det er ‘ingen av de hundre og åtte spørsmålene som viser det mønsteret du beskriver, det er ‘ingen som viser at jo mer modernisert et land er, jo mer nærmer gutter og jenters interesser seg hverandre”. Fordi forskerne for det meste blir fremstilt direkte, ser det de individuelt ytrer ut til i stor grad å være i tråd med deres hensikt, fordi det ser ut til å være få tolkningsalternativer rundt de

enkelte ytringene. De tilfeller jeg ser som uklare er allerede nevnt i forbindelse med argumentasjonsanalysen.

Det er kun én deltager i teksten som ikke får noen egen stemme. Den omtales vekselvis som “Regjeringen” og “Myndighetene”, men jeg velger å la de sammenfalle under betegnelsen “Statsmakten”. Denne stemmen blir kun fremstilt gjennom Eias stemme i “voice-over” og på det ekstradiegetiske nivået i teksten. Hva som menes med dette vil presiseres nedenfor.

Selv om jeg sier at det ikke finnes så mange uklarerheter knyttet til fremstillingen av forskernes stemmer betyr jo ikke dette at meningen som fremkommer alltid er entydig. Fordi stemmene for det meste er fremsatt direkte, og fordi det er en visuell komponent som gjør at vi ser dem snakke, er det ikke vanskelig å identifisere stemmene, og dermed måten de blir fremstilt på. Derfor kommer jeg ikke til å si noe om dette, utover det som fremkommer i transkripsjonen. Det som derimot kan være interessant å se nærmere på, er *hvem* som faktisk får komme til ordet, og hvordan man kan forklare at det er akkurat disse som får komme til. En diskusjon rundt dette vil bli gjort i kapittel 6, under delkapittelet “Sosiobiologi versus litteraturteori?”. En annen interessant side ved saken er hvordan Eias stemme kommer til uttrykk i teksten, og hvordan han eventuelt i redigeringsprosessen bruker sin egen stemme for å sette de to perspektivene opp mot hverandre. Da snakker jeg både om hvordan Eia som programleder er en aktør med en stemme som uten unntak fremstilles direkte, og hvordan han som programskaper er med på å orkestrere de andre aktørenes stemmer. Jeg velger for enkelthets skyld å snakke om Eia, selv om også Ihle, og antagelig flere, er en del av den prosessen som foregår bak kameraet.

Før jeg går løs på analysen av stemmer, vil jeg introdusere noen begreper fra narratologien, som jeg mener kan være hensiktsmessige å benytte seg av. Selv om teksten fremstår som en sakprosaetekst vil det være en del likhetstrekk med skjønnlitterære tekster i måten den er redigert og “skapt” på, og spesielt med tanke på Eias stemme, som er med på å ramme inn historien. Seymour Chatman (1980) hevder at narratologien bygger på et skille mellom *historietid* og *diskurstid*, og nevner samtidig at dette skillet opprinnelig stammer fra Roland Barthes’ teorier. *Historietid* kan sies å være hendelsesforløpet, slik det faktisk har skjedd (Chatman 1980), i dette tilfellet vil dette være råmaterialet til programmet, slik det foreligger i sin helhet. *Diskursen* er fremstillingen av denne historien; “I narrativ teori og analyse den talte eller skriftlig utformede presentasjonen av hendelsene, personene og handlingen i en tekst” (Lothe m.fl. 2007:42), i dette tilfellet programmet slik det fremstår som ferdig og

publisert tekst. Her har tekstskaperen, eller i narrativ terminologi, *forfatteren*, all makt til å presentere historien på en slik måte at den er i tråd med ens *budskap*, slik man kjenner begrepet fra historisk-biografisk analysepraksis i litteraturen. I *Hjernevask*s tilfelle har dette budskapet ofte blitt omtalt som “agenda”, og gjerne i forbindelse med spørsmålet om hva som er “Eias agenda”, men disse kan nok her sies å være overlappende. Noe av hensikten med denne delen av oppgaven er å forsøke å si noe ytterligere om Eias argumentasjon og stemme i teksten, for så å si noe om hvordan det tolkes at denne agendaen fremstår.

Dersom man godtar at analyseobjektet kan ses i lys av narratologisk teori, vil det så være naturlig å omtale *fortelleren*. *Fortelleren* er “den formidlende og presenterende instansen (narrasjonsinstansen) i en fortellende tekst” (Lothe m.fl. 2007:71). Siden vi har å gjøre med en sammensatt tekst med en visuell komponent, som gjør at vi identifiserer Eia som person, blir det tydelig at han kan ses som en slags førstepersonforteller. “En førstepersonsforteller markeres ved kombinasjonen av førstepersonspronomen og aktivt handlingsengasjement” (Lothe m.fl. 2007:72). Eias utstrakte bruk av førstepersonspronomenet “jeg”, i tilknytning til de handlingene han utfører, både verbalt og visuelt, kan være med på å bekrefte dette. Eksempler kan man finne fra og med første ytring, og på samme måte gjennom hele teksten. Videre er det en vanlig oppfatning i narratologisk teori at “siden fortelleren i f.eks. en roman er *i* teksten, må han eller hun skilles klart fra forfatteren som konstruktør *av* teksten” (Lothe m.fl. 2007:71). Dette blir jo litt spesielt i denne sammenhengen nettopp på grunn av den nevnte visuelle komponenten, som gjør at vi *ser* Eia som person, og dermed vet at forfatter faktisk sammenfaller med forteller. En bevisst tanke ved å trekke narratologien, og særlig fortellerbegrepet, inn, er at Eias stemme av og til, i tillegg til den nevnte førstepersonsfortelleren, fremstår som en overordnet fortellerstemme på det nivået man i narratologien ville kalle *det ekstradiegetiske nivået*. Dette er “nivået plassert rett “over” handlingen i den første (dominerende) fortellingen. På dette nivået er tredjepersonsfortelleren som regel lokalisert” (Lothe m.fl. 2007:40). En tredjepersonsforteller kan forklares som at “Hans eller hennes hovedfunksjon er å presentere hendelser han/hun ikke deltar i, og som han/hun dermed (i varierende grad, og på ulik måte) er distansert fra” (Lothe m.fl. 2007:72). Det *diegetiske* nivået beskrives som “hovedhandlingen i en narrativ tekst” (Lothe m.fl. 2007:40). For å tydeliggjøre hvorfor jeg mener at dette har med Eias stemme å gjøre, kan man skille mellom de deler av programmet der Eias stemme fremstilles som “voice-over”, og han dermed ikke er en direkte del av handlingen, og der han er en direkte del, i intervjuene. Dette kommer til syne i transkripsjonen ved at Eias stemme som “voice-over” er markert med fet

skrift. “Voice-over” brukes i denne teksten ofte i forbindelse med overganger mellom ulike sekvenser og scener, og når historiens tid stopper for å innlede det som skal komme, eller oppsummere det som er blitt sagt. Det er her jeg mener at Eia befinner seg på det ekstradiegetiske nivået, og nærmest kan ses som en tredjepersonsforteller. Hvorfor det er gjort på denne måten har jeg selvsagt ikke noe entydig svar på, men kanskje kan det nettopp være for av og til å distansere seg fra det diegetiske nivået, der han er en aktiv aktør, som journalist. På det diegetiske nivået stiller Eia for det meste spørsmål, slik en kritisk og søkende forskningsjournalist etter normene ville gjøre det, på det ekstradiegetiske nivået tillater han seg å gjøre noen helt tydelig verdiladede vurderinger, implisitte som eksplisitte. I tråd med det definisjonen av tredjepersonsfortelleren sier, kan det se ut til at Eia inntar en rolle som ligner mer på denne når hans stemme fremstilles i voice-over. Han distanserer seg mer fra innholdet, og inntar dermed en mer observerende og kommenterende rolle, som befinner seg utenfor den dominerende handlingen. *Narrativ distanse* skilles gjerne i tre former: *distanse i tid*, *distanse i rom* og *distanse i holdning*. Den siste av disse kan forklares som at den “angir fortellerens innsiktsnivå, vurderinger og verdier i forhold til personenes innsiktsnivå, vurderinger og verdier. I denne tredje (og mest komplekse) varianten av begrepet fungerer “distanse” mer metaforisk, og er også relatert til forholdet mellom forteller, tekstintensjon og tolkning” (Lothe m.fl. 2007:43). Når jeg snakker om distanse er det denne tredje typen jeg sikter til. Eia beveger seg altså “opp” på det ekstradiegetiske nivået for å observere og kommentere. Han trekker seg tilbake fra hovedhandlingen, og kanskje er denne distanseringen nettopp gjort for å konstruere en objektivitet til de andres presentasjoner av saksforholdet, logos, i teksten. Selv om han også på dette nivået stiller en del spørsmål, ofte retoriske, mener jeg det på dette nivået også finnes en del implisitt argumentasjon fra hans side. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Jeg påpeker ovenfor at Eia på det ekstradiegetiske nivået gjør noen helt tydelig verdiladde vurderinger underveis. For å illustrere hvorfor jeg mener å kunne hevde dette, setter jeg opp følgende ytringer som eksempler:

- Ytring 14: For meg høres det utrolig gammeldags ut at det fortsatt skulle finnes sånne manngreier og kvinnegreier, men la oss dra til et sted hvor de driver med sånne såkalte kvinnegreier.
- Ytring 51: Samfunnet og kulturens påvirkning er den ene forklaringen folk har på hvorfor det er sånn. Andre tror det handler om noe enda mer grunnleggende.

- Ytring 132: Ja, det er nok mye rar forskning i USA, men jeg har nå likevel bestemt meg for å gi amerikanerne en sjanse.
- Ytring 143: Ja, kan det kanskje være noe biologisk her? Lippas studier peker i retning av at det kan være noen medfødte forskjeller, men det er ikke noe bevis.
- Ytring 210: Jeg tenker at evolusjonen sikkert er viktig, men kan ikke dagens kjønnsforskjeller likevel best forklares ved at vi behandler gutter og jenter forskjellig fra dag én?
- Ytring 212: Det er på tide å oppsummere litt. Kan vanlige folk likevel ha rett i at det er noen medfødte, biologiske grunner til at gutter og jenter har forskjellige interesser? Jeg synes det er en del ting som peker i den retning. Men hvis det er sånn at kjønnsforskjellene ligger i genene og hormonene, hvorfor er det da sånn at jenter i mindre likestilte land har mer lyst til å lære om tekniske ting enn jenter i Norge?
- Ytring 215: Kanskje er dette løsningen på likestillingsparadokset? I et fritt og likestilt samfunn vil menn og kvinner bli ulike, fordi de får anledning til å dyrke sine særegne interesser.
- Ytring 226: Det de engelske forskerne sier er jo åpenbart på kollisjonskurs med det de norske kjønnsforskerne påstår, så nå gleder jeg meg veldig til å dra tilbake til Norge igjen og høre med de norske kjønnsforskerne hva 'de mener om disse funnene.
- Ytring 241: Hm, er det samfunnsforskningens oppgave å utfordre biologisk tenking? Bør ikke forskning heller prøve å finne ut hvorfor ting er som de er? Er det ikke en fare for at Egeland bare ser det 'hun er ute etter, hvis hun på forhånd har bestemt seg for at biologien ikke har noen betydning? Hva med forsker på Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Jørgen Lorentzen, syns 'han dette er noe interessant?
- Ytring 262. Ja, er alt det de andre gjør svak forskning? Jeg spør meg, hadde Lorentzen syns dette var like svakt hvis det passet bedre med hans teorier? Lorentzen sier at de andre forskerne er frenetisk opptatt av å finne biologiske årsaker til kjønnsforskjeller, men jeg oppfattet ikke dem som så veldig frenetiske. De mente jo ikke at alt handlet om biologi. Tvert i mot, det var de 'norske kjønnsforskerne som mente at 'ingenting handlet om biologi. Hvorfor er de så skråsikre? Og er det så farlig om det er noe

biologisk her? Men viktigst, kan man som forsker virkelig forstå verden hvis man ikke tar alle muligheter i betraktning?

Denne opplistingen av eksempler på ytringer med verdiladning kan kanskje virke spekulativ og tatt ut av sammenheng, så igjen må det konfereres med transkripsjonen. Som det fremgår av nummereringen, er de fremstilt i kronologisk rekkefølge. Min vurdering er at Eias verdiladninger blir tydeligere mot slutten av teksten. Dette mener jeg støttes særlig av de tre siste eksemplene. I ytring 210 ser han ut til å gjøre et forsøk på å være objektiv, men etter dette blir han tydeligere positiv til biologien, og i de tre siste eksemplene tilspisses dette. I 226 er verdiladningen klar når han sier at de engelske forskerne “sier”, mens de norske kjønnsforskere “påstår”, der “påstår” har en vesentlig mer negativ ladning enn det nøytrale “sier”. I ytring 241 nærmest marginaliserer Eia kjønnsforskere gjennom å påpeke hva som er en forskers oppgave, nemlig å forske fremfor å passe på hva andre fagfelt driver med. Nå skal jeg ikke her vurdere om dette er rettmessig kritikk eller ikke, men dette tas opp igjen i diskusjonskapittelet. I det siste eksemplet, ytring 262, stiller Eia videre noen tydelig kritiske spørsmål som gjør at Lorentzens argumentasjon fremstår som sirkelargumentasjon der han beskylder biologene for å være frenetiske, mens det i måten han her fremstilles er han selv som kan oppfattes som frenetisk på grunn av den bastante argumentasjonen han fører. Slike kritiske spørsmål blir ikke stilt til de biologiske forskerne.

Gjennom de syv programmene i serien støter vi på det Dagbladets Marie Simonsen omtaler som “den etter hvert velkjente dramaturgien”, i en kommentar etter det fjerde programmet⁵⁰. Kort oppsummert er denne dramaturgien basert på en innledning der temaet for dagens program presenteres, deretter intervjues norske samfunns- og kulturforskere, så drar Eia til utlandet, det vil si Amerika og Storbritannia, for å intervjuer biologer og psykologer, før han vender nesen hjem og oppsøker de norske forskerne igjen, med et ønske om at de kommenterer de nye funnene hans. Innenfor denne rammen finnes det av og til sidesprang der han intervjuer publikum på gaten, egen familie eller andre mer profilerte personer, som ikke egentlig har ekspertposisjoner knyttet til temaet.

⁵⁰ Simonsen, M., “Politisk hjernevask”, http://www.dagbladet.no/2010/03/24/kultur/kommentar/debatt/tv_og_medier/10994538/, lest 20.06.2011.

5.2 Eias stemme og orkestreringen av de andre

Eias stemme er i teksten utelukkende direkte fremstilt, noe som faller seg naturlig når han er programlederen. Ytring 1 og 2 vil jeg karakterisere som innledningen i programmet. I denne delen av teksten introduseres en eksplisitt målsetning når Eia sier at “I stedet for å tulle med samfunnet, skal jeg prøve å forstå det”. Her definerer han sin egen rolle som det man kan kalle kritisk eller undersøkende journalist og programleder, men samtidig avsløres den personlige stilen som skal vise seg å være nokså gjennomgående for programmet, når han sier at det er *han* som skal prøve å forstå. Fordi han har valgt å lage et TV-program ut av dette, er det vel rimelig å tolke det slik at han også vil at *vi*, som seere, skal forstå. Angående *stil* er dette også et flertydig begrep. Aristoteles har skrevet at “En må ikke glemme at hver sjanger har sin særlige stil, som passer til den (AR III.12.1)” (Andersen 1995:81). Stil kan knyttes til genre. I kapittel 1 diskuterte jeg genre, og forklarte hvordan Miller påpeker hvordan genre i dagens samfunn er et dynamisk og komplekst begrep, og at noe av problemet rundt *Hjernevask* som tekst, nettopp er at den ikke nødvendigvis passer inn under en konvensjonell genre. Dette gjelder på mange måter også stilen i teksten. Stilblanding fra programlederens side kan gjøre at det blir vanskelig å vite i hvilken genre teksten er ment å høre hjemme. På den måten kan man kanskje snakke om et stilbegrep som er vel så komplisert som genrebegrepet, og med det mye mer nyansert, og mindre kategorisk og lukket, enn det sitatet fra Aristoteles vitner om.

I den antikke retorikken kan man finne tre grunnleggende stiltyper; den *enkle*, den *mellomste* og den *høye*. Disse kan forklares som følger:

“Den enkle stilen tilsvare den alminnelige dagligtalen, og den kjennetegnes av enkle ord og lite utsmykning. Den mellomste stilen blir gjerne definert som en mellomting mellom den enkle og den høye stilen. Den høye stilen er storlått og grundig utarbeidet, og den er karakterisert av sterke følelser og mye utsmykning” (Bakken 2009:28)

Det kan se ut til at Eia ønsker å fremstå som noe uvitende og naiv, til tross for at han selv har jobbet som forsker⁵¹, nettopp ved, i store deler av teksten, å benytte seg av den enkle stilen. Dette mener jeg viser seg i flere av ytringene hans, samt at han gjennom hele teksten bruker uformelle og upresise uttrykk fremfor mer formelle og mer presise. Dette kan selvsagt være fordi han faktisk lager et populærvitenskapelig program og fordi han ønsker å treffe flere

⁵¹ Ifølge Eia & Ihle 2010:7

områder av publikum, ikke bare de som er kjent med vitenskapens terminologi. Samtidig er dette muligens et bevisst retorisk grep, både for å vekke sympati for seg selv, ved appellformen patos, og tilhørighet med publikum, men også for å få forskerne til tydelig å fremstå som forskere gjennom det språket *de* bruker, og med det skape en kontrast til seg selv som en representant for folket, som ønsker å finne ut av hva “disse forskerne” egentlig driver med. Her kan man jamføre med Yngve Benestad Hågvars analyse i *Hele folkets diskurs: En kritisk diskursanalyse av den gode VG-sak* (2001). Hågvar peker på hvordan VG konstruerer et modellsender-modellmottager-forhold der VG er mottagerens gode venn, og mottageren er “den lille mann” eller “mannen i gata”. Det konstrueres et likemannsforhold, der VG tar saken for deg som leser og sørger for å være din storebror og vaktbikkje, i bindeleddet til offentligheten (Hågvar 2001:97-100). På samme måte tar altså Eia saken for seerne.

Videre i teksten kommer en introduksjon av likestilling som tema, samtidig som Eia introduserer paradokset rundt den norske likestillingen. I ytring 2 utdyper han dette på følgende måte: “Jeg har nemlig trodd at vi i Norge nå er kommet så langt, at alle kan gjøre hva de vil, og at det derfor er damer og menn i alle yrker”. Det er nettopp denne naiviteten jeg snakker om ovenfor. Jeg skal selvsagt ikke avgjøre hva Eia faktisk tror og ikke tror, men knyttet til dramaturgi-begrepet ser dette ut til å være en del av den tilsynelatende ønskede dramaturgien i alle programmene i serien, der Eia, som tidligere samfunnsvitenskapelig forsker, har blitt “lurt” inn i en tradisjon der den norske likhetsideologien står sterkt, og oppfatningen om at vi alle er født like og har like muligheter, men nå skal han jakte på sannheten, og finner den tilsynelatende hos amerikanske og britiske biologer og psykologer. Når det snakkes om “upresise formuleringer”, kan det for eksempel vises til ytring 36, “Nå skal vi besøke en forskerdame som har spurt femtenåringer over hele verden om hva de har mest lyst til å lære mer om”. Begrepet “forskerdame” er upresist, og samtidig fremheves den enkle og personlige stilen og det litt useriøse rundt Eias opptreden, som kanskje først og fremst er knyttet til rollen som komiker som vi vanligvis kjenner han i. Kanskje vil han bevisst forsøke å spille på dette i et mulig underholdningsmotiv knyttet til programmet. Et annet eksempel er ytring 63, “Så det er ikke relevant å se på sånne hjerneforskjeller for å forstå hvorfor menn oftere blir ingeniører og kvinner ofte blir i omsorgsykker?”, der “sånne hjerneforskjeller” uttrykker noe av den samme upresisheten. Igjen kan man stille spørsmålet om dette er et bevisst retorisk grep. I retorikkens begrepsapparat finner man begrepet *kairos*. Dette kan, ifølge Eide (1999:84), defineres som: “Talesituasjonen som bestemmende prinsipp for talerens valg av argumenter, retoriske virkemidler, stil osv.”. Denne personlige stilen og

de upresise formuleringene, kan altså muligens være en del av et ønske om å fremstå som “folkelig” og undrende, nettopp for å passe den modellmottageren som jeg karakteriserte ovenfor, og som Eia selv formulerer det, “vanlige folk”.

Tidlig i programmet intervjuer Eia tidligere likestillingsombud Kristin Mile, og tidligere barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt. Disse fremstilles kun gjennom korte kommentarklipp, men ytringen til Eia i forkant, er styrende for vinklingen av kampen mellom samfunn og kultur på den ene siden, og biologi på den andre. I ytring 27 sier Eia som følger: “Så hvorfor er det sånn? La oss først utelate noen forklaringer”. I ytringene 29 og 31 fremstilles Mile og Huitfeldts stemmer direkte, og de avkrefter henholdsvis at interesseforskjellene har med diskriminering å gjøre, eller med at jentene er dårligere enn guttene i naturfag å gjøre. Med dette styrer Eia debatten videre inn på det gjennomgående spørsmålet, “født sånn eller blitt sånn?”. I 47 stiller han følgende spørsmål: “Ja, hvorfor er jenter i vårt likestilte land så lite interessert i å studere tekniske ting?”. Ytringene 48-50 er en intervjusekvens med en person på gaten som mener kjønnsforskjeller kan skyldes gammel skikk, altså en sosial norm. I ytring 57 spiller Eia opp til at det kan handle om noe annet: “Samfunnet og kulturens påvirkning er den ene forklaringen på hvorfor det er sånn”, “Andre tror det handler om noe enda mer grunnleggende”. Denne ytringen utdypes videre med spørsmålet om “At kvinner og menn er født forskjellige?”, og videre igjen med at “Den andre forklaringen er altså at gutter og jenter rett og slett er ‘født med litt forskjellige interesser”. “Ja, kan dette handle om noe som sitter ‘i oss? Man kan jo stadig lese om at kvinner og menn har litt ulike hjerner” og “Kan det være noen sånne medfødte forskjeller som spiller inn når man skal forklare hvorfor menn og kvinner jobber med ulike ting?”. Alle ytringer fra 52-56 er kommentarer fra publikummere som mener at det handler om noe biologisk. Det er altså i denne delen av teksten, i måten Eia orkestrerer stemmene, gjennom klippingen, at vi får introdusert spørsmålet om sosiale og biologiske faktorer i spørsmålet om kjønn. I denne sekvensen med intervjuer av publikum, er det *én* av de som får komme til ordet som har en sosialt betinget årsaksforklaring, mens de *fire* andre har biologisk betingede årsaksforklaringer. På grunn av redigeringen vet man jo ikke om dette er reelt, og hvor mange som faktisk har uttalt seg, men slik det fremstilles her, er det altså en overvekt av “mannen i gata” som mener at kjønnsforskjeller har med biologi å gjøre. Dette tas opp igjen i ytring 208 når Eia på det ekstradiegetiske nivået stiller følgende spørsmål etter å ha intervjuet evolusjonspsykologen Anne Campbell: “Kan vanlige folk likevel ha rett i at det er noen medfødte, biologiske grunner til at gutter og jenter har forskjellige interesser?” Med “vanlige

folk” mener jeg det er rimelig å tolke det dithen at han refererer til de ytringene jeg peker på ovenfor (52-56). Samtidig skaper han en kontrast mellom “vanlige folk” og de norske “kjønnsforskerne”. Det skapes en slags konflikt der våre “egne” forskere ikke snakker i tråd med folkets meninger. Det “folket” mener, er altså mer i tråd med det de engelske og amerikanske forskerne mener.

Når plassen i oppgaven er begrenset, og det ikke er rom for å kommentere hvert enkelt segment i hver enkelt ytring, kan det imidlertid være relevant å sette teksten i en rammestruktur, for å forsøke å si noe om de ulike deler av teksten. En slik ramme kan se slik ut:

<p>Ramme 1 – Etablering av den innrammende stemmen/rammefortellingen: <i>Kvalifisering</i>, Eias stemme i voice-over. Ytring 1-2, 14, 24-25, 27, 30, 32, 36, 41, 47, 51, 57-58, 68, 81, 83, 93, 104, 110, 113, 115-116, 119, 122-123, 132, 137, 141, 143, 145-146, 152, 156, 162, 170, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 192, 198, 200, 202, 204, 206, 208, 211-212, 222,-223, 237 og 258.</p>		
<p>Ramme 2 – Intervjuer av forskere: <i>konstativ</i>. Ytring 37-40, 42-46, 59-67, 69-80, 82, 84, 111-112, 117-118, 120-121, 124-131, 133-136, 138-140, 142, 144, 147-151, 153-155, 157, 161, 163-169, 171-173, 175, 177, 179, 181, 183, 185-191, 193-197, 199, 201, 203, 205, 207, 209-210, 213-221, 224-236, 238-257 og 259.</p>	<p>Ramme 3 - Intervjuer av øvrige: <i>konstativ</i>. Ytring 3-13, 15-23, 26, 28-29, 31, 33-35, 48-50, 52-56, 85-92, 94-103, 105-109 og 114.</p>	
	<p>Ramme 5</p> <p>Kommentarer fra offentlige personer:</p> <p><i>direktiv</i></p>	<p>Ramme 6</p> <p>Kommentarer fra publikum:</p> <p><i>direktiv</i></p>
<p>Ramme 4 – Forskningsfeltene satt opp mot hverandre (naturvitenskap vs. Samfunns- /kulturvitenskap): <i>direktiv</i></p>		

På denne måten kan man, ifølge Kjell Lars Berges *Hvor er makten i teksten?* (2003), forsøke “å visualisere hva som er de ulike intensjonalitetene i teksten” (Berge 2003:35). Dette gjøres her ved å konstruere tekstens rammestruktur og handlingstypene i de ulike rammene.

“Handlingstypene” viser til teorier om talehandlinger, eller språkhandlinger, slik de opprinnelig ble utviklet av Austin (1962) og videre av Searle (1969)⁵². “Slik setningen er grunnenheten i grammatikk, er språkhandlingen grunnenheten i kommunikasjon” (Svennevig 2001b:58). Berge (2003:36) formulerer følgende: “Talehandlingene avgjør hva som er den

⁵² Austin, J.L. (1962) *How to do things with words*. Oxford University Press, Oxford og Searle, J.R. (1969) *Speech acts*. Cambridge University Press, Cambridge.

relevante intensjonaliteten i de ulike rammene”. Videre forklares talehandlingene som at “En “kvalifisering” skaper ny virkelighet med språket, en “konstativ” sier noen om hvordan virkeligheten utenfor teksten er, mens “direktivene” brukes når den som snakker eller skriver, vil ha den som hører på eller leser til å gjøre noe som er spesifisert i handlingen” (Berge 2003:36-37). Jeg har betegnet ramme 1 som en kvalifisering. De ytringene som er plassert i denne rammen er de ytringene som Eia ytrer på det tekstnivået jeg kalte ekstradiegetisk, gjennom “voice-over”. Når så mange ytringer inngår i rammen er det gitt at det nå snakkes om språkhandling på makronivå, ikke mikronivå, slik det ville vært om dette ble gjort mer nyansert, med hver enkelt ytring. Meningen med dette er at de ytringene som Eia kommer med på dette nivået i teksten, er kvalifiseringer i tråd med definisjonen ovenfor. Eias “voice-over”-stemme er den innrammende stemmen i teksten, og kan på mange måter karakteriseres som det Øvsthus Tønder forklarte som “homofon”. Mikhail Bakhtin (1998) skiller mellom *polyfoni* og *flerstemmighet*, der polyfoni innebærer at en tekst bærer i seg representasjoner av flere ulike avsenderstemmer, mens flerstemmighet er et språkimmanent trekk, og dermed uvilkårlig til stede i enhver tekst. I denne teksten er det altså snakk om en tilsynelatende polyfoni, ved at Eia snakker om de ulike perspektivene på kjønn, og introduserer og oppsummerer andres tanker og ideer på dette nivået i teksten, men der alt skjer gjennom hans fremstilling av en virkelighet. Med dette gjør kvalifiseringsbegrepet seg gjeldende, fordi han nettopp skaper ny virkelighet gjennom sine kvalifiserende språkhandlinger. Her kan for eksempel det at han konstruerer stor avstand mellom den biologiske og samfunnsvitenskapelige retningen være et eksempel. Dette blir drøftet grundigere i kapittel 6.2. På dette nivået i teksten blir også den eneste tekstinterne deltageren uten egen stemme, Statsmakten, omtalt. Dette gjøres i ytring 24 der resultatet fra NOU 2008:6 presenteres. Når jeg sier at Statsmakten ikke får en egen stemme i programmet, så kan dette diskuteres, fordi både Kristin Mile og Anniken Huitfeldt har tilknytning til Statsmakten. De snakker imidlertid begge i kraft av roller de ikke lenger innehar. Mile er *tidligere* likestillingsombud, mens Huitfeldt er *tidligere* barne- og likestillingsminister, og derfor mener jeg at de ikke kan betegnes som representanter for Statsmakten i denne teksten. Det er likevel grunn til å stille spørsmål om det likevel er denne koblingen Eia ønsker at vi skal gjøre, at disse to er representanter for Statsmakten, for igjen å illustrere at Statsmakten taler i tråd med den norske kjønnsforskernes oppfattelse av at kjønn er sosial konstruert, for ytterligere å forsterke kontrasten mellom norske forskere og Statsmakten på den ene siden, og amerikanske og britiske biologer og psykologer, samt “det norske folket” på den andre.

I figuren har jeg sidestilt ramme 2 og 3. Det betyr ikke at de har like stor vektning i denne oppgaven, da det er intervjuene av forskerne som ligger i ramme 2 som får mest oppmerksomhet. Det er likevel viktig å anerkjenne innholdet i ramme 3, da disse er tekstinterne aktører på samme nivå som i ramme 2. Jeg betegner ytringene i begge rammene som konstaterer. Dette mener jeg å kunne føre tilbake til at de begge sier noe om hvordan virkeligheten utenfor teksten er. Ramme 2 sier at vi har forskere som forsker på emnet, ramme 3 sier at vi har andre som også har noe å si om saken. Det er viktig å påpeke at Eias stemme også er tilstede på dette nivået, i begge rammene, da på det nivået jeg kalte diegetisk. De ytringene han her kommer med er imidlertid stort sett spørsmål som en del av intervjusekvensene. Sett bort i fra noen kritiske spørsmål til Lorentzen og Egeland helt mot slutten av programmet (se for eksempel ytringen 235-237 og 244-258), forholder han seg her nokså nøytral.

Ramme 4 befinner seg innenfor ramme 2, og utgjør det nivået der forskningsfeltene, personifisert ved forskerne, bli satt opp mot hverandre. Denne har jeg betegnet som direktiv. Denne kan diskuteres, og kunne kanskje også vært kalt konstativ, fordi den sier noe om hvilke forskningsfelt, og virkeligheter knyttet til disse, som finnes utenfor teksten. Når jeg likevel hevder at den er direktiv er det fordi forskerne vet at de deltar i et TV-program, og de vet at de er satt til å argumentere for eget fagfelt. Direktiven blir implisitt, men fortsatt direktiv, fordi forskerne da gjennom sin argumentasjon ønsker å få mottageren til godta det de hevder.

På samme måte blir rammene 5, 6 og 7 plassert innenfor ramme 3, og på samme måte vil deltagerne her argumentere for det de tror på. Slik finnes det også her et implisitt direktiv om at seeren skal godta det som blir sagt.

Ved å sette opp en figur nummer to kan vi se på teksttypen. "Denne egenskapen kan bidra til å forstå problemene med å finne den relevante intensjonaliteten i teksten, og dermed hvilken dialogsituasjon som skapes mellom modellsender og modellmottaker" (Berge 2003:37).

Ramme 1 – Etablering av den innrammende stemmen/rammefortellingen: <i>narrativ</i>			
<p>Ramme 2 - Intervjuer av forskere: <i>deskriptiv</i>. Ytring 37-40, 42-46, 59-67, 69-80, 82, 84, 111-112, 117-118, 120-121, 124-131, 133-136, 138-140, 142, 144, 147-151, 153-155, 157, 161, 163-169, 171-173, 175, 177, 179, 181, 183, 185-191, 193-197, 199, 201, 203, 205, 207, 209-210, 213-221, 224-236, 238-257 og 259.</p>	<p>Ramme 3 - Intervjuer av øvrige: <i>deskriptiv</i>. Ytring 3-13, 15-23, 26, 28-29, 31, 33-35, 48-50, 52-56, 85-92, 94-103, 105-109 og 114.</p>		
<p>Ramme 4 – Forskerne satt opp mot hverandre (naturvitenskapere vs. Samfunns- /kulturvitere): <i>argumenterende eller kausal</i></p>	<p>Ramme 5 - Kommentarer fra offentlige personer: <i>Argumenteren -de eller kausal</i></p>	<p>Ramme 6 Kommentarer fra publikum: <i>Argumenteren -de eller kausal</i></p>	<p>Ramme 7 Kommentarer fra Eias familie: <i>Argumenteren -de eller kausal</i></p>

Teksttypene skilles i *deskriptive, narrative, argumentative* og *kausale* teksttyper (Berge 2003). Teksttypen i den første rammen vil jeg betegne som *narrativ*. Dette kan selvsagt diskuteres, men jeg omtalte tidligere Eias rolle i termer av *narrativ teori*, og når jeg samtidig klassifiserer ytringene på dette nivået som kvalifiseringer, er dette med på å styrke argumentet om at det er på dette nivået Eia konstruerer tekstens ramme, og for øvrig teksten som helhet. Han viser til en konstruert virkelighet.

I ramme 2 og 3 har jeg karakterisert teksttypen som *deskriptiv*. Innenfor disse rammene finner vi alle de andre deltagerne i teksten, og de beskriver, direkte eller indirekte, hva de mener om kjønn sett i sammenheng med arv og miljø. Denne karakteriseringen kan selvsagt diskuteres, og særlig siden jeg har karakterisert alle rammene innenfor 2 og 3 som *argumentative* eller *kausale*. Det jeg mener er altså at ramme 2 og 3 litt overordnet kan karakteriseres som *deskriptive*, men at innholdet, slik de er konstruert i ramme 4, 5, 6 og 7, kan karakteriseres som å være av *argumentativ* og/eller *kausal* teksttype. Det er i disse rammene “kampen om seerne” foregår, altså hvilken side av saken man velger å slutte seg til eller oppfatte som “korrekt”.

I dette kapitlet er det et mål å synliggjøre hvilke kilder som benyttes i programmet, og på hvilken måte de får komme til uttrykk. Kildene fremstilles på ulike måter, noen direkte og noen indirekte. Det som tydeliggjøres er hvordan programlederen benytter sin retoriske makt til å konstruere teksten, for på denne måten å fremme sitt budskap. Når jeg formulerer hva jeg etter analysene mener fremstår som budskapet, så vil dette sammenfalle med det jeg anser som deler av tekstens intensjonalitet, slik det ble forklart hos Berge (2003). Deler av tekstens mikronivå ble trukket frem gjennom eksempler på ytringer, mens makronivået av teksten ble forsøkt fremsatt i rammestrukturer. Diskusjonen omkring dette tas opp igjen i kapittel 6.

6 Diskusjon

I denne delen av oppgaven vil jeg diskutere resultatene fra analysene på ulike nivåer, samt at jeg søker å sette disse resultatene i kontekst med den samfunnsdebatten som oppsto i etterkant av programmet.

6.1 Å argumentere *for* eller i *mot*?

Det finnes som nevnt en annen publikasjon av en argumentasjonsanalyse knyttet til programmet. Denne er gjort av Jens E. Kjeldsen, professor i retorikk og visuell kommunikasjon ved Institutt for informasjons- og medievitenskap ved Universitetet i Bergen (UiB)⁵³. I tillegg er han professor i retorikk ved Södertörn Högskola⁵⁴. Artikkelen er relativt kort, og konsentrerer seg kun om argumentasjonen til Lorentzen og Egeland. “Ser vi nærmere på forskernes argumentasjon og fremstillingen av deres personlige karakter i programmet er det ikke underlig at de fleste seere mente at Lorentzen og Egeland gjorde en dårlig figur”⁵⁵. Kjeldsen hevder at det finnes en grunnleggende forskjell i argumentasjonen til de to gruppene i programmet. Han kaller gruppene kulturforskerne og “biologene”.

“Forskerne som mener at biologien er viktig for å forklare hvorfor gutter og menn oppfører seg på noen måter og jenter og kvinner på andre, fremførte hovedsakelig argumentasjon for deres sak (det vi i retorikken kaller probatio). Med eksperimenter og statistikk fikk de forklare hvorfor biologien spiller en rolle. De gav påstander om saken og støttet disse påstander med gode grunner.”

På den andre siden av saken diskuterte kulturforskerne i hovedsak på en annen måte. Det er dette Kjeldsen til slutt konkluderer med at gjør at de fremstår som dumme, og at seerne altså ikke sympatiserer med dem i argumentasjonen.

“I stedet kom de mest med utsagn om hvorfor ”biologene” tar feil. Fremfor probatio bedrev de mest refutatio – gjendrivelse og avvvisning av motstanderes synspunkter. Effektiv argumentasjon involverer både oppbygning av støtte for egne påstander og avvvisning av

⁵³ Universitetet i Bergen, “Forskerprofil: Jens Elmelund Kjeldsen” <http://www.uib.no/personer/Jens.Kjeldsen>, lest 05.10.2011.

⁵⁴ Vox Publica, “Jens Elmelund Kjeldsen”, <http://voxpathica.no/seksjon/allmenningen/retorikkbloggen/>, lest 28.12.2010.

⁵⁵ Kjeldsen, J.E. “Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland som dumme?”, <http://voxpathica.no/2010/03/hjernevask-hvorfor-fremstar-lorentzen-og-egeland-dumme/>, lest 28.12.2010.

motstanderens påstander. Med meget få unntak er det viktigste imidlertid alltid oppbygningen av egen sak (probatio).”

Kjeldsen påpeker at vi selvsagt ikke vet hva som er klippet bort, men at analysen er gjort med utgangspunkt i det som kommer frem i det ferdigredigerte programmet. Konklusjonen hans er likevel tydelig:

“Som seere kan vi ikke presist hvordan noe er bundet sammen eller hva som er klippet fra [sic.]. Det er mulig at programmet på redelig vis fremstiller alle deltakernes beste argumenter, og det er mulig at kulturforskernes gode argumenter på uredelig vis er fjernet eller ødelagt. Men det er sikkert at seerne ikke får gode argumenter for kulturens og miljøets betydning”.

Med denne artikkelen som utgangspunkt, vil jeg diskutere dette ytterligere. I kjølvannet av serien oppsto det en debatt der det haglet med kritikk fra og i mot alle fronter. Innenfor akademia har samfunns- og kulturforskningsinstitusjonene fått særlig mye kritikk. Av de argumentene jeg har trukket frem og satt opp hos Lorentzen og Egeland, finnes det ingen “rene” probatio-argumenter, altså argumenter *for* egen sak.

Dersom man skal kunne snakke om argumentasjonsfeil i sammenheng med argumentasjonsanalysen må man kanskje vende seg litt bort fra det retoriske utgangspunktet. Grunnen til dette er at “I retoriske tilnærminger er standarden for akseptabel argumentasjon knyttet til hvorvidt den har innvirkning på mottakeren, og den må således relateres til et spesifikt publikum på et bestemt sted til en bestemt tid” (Sandvik 1995:261). Videre sies det at “Akseptabilitet blir med andre ord et relativt begrep i en slik tilnærming, knyttet til et bestemt publikums bestemte interesser” (Sandvik 1995:261). I dette ligger en del av det jeg var inne på i stemmeanalysen. Det vil være snakk om ulike mottagere, og man vil være tilbøyelig til å godta ulike argumenter, uavhengig av om de er gyldige etter enkelte vitenskapelige oppfatninger. I det retoriske utgangspunktet finnes et element av overtalelse, som ikke i alle mottagernes tilfeller må være forankret i det som ses som vitenskapelig korrekt i denne oppgaven. Sandvik støtter seg på et pragma-dialektisk utgangspunkt. “I en pragma-dialektisk modell derimot er fornuft og akseptabilitet forankret i en forhånds etablert norm for gyldighet og holdbarhet – i en norm for hvorvidt de to involverte partene i fellesskap finner en løsning på en meningskonflikt ved å følge reglene for kritisk diskusjon” (Sandvik 1995:261). Hvis man i denne gjennomgangen, samt den om de biologiske argumentene som

blir gjort i kapittel 6.3, tidvis vender blikket mot dette perspektivet, kan det sies noe om det kan være snakk om argumentasjonsfeil i de enkelte argumenter, med et slikt normativt syn til grunn. Pragma-dialektikken definerer argumentasjonsfeil som brudd på diskusjonsreglene (Sandvik 1995). Intensjonen er da å se argumentene i sammenheng med de vanligste og viktigste reglene og argumentasjonsfeilene til van Eemeren og Grootendorst, slik de fremstilles hos Sandvik.

I argument 14, Egelands argument, er både påstand og belegg eksplisitte. Påstanden sier at det ikke er relevant å se på hjerneforskjeller når det gjelder menn og kvinners yrkesvalg, altså en motargumentasjon til biologenes hovedargument. Belegget er formulert i tråd med hovedargumentet til kjønnsforskerne, som sier at hvis man behandler gutter og jenter likt fra starten av, vil de få like interesser, fordi, som den implisitte hjemmelen her sier, er alle mennesker i utgangspunktet like, også mellom kjønn. Belegget kan ses som å ha trekk av probatio, men noe av problemet er at i de tilfeller noen av argumentene peker i retning av argumentasjon *for* eget felt, fremstilles det ikke empiri for dette, slik det gjøres hos biologene; "... for det andre ligger biologenes forklaring tettest på de fleste menneskers hverdagserfaringer, og for det tredje er empiri nesten alltid mer overbevisende enn teori"⁵⁶.

Hvis man skal snakke om argumentasjonsfeil i argument 14, kan det diskuteres om Egeland begår argumentasjonsfeilen å *benekte forutsetningen*. "Argumentasjonsfeilen består i at det kan være andre begivenheter som fører til samme resultat – selv om den begivenheten en viser til ikke finner sted" (Sandvik 1995:311). I dette argumentet kan argumentasjonsfeilen være at Egeland benekter den biologiske teorien om kjønnsforskjeller, forutsetningen, og med dette ikke anerkjenner at det kan være andre faktorer enn oppdragelse som avgjør interesser. Dette blir imidlertid bare en argumentasjonsfeil dersom man mener at biologien er en forutsetning for kjønnsforskjeller. Når jeg likevel velger å trekke dette frem som en mulig argumentasjonsfeil, er det fordi oppfatningen om at det finnes biologiske kjønnsforskjeller hos mennesket står ganske sterkt i mange miljøer.

I argument 16 blir Egeland konfrontert av Eia med et spørsmål om hvorfor hun ikke anerkjenner biologiens rolle, og da argumenterer hun eksplisitt med at hennes påstand om at biologi ikke spiller noen rolle i kjønnenes yrkesvalg, har et teoretisk utgangspunkt. Selv om hun her starter argumentasjonen med en påstand som kan karakteriseres som argumentasjon

⁵⁶ Ibid.

for egen sak, kan belegget kanskje sies å være preget av refutatio. Med “preget” mener jeg at hun avviser biologiens rolle, men at det ikke kan karakteriseres entydig som motargumentasjon, fordi hun ikke begrunner belegget ytterligere. Dermed blir både påstand og belegg stående som ubegrunnede påstander. Når det gjelder det eksplisitte belegget, sier hun at “Biologi får ikke plass der for min del”. Jeg har allerede vært inne på det subjektive rundt denne formuleringen, men om man skal knytte dette til spørsmålet om argumentasjonsfeil, kan dette muligens falle inn under *irrelevant argumentasjon (ignoratio elenchi)*. Når Sandvik (1995:314) forklarer denne som at “det blir framsatt argumentasjon som ikke refererer til det standpunktet som er under diskusjon”, stemmer jo ikke min vurdering helt, fordi det har jo med påstanden å gjøre. Når det imidlertid videre sies at “[regelen] kan også brytes ved at senderen benytter retoriske virkemidler som å spille på følelser, eller ved å paradere seg selv og sine kvaliteter”, kan det passe bedre. Egeland paraderer ikke eksplisitt, men det må kunne spørres om hun ikke gjør dette implisitt når hun ser ut til å mene at hennes egen subjektive mening overgår et helt fagfelts motsatte mening.

I argument 15 beskylder Egeland Trond Diseth for å være for opptatt av å finne det han leter etter, nemlig at kjønnsforskjeller er biologiske. Det som slår meg er at hun her argumenterer med utgangspunkt i en empiribasert vitenskapelig hjemmel, i motsetning til den teoretiske eller politiske hjemmelen som hun legger til grunn i argument 14 og 16, og hun har jo i argument 16 uttalt at hun har et teoretisk syn på kjønn. Hva hun mener med dette, er uklart, men et teoretisk utgangspunkt innebærer vel at hun mener å bygge teorien på empiri, for så å generalisere ut i fra dette. Argumentasjonen blir noe vaklende når hun i rollen som antagonist, benytter et slikt grep for å felle sin biologisk-orienterte motpart. I tillegg er belegget i argument 16 svært subjektivt, når hun sier at “biologi får ikke plass der for min del”. Ifølge Knut Erik Tranøys (1986) forståelse av objektivitet innebærer det i forskningssammenheng at:

“Forskeren skal være saklig, uhildet og upartisk, og ikke subjektiv ved at man lar sine egne oppfatninger og følelser dominere. En forsker må forholde seg kritisk, konfrontere sine egne oppfatninger med data og gi slipp på egne oppfatninger dersom forskningsresultatene viser noe annet. Objektivitet forstått på denne måten er en grunnleggende norm i all forskning”⁵⁷

Nå sier jeg ikke at Egeland ikke har dette på plass i forskningen sin, men at påstanden i programmet tilsynelatende bygger på et svært subjektivt belegg, som bryter med de

⁵⁷ Gjengitt i Johannessen m.fl. 2009:34

prinsippene som Tranøy her peker på. Det ser ut til at Egeland endrer sin hjemmel etter hva hun argumenterer for eller imot. Sannhetsdefinisjonen, det epistemologiske ståstedet, ser ut til å endre seg fra argument til argument. I dette bestemte argumentet, argument 15, kan det også snakkes om argumentasjonsfeilen *personangrep* (*argumentum ad hominem*), eller “å ta mannen, ikke ballen”. I dette tilfellet mener jeg det er snakk om et direkte personlig angrep på Diseth, fordi “motparten kaster tvil over den andre partens ekspertise, intelligens eller seriøsitet” (Sandvik 1995:302).

Jørgen Lorentzen beskyldes i Kjeldsens analyse for å gjøre mye av det samme som Egeland. I argument 17 er påstanden formulert som at undersøkelser som viser biologiske hjerneforskjeller mellom kjønn er gammeldags forskning. Belegget sier at mesteparten av denne forskningen er tilbakevist i senere tid. Her mener jeg at det ligger en implisitt hjemmel, som sier at nyere forskning er mer pålitelig enn eldre. For det første kan dette argumentet karakteriseres som en motargumentasjon mot det biologiske perspektivets forskning ved at Lorentzen faktisk avviser hele forskningsfeltet som tilbakevist og dermed ugyldig. Det er noe uklart hva han her mener med tilbakevist. Kanskje bygger han på prinsippet om falsifikasjon. Det er mulig at han tenker på det teoretiske utgangspunktet for ulike paradigmer, slik jeg så vidt nevnte det i analysen. Kuhns paradigmeforståelse og Rosenbergs forklaring av doxa ble trukket frem. Lorentzens syn ser ut til å bygge på at et paradigme tar over for et annet i absolutt forstand, og at det i dette tilfellet betyr at det samfunnsvitenskapelige og humanistiske har tatt over for den “gammeldage” biologien. På dette punktet brytes det da for så vidt med det som oppfattes som Kuhns synspunkt, og kanskje ligger denne oppfatningen nærmere Kants filosofiske tanker. “I motsetning til Kant, som mener at alle mennesker tolker erfaringen ut fra de samme kategoriene og anskuelsesformene, vil Kuhn snarere fremheve at ulike vitenskapelige retninger har hver sine ulike totalsyn på virkeligheten” (Brown & Granberg 2004:176). Om man skal se på mulige argumentasjonsfeil i dette argumentet, kan man først stille spørsmålet om ikke hjemmelen kan ses som *irrelevant argumentasjon* (*ignoratio elenchi*), av samme type som den jeg pekte på hos Egeland. Det irrelevante ligger da i hvordan Lorentzen tillater seg å definere hva som er gyldig, i og med at det ikke nødvendigvis er en gangbar oppfatning i vitenskapelige miljøer at den nyere forskningen er bedre enn den eldre. Det kan likevel være en viss hjemmel for dette, fordi man for eksempel i mediene ofte hører formuleringer som “Nyere forskning viser...”. Dersom man godtar denne argumentasjonen, vil det uansett finnes et annet problem, nemlig bruken av *argumentum ad populum* (*flertallsknepet*) i belegget. Denne argumentasjonsfeilen forklares

som et “feilaktig (symptomatisk) argumentasjonsskjema er brukt ved å presentere standpunktet som rett fordi alle tror at det er rett. [Også] her spilles det på publikums følelser og tiltro til flertallet; *så mange* kan jo ikke ta feil!” (Sandvik 1995:313). I tillegg til formuleringen i belegget “Mesteparten av denne typen forskning er ofte tilbakevist i senere studier”, sier han i tillegg dette i ytring 72: “*de fleste* snakker ikke slik lenger”⁵⁸. Denne argumentasjonsfeilen kunne vært unngått dersom Lorentzen for eksempel hadde noen konkrete studier å vise til. Igjen må det imidlertid minnes om at programmet er redigert.

I argument 18 kommenterer Lorentzen undersøkelsen til Camilla Schreiner. Igjen kan argumentasjonen sies å være refutatio, altså motargumentasjon, til Schreiners undersøkelse. Lorentzen gir en alternativ konklusjon til undersøkelsen. Han sier at hennes undersøkelse om gutter og jenters forskjellige interesser når det gjelder yrkesvalg bare viser at kjønnsrollemønstrene sitter ganske sterkt blant barn og unge fremdeles. Belegget er eksplisitt, og egentlig en ytring som fungerer som argumentasjon *for* eget forskningsfelt, men, som hos Egeland, blir dette belegget ikke støttet opp med en forklaring eller begrunnelse i form av empiri. Belegget blir stående som en isolert påstand, kun støttet av den hjemmelen som ser ut til å være gjennomgående for Lorentzen og Egelands argumentasjon, “Alle mennesker er i utgangspunktet like, også mellom kjønn”. Denne hjemmelen ligger også til grunn for argument 19. Dette argumentet er det eneste argumentet fra Lorentzens side som fremstår som argumentasjon *for* eget fagfelt. Her kommer han med en påstand som sier at “det er ingen grenser for hva menn kan gjøre og hva kvinner kan gjøre, i forhold til det som er viktig, nemlig oppførsel, emosjonalitet, atferd og evner vi har”. Når man ser på belegget er imidlertid problemet det samme som tidligere. Belegget er formulert på følgende måte: “Det er grunnlære nesten, mener jeg, at mennesker er så plastiske og bevegelige at du vil kunne finne samfunn der kjønnsrollemønstrene er byttet om”. Igjen begrunner Lorentzen en påstand med en ny påstand, uten forskningsvitenskapelige bevis. I alle fall fremstår det slik i programmet. Når det gjelder spørsmålet om det blir begått argumentasjonsfeil i argumentene 18 og 19, er det vanskelig å svare entydig. Det er tydelig at det ikke legges frem bevis for beleggene, og dermed kan argumentasjonsfeilen kanskje igjen sies å være *irrelevant argumentasjon (ignoratio elenchi)*, der man lar seg selv ha definisjonsmakt til å avvise et annet fagfelt. På den annen side ble jo dette påpekt i toposanalysen, både med Egelands, Lorentzens og Campbells argumentasjon, at de bygger på teorier, henholdsvis konstruktivistisk og

⁵⁸ Min kursivering

evolusjonspsykologisk teori, og at argumentene derfor er av en emosjonell karakter som gjør at det blir opp til mottageren å godta argumentasjonen. I logisk forstand, som jo kan sies å være den dominerende i naturvitenskapen, vil emosjonell argumentasjon aldri være gyldig (siden konklusjonene ikke følger av premissene), men “mer pragmatisk orienterte tilnærminger vurderer hver enkelt forekomst før de lar dommen falle. Det innebærer at emosjonell argumentasjon kan være både holdbar og høyst relevant” (Sandvik 1995:307).

Videre er de to siste argumentene til Lorentzen, argument 20 og 21, også motargumenter til biologien. I argument 20 kritiserer han amerikanske, biologiske undersøkelser generelt, og tilsynelatende Richard Lippas undersøkelse spesielt. Han kaller dem dårlige og spekulative. Med “tilsynelatende” mener jeg at Lorentzen aldri uttaler Lippas navn i sin argumentasjon, men at det i klippingen, sammen med Eias “voice-over”-stemme, er satt opp på en slik måte. Uansett om påstanden er rettet direkte mot Lippa eller til biologien som felt, ligger det et element av *personangrep* (*argumentum ad hominem*) her, ved at det kastes “tvil over den andre partens ekspertise, intelligens eller seriøsitet” (Sandvik 1995:302). Lorentzen har hevdet at fremstillingen av hans argumentasjon både er kryssklippet og fremprovosert av Eia, og når det totale råmaterialet ikke foreligger kan det ikke i denne oppgaven tas stilling til hverken det ene eller det andre, men det som kan gjøres er å se på Lorentzens egne publikasjoner. I dette tilfellet kan man finne følgende sitat fra Lorentzen:

“Den forskningen som har ledet frem til disse mer bastante teoriene om kjønnsforskjeller basert på biologisk materiale, kan også betraktes som dårlig forskning. Forskningen har ofte sitt grunnlag i svært små populasjoner (Le Vay brukte 17 hjerner han mente stammet fra homoseksuelle menn), den har tendens til grove generaliseringer på bakgrunn av meget begrenset forsøk, den fremsetter ofte resultatet som sannheter om mennesket/kjønnet, og den lar seg lett forføre av mediesamfunnet og storsamfunnets trang til forenklete fremstillinger av forskningen” (Lorentzen 2006:31).

Her hører det med til sitatets kontekst at det foregående avsnittet har handlet om sosiobiologien som felt, og at det kanskje spesielt er denne han sikter til med “disse mer bastante teoriene”. Det er likevel tydelig at han avviser disse biologiske teoriene som dårlig forskning, akkurat som i programmet. Dette med sosiobiologi skal jeg komme tilbake til senere. Tanken bak å trekke frem dette sitatet, er å påpeke det Kjeldsen trekker frem i sin tidligere nevnte analyse. Her trekker han også inn etos. “Vi overbevises ikke bare av argumenter, men også av karakteren til dem som fremfører argumentene. Det påvirker hvordan vi oppfatter

argumentasjonen. Vi har vanligvis et mer positivt bilde av den som kommer med saklige argumenter, enn av den som mest kritiserer motstanderen”⁵⁹.

I forbindelse med både Lippas og Baron-Cohens argumentasjon var jeg inne på dette med en slags kunstig gjendrivelse. Det er nok ikke helt i tråd med Toulmins modell når jeg kaller disse ytringene gjendrivelse, som jo skal være en formulering noe i nærheten av “med mindre X skjer”. Man kan kanskje si at de eksemplene på gjendrivelse jeg her trekker frem ikke er entydige, men en mellomting mellom en gjendrivelse og en modalitetsfrase. Med “kunstig” menes det da at den eksplisitte gjendrivelsen i argumentet kanskje først og fremst var en forskningsetisk høflighetsfrase, som for eksempel i argument 4 og 9. Der sier Lippas gjendrivelse at “selv om sosiale forventninger til kjønn kan ha en viss innvirkning”, og Baron-Cohens sier at “Jeg sier ikke at det er bare biologi, men at biologien ikke må glemmes”. Denne typen gjendrivelse finner vi også til en viss grad hos Diseth i argument 2, når han sier at “Samfunnet kan skyve litt på dette (det biologiske), men ikke så langt at det kan endre den iboende identiteten og anlegget for kjønnsrolleatferd”. Når det gjelder Campbell har ikke hun slike gjendrivelser i sin argumentasjon, men hennes argumenter er likevel preget av modalitet, noe Egeland og Lorentzens argumentasjon ikke i særlig stor grad er. Campbell bruker modalitetsstrategier som kanskje er med på å gi henne troverdighet som Egeland og Lorentzen ikke oppnår når de argumenterer bastant og uten modalitet. Om man ser på Diseths, Lippas og Baron-Cohens argumentasjon er det ikke nødvendigvis sikkert at disse tre egentlig er mindre overbevist om at eget forskningsfelt har de rette konklusjonene, enn det Lorentzen og Egeland er, men forskjellen ligger nettopp i måten de retorisk fremstiller sin argumentasjon på. Den anerkjennende og tilsynelatende ydmyke holdningen som fremkommer hos Lippa, Baron-Cohen og Diseth er kanskje med på å styrke etos i argumentasjonen. Med dette vekkes det muligens en sympati med disse forskerne, kontra Lorentzen og Egeland. Dette gjør at biologenes logos fremstår for seerne som det korrekte, men som tidligere påpekt, også sammen med måten man argumenterer *for* eget felt, i stedet for *mot* de andres, og med empirisk grunnlag fremfor enkeltstående påstander eller subjektive oppfatninger i form av emosjonell appell.

Nå sier jeg jo at Diseth også har en slik gjendrivelse, men hvis vi ser på de to gjendrivelserne jeg trakk frem fra Lippas og Baron-Cohens argumentasjon, så kan man kanskje si at Diseths

⁵⁹ Kjeldsen, J.E. “Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland som dumme?”, <http://voxpública.no/2010/03/hjernevask-hvorfor-fremstar-lorentzen-og-egeland-dumme/>, lest 28.12.2010.

gjendrivelse er mer utelukkende enn de to andre. Selv om han har en eksplisitt gjendrivelse som de to andre, og anerkjenner at samfunnet kan skyve noe på det biologiske, så er han ganske deterministisk i sitt syn. Han sier at denne skyvningen ikke kan være så stor at den er signifikant for biologiens utslag når det gjelder kjønn. Hvis man videre trekker inn Schreiner, den andre norske representanten for det biologiske perspektivet, så ser man i argument 1, som er hennes eneste argument i programmet, at heller ikke hun har en slik gjendrivelse i sitt argument. Hun argumenterer uten modalitet, men fremstår likevel ikke like bastant som Lorentzen og Egeland. Dette kan kanskje skyldes at hun viser til en kvantitativ undersøkelse i belegget. I tillegg er dette belegget formulert med en viss objektivitet når hun gjør seg selv passiv, og sier at “undersøkelsen sier...”, fremfor en mer subjektiv formulering der hun som person blir en tydeligere aktør. I tillegg modaliseres uttrykket noe av at hun bruker komparativformene “mindre” og “mer” når hun formulerer argumentets påstand. Selv om hun ikke bruker direkte modalitetsmarkører og gjendrivelse i argumentet, støtter hun seg altså, i motsetning til Egeland og Lorentzen, på et belegg som bygger på en kvantitativ spørreundersøkelse. Dette kan være en årsak til at Schreiner har fått en særdeles mildere medfart enn de to andre i etterkant av programmet. Meningen med dette er uansett at sammenlignet med de tre britiske og amerikanske forskerne argumenterer alle de fire norske forskerne på en mye mindre modal og mer bastant måte enn de amerikanske. Hva kan så være årsaken til dette? Det finnes nok ikke et entydig svar, men Kai A. Olsen, professor i informatikk ved Universitetet i Bergen, peker i en kronikk i Bergens Tidende 19.april 2010, på noen mulige årsaker. En av årsakene Olsen nevner er det han kaller innavl i små norske forskningsmiljøer.

“Norske forskningsmiljøer er små. Derfor blir det også mulig for et helt fagmiljø å avvise uønskede problemstillinger. Siden svært mange forskere i Norge er utdannet ved den institusjonen der de arbeider, får vi fort sterke innavl-effekter. Senter for Tverrfaglig kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo er et godt eksempel. Tidligere mangeårige leder hadde doktorgrad fra København, mens alle andre faste vitenskapelige tilsatte har hovedutdanning fra UiO”⁶⁰.

Videre sier han følgende om amerikanske forskningstradisjoner og internasjonale forskningsmiljøer:

⁶⁰ Olsen, K.A. “Derfor blir forskerne avkledd av Eia”, <http://www.bt.no/meninger/kronikk/Derfor-bli-forskerne-avkledd-av-Eia-1774876.html>, lest 20.06.2011.

“I USA er det, ved mange universiteter, sett på som uønsket å ansette egne doktorgradsstudenter. I Norge er dette nærmest en regel. Det er jo ganske interessant at et stort land som USA med store fagmiljøer, er opptatt av faren ved innavl mens vi i lille Norge ignorerer problemet. Det er selvfølgelig behagelig å lukke øynene - vi ønsker ikke å flytte på oss. Publisering og deltagelse i internasjonal forskning skal motvirke slike innavl-effekter, men det internasjonale miljøet er stort. Risikoen er til stede for at vi velger å delta i de miljøene der vår forskning blir akseptert. Også i internasjonal forskning er det blitt mindre tid til åpne diskusjoner. En gang i tiden dro forskere på konferanser for å diskutere. I dag er vi der for å presentere”⁶¹.

Det Olsen her påpeker kan være en av flere mulige årsaker til at norske forskere er mer bastante i sin argumentasjon. Det blir på mange måter spekulasjon, men det kan likevel være verdt å stille spørsmålet. Vi kan snakke om doxa i ulike norske forskningsmiljøer. Er det altså akseptert innenfor, og mellom, norske fag- og forskningsmiljøer å argumentere på denne måten, eller er det som Olsen sier, en følge av at miljøene er for små? Er det knyttet til kampen om bevilgninger, handler det derav om økonomiske motiv? Kan det skyldes at man argumenterer med utgangspunkt i politisk hjemmel fremfor en vitenskapelig? Disse spørsmålene blir foreløpig hengende i løse luften, men tas opp igjen i neste kapittel.

Nå har argumentene til Egeland og Lorentzen blitt diskutert systematisk, så for ikke å overse Lorentzens siste argument, som er en kommentar til Campbells argumentasjon, diskuteres dette nå til slutt. I analysen av dette argumentet pekes det på hvordan Lorentzen forholder seg, eller ikke forholder seg, til Karl Poppers nokså dominerende syn på begrepsparet *verifikasjon* og *falsifikasjon*. Lorentzen hevder at han ikke kan godta biologiens syn på kjønn, fordi det ikke er bevist. Som nevnt i analysen ligger det vel da en implikasjon om at hans eget syn er bevist. Denne måten å argumentere på finner vi også igjen i sitatet som ble trukket frem i argument 19, der han støtter seg på Margaret Meads antropologiske studier. Selv om han vedkjenner at disse studiene har vært kritisert i ettertid, skriver han at “Selv om hennes overordnede poeng om at disse samfunnene understreker den kulturpåvirkede organiseringen av kjønn, er riktig ...”. Det er formuleringen “er riktig” det her hentydes til. Dersom man skal snakke om at noe “er riktig”, innebærer dette at hypotesen altså er verifisert, noe som, ifølge tradisjonen etter Popper, ikke er mulig. Nå er selvsagt også Poppers teorier kritisert, og noe av kritikken mot ham, går på at kravene til falsifikasjon er alt for strenge, og at det må gå an å

⁶¹ Ibid.

holde fast ved en hypotese selv om enkelte forutsetninger, og konsekvenser avledet av disse, blir motsagt av erfaringen (Brown & Granberg 2004). Meningen med å trekke dette frem, er at Lorentzen ser ut til å argumentere på en motsatt måte enn de andre forskerne. De andre tror på egne hypoteser, teorier og resultater frem til de er falsifisert, mens Lorentzen venter på bevis, og mener antagelig da at studiene til de andre forskerne ikke er bevis nok. Det tolkes i alle fall slik, i og med at de andre, bortsett fra Lorentzen og Egeland, faktisk legger frem resultater. Det nevnte skiftet i epistemologisk ståsted, uttrykt i hjemmelen, gjør at deler av Lorentzens argumentasjon kan fremstå som spekulativ. Angående argumentasjonsfeil i dette argumentet, kan det være snakk om en argumentasjonsfeil av typen *argumentum ad ignorantiam*. Da må man godta at jeg mener det ligger en implikasjon om at hans egen forskning er bevist, fordi biologiens ikke er bevist. Denne argumentasjonsfeilen er forklart som at “antagonisten konkluderer med at hans standpunkt er riktig fordi protagonisten ikke har lyktes i å forsvare det motsatte tilstrekkelig” (Sandvik 1995:318).

Dette delkapittelet har vært en kritisk gjennomgang av Lorentzens og Egelands argumentasjon. Det betyr selvsagt ikke at det ikke bør rettes kritikk mot det biologiske perspektivets argumentasjon, da det vil bli gjort nedenfor, men meningen med dette var å peke på ulikheten mellom *probatio* og *refutatio*, argumentasjon *for* egen sak eller *mot* motstanderens, som viser seg i argumentasjonen til de to perspektivene. Dette ses som en viktig årsak til at Egeland og Lorentzen fremstår som de gjør i programmet. Samtidig har det blitt pekt på mulige argumentasjonsfeil.

6.2 Ideologi, politikk og hjemmel

15. november 2010 sto Solveig Osborg Ose, forsker i SINTEF, frem i Aftenposten og avslørte hvordan Arbeidsdepartementet ønsket å diktere konklusjonen på en rapport om sykefravær utført av SINTEF, slik at resultatene fremsto mer i den retning Statsmakten ønsket (Hultgren & Moe 2010). Hvorvidt dette kom som en følge av den diskusjonen som oppsto i etterkant av *Hjernevask* skal ikke avgjøres her, men det er et faktum at programmet utløste en debatt som dekker svært mange sider av norsk forskning og dens institusjoner. Oses utspill førte uansett debatten videre. Spørsmålet om statlig innblanding i norsk forskning, og dens resultater, ble satt på dagsorden. I forbindelse med *Hjernevask* har det blitt sagt og skrevet mye om Eias agenda, og det er blitt diskutert hvordan han bruker sin retoriske makt som programleder og programskaper til å fremme denne agendaen. Denne siden av programmet ble tatt opp i

kapittelet om stemmeteori, men når vi ser på Statsmakten som aktør i denne sammenheng, har ikke de også en tydelig agenda, rett og slett i form av sin ideologi og sine politiske mål? Hvordan kommer denne i så fall til uttrykk i programmet og debatten i etterkant, da både som tekstintern og tekstekstern aktør?

Den norske stat er med på å styre hvilke lærings- og forskningsinstitusjoner som skal leve og fremmes gjennom politiske og økonomiske vedtak. Det er også mange andre faktorer som spiller inn, for eksempel studenter og elevers søkertall, behovet for forskerstillinger, samt en rekke andre forhold. Et av disse forholdene kan være den politikken og ideologien som er styrende i landet. Da er historien en underliggende faktor. Hvis vi ser på Lorentzen og Egelands argumentasjon i programmet, var jeg så vidt innom at hjemlene i flere av deres argumenter ser ut til å være politiske, fremfor vitenskapelige, som hos de biologiske forskerne. Argument 19 kan være et eksempel. Hjemmelen i dette argumentet vil være diskutabel, og ikke nødvendigvis oppfattet i samfunnet som en allmenn sannhet, men jeg antar at når Lorentzen snakker om grunnlære at han snakker om det som at det er en allmenn oppfatning at det er slik. Hvorvidt han mener at det er en allmenn oppfatning generelt, eller kun i eget fagmiljø, er uvisst. En støtte for hjemmelen i dette argumentet vil man imidlertid finne mange eksempler på i det jeg vil kalle grunnsetningen i den sosialdemokratiske politikken som har blitt ført i Norge i store deler av etterkrigstiden. Som en del av Arbeiderpartiets, og andre sosialistiske partiers partiprogrammer, de siste seksti årene, kan man trekke frem Gudmund Hernes' nasjonale læreplaner fra 1994 og 1997. Disse bygger i svært stor grad bygger på en likhetsideologi og et prinsipp om å sosialisere hele befolkningen med utgangspunkt i samme grunnplattform. Dette innebærer få metodiske og innholdsmessige friheter for den enkelte lærer, elev og skole, nettopp for å fremme en ideologi som sier at alle mennesker er like og har like muligheter. Til tross for ny læreplan i 2006, i utgangspunktet utarbeidet av en borgerlig regjering, ser vi fortsatt at likhetsideologien, og denne spesifikke oppfatningen av kjønn som noe sosialt konstruert, står sterkt i enkelte lærebøker og kompetansemål. Dette kan eksemplifiseres med et sitat fra en norsk lærebok i fellesfaget samfunnsfag for videregående skole:

"Hvordan skapes kjønnsrollene? Som mennesker blir vi alle født som biologiske vesener, som gutt eller jente. Biologiske forskjeller mellom kjønnene er åpenbare, for eksempel er det bare kvinner som kan føde og amme barn. Men de fysiske forskjellene gir ingen oppskrift på hvordan vi skal leve og oppføre oss som gutter eller jenter, menn eller kvinner. Kjønnsrollene

er noe vi mer eller mindre "gror" inn i etter hvert som vi vokser opp. Ofte er det slik at vi ikke blir fortalt hvordan vi skal være, men lærer det gjennom å etterape de voksne rundt oss"

(Haraldsen & Ryssevik 2009:18).

Denne læreboken er utgitt av Aschehoug, og når den er utgitt av et av landets største forlag, er det rimelig å anta at den brukes ved en rekke av våre videregående skoler. I programmet ser man hvilke uenigheter som finnes innenfor og mellom ulike fagfelt i hva angår spørsmålet om biologiske og sosiale forhold til kjønn. Da mener jeg det er grunn til å stille spørsmål ved hvem som får komme til ordet i norske lærebøker, og med dette føre sine teorier og oppfatninger videre til neste generasjon, på en så entydig og ukritisk måte som det gjøres i sitatet ovenfor. Dette sitatet bærer preg av det vitenskapelige synet som Lorentzen og Egeland representerer. Nå er det fremdeles ikke min agenda å skulle avgjøre hvorvidt kjønn er biologisk betinget eller sosialt konstruert. Jeg trekker frem eksempelet for å understreke at det jeg har valgt å kalle hjemmelen i dette argumentet må kunne sies å bygge på den likhetsideologien som har dominert i vårt samfunn, i alle fall den politiske venstresiden. Siden den har vært ledende i store deler av etterkrigstiden, viser dette seg også i en del av de samfunns- og kulturvitenskapelige forskningsinstitusjonene våre, og videre altså i læringsinstitusjoner på lavere nivå. Det vil nok være å dra påstanden for langt å si at det er gjort til en allmenn oppfatning i norsk offentlighet at menn og kvinner i utgangspunktet er like, men at makthaverne i norsk etterkrigstid i grove trekk har stått for en likhetsideologi når det gjelder muligheter og rettigheter, er tydelig gjennom den sosialdemokratiske politikken som er blitt ført. Den hjemmelen som Lorentzen bygger det nevnte argumentet på kan regnes som politisk fremfor vitenskapelig. Dette gjelder det allerede påpekte argument 19, men også Lorentzens argument 18, samt at denne typen politiske hjemmel også finnes hos Cathrine Egeland i argument 14 og 16. Av det som kommer frem i programmet, virker det som Lorentzen og Egeland har et nokså behavioristisk og konstruktivistisk syn på kjønn og mennesket. Behaviorismen som retning snakker at alle menneskelige egenskaper utover noen få biologiske medfødte egenskaper og reflekser, tilegnes av sosiale faktorer. Denne tradisjonen hadde sin storhetstid på 1960-tallet, og etter dette har den tapt seg, og veldig få vitenskapelige miljøer holder fremdeles fast på dette paradigmet i ren forstand (Passer & Smith 2004). Hva er det som gjør at denne tankegangen likevel står så sterkt i disse forskningsinstitusjonene? Er det det at det passer godt med statsmaktens likhetsideologi? I anklagene om at det konstruktivistiske synet har fått komme til ordet i større grad enn

biologene når det gjelder politikk og styresett, kan for eksempel Jørgen Lorentzens deltagelse i det nevnte Mannspanelet til Arbeiderpartiets Karita Bekkemellem trekkes frem.

I forkant av *Hjernevask* hadde debatten mellom fagfeltene og enkelte av deltagerne allerede vært luftet i mediene. 16. oktober 2009 tar Astrid S. Dypvik opp problemet i *Dag og tid*⁶². I teksten peker hun på hvordan Jørgen Lorentzen, omtalt som mannsforsker, og arbeiderpartipolitiker og Mannspanelet leder, Arild Stokkan-Grande, kritiserer evolusjonspsykologen Leif Ottesen Kennair fra NTNU. Dette gjør de henholdsvis ved at Lorentzen benytter uttrykk som “biofacist” og “psykovrøvl”, og Stokkan-Grande ved å si at “dette er så dumt at bare en professor kunne ha sagt det”. Dypvik legger til at “Alle karakteristikkane kom etter at Kennair hadde uttalt seg i ein diskusjon om foreldre og fødselspermisjon. Evolusjonspsykologen åttvara på det sterkaste mot å ta bort barselspermisjonstid frå mødrene for å oppnå likelønn mellom kjønna”. 9. mars 2008, skriver Rolf Lindgren om den samme fødselspermisjonsdebatten under tittelen “Kunnskapsforakt”⁶³. Han nevner også at Lorentzen i samme intervju som han omtalte Kennair som biofacist, skal ha krevd at han trekker seg som forsker. Arbeiderpartiets Gunn Karin Gjøl ber forskerne slutte å synse og begynne å forske. En grunn til å trekke frem disse tekstene er at de sier noe om forholdet mellom vitenskap og politikk. Det er gjennom Mannspanelet at Lorentzen her spiller en rolle som politisk deltager, samtidig som han har en vitenskapelig rolle i form av sin forskerstilling. Vitenskap og politikk står på mange måter i et gjensidig avhengig forhold til hverandre; vitenskapen er avhengig av politikkenes beslutninger og bevilgninger, mens politikken er avhengig av vitenskapens forskning og resultater som kunnskapsgrunnlag for hvordan man tar gunstige politiske avgjørelser. Når debatten i dette konkrete eksempelet går ut på at politikken ikke vil ta hensyn til det vitenskapen hevder å ha vitenskapelig grunnlag for å advare mot, oppstår det en konflikt. Når man da har perspektiver innenfor forskningen, her eksemplifisert med representanter fra kjønnsforskningen, med et konstruktivistisk grunnsyn som passer til politikkenes ideologi, vil det vel være naturlig, og ikke minst behagelig og enkelt, for politikken å vende seg til denne delen av vitenskapen for støtte. Det at man på denne måten utelukker den delen av vitenskapen som ikke passer med ideologien fremstår på mange måter spekulativt. Lindgren kritiserer dette på følgende måte: “Vi trenger mer forskning, det er ikke sikkert dette er bra, sier forskerne. Politikerne reagerer med

⁶² Dypvik, A.S. “Den vanskelige evolusjonen”, <http://www.dagogtid.no/nyhet.cfm?nyhetid=1612>, lest 17.10.2011

⁶³ Lindgren, R. “Kunnskapsforakt”, http://www.ukeavisenledelse.no/meninger/blogg_ledelse/kunnskapsforakt-/, lest 18.10.2011

avvisning av selve forslaget om å tenke og finne ut – og dette, denne forakten for å tenke og finne ut – blir ikke problematisert i det hele tatt”⁶⁴. Om man ser på Mannspanelet deltagerliste glimrer igjen biologien med sitt fravær, og man kan igjen spørre seg om politikken ønsker å ignorere forskning og vitenskap som ikke passer med ideologien. Avslutningsvis stiller Lindgren spørsmålet om hva vi trenger akademikere til, når de som fatter beslutninger bare hører på dem når de støtter deres eget syn.

Med dette til grunn gjør spørsmålet om hvem som oppnår makt og innflytelse innenfor norsk akademia, og dermed kan få innflytelse på Statsmaktens avgjørelser, seg gjeldende. Det kan altså se ut til at det er en fordel å bedrive forskning som kan komme Statsmakten til nytte, dersom man skal oppnå slik innflytelse. Dette er ovenfor forsøkt eksemplifisert både gjennom det konstruktivistiske perspektivets forskning, deltagerne i Mannspanelet, enkelte uttalelser fra profilerte medlemmer av Arbeiderpartiet og ikke minst Osborg Oses avsløring om forsøket på diktering av forskningsresultater. Det settes et foreløpig punktum, men spørsmålet tas opp igjen i kapittel 6.4 “Sosiobiologi versus litteraturteori”.

6.3 Hva med det biologiske perspektivet?

Selv om det er de samfunns- og kulturvitenskapelige forskerne, sammen med programleder Eia, som har møtt mest høylytt, offentlig kritikk i etterkant av serien, er det ikke slik at det ikke finnes sider ved det biologiske perspektivets argumentasjon, som det er blitt stilt kritiske spørsmål til. Dersom man forsøker å gjøre denne kritiske gjennomgangen av argumentene like systematisk som den som ble gjort av de kultur- og samfunnsvitenskapelige forskernes argumenter, vil det falle seg naturlig å starte med Camilla Schreiners argument, argument 1 i analysen.

ROSE-undersøkelsen som Schreiner bruker som belegg i sitt argument, er ledet av professor Svein Sjøberg ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning (ILS), på det utdanningsvitenskapelige fakultet ved UiO. De to har samarbeidet om en rekke publikasjoner

⁶⁴ Lindgren, R. “Kunnskapsforakt”, http://www.ukeavisenledelse.no/meninger/blogg_ledelse/kunnskapsforakt-/, lest 18.10.2011

i forbindelse med ROSE-prosjektet⁶⁵. I en kort orientering av prosjektet som er skrevet av Sjøberg og datert 15. desember 2004⁶⁶, sies det som følger:

“Skal man fremme interessen for faget, stimulere til læring og lyst og øke rekrutteringen, er det nettopp elevperspektivet som blir viktig. Derved vil ROSE kunne tilby data og perspektiver som kan være verdifulle tillegg til de store og dyre internasjonale undersøkelser som allerede pågår. ROSE-data vil ikke bare gi en god situasjonsbeskrivelse, men vil kunne gi grunnlag for å lage nye og bedre læreplaner og læremidler”.

Videre setter Sjøberg opp fire mål for arbeidet med naturvitenskapelige og tekniske fag (NT-fag). Han skriver at det ønskes et NT-fag som “fremmer likestilling”, “tar hensyn til at barn i ulike kulturer har ulike behov og interesser”, “baseres på at lærestoffet skal ha en personlig og sosial relevans for eleven” og “forbereder eleven til et aktivt liv og til selvstendig deltakelse i demokratiske prosesser”.

Prosjektet er administrert ved UV-fakultetet, med støtte fra Naturfagssenteret ved UiO, med Schreiner som representant. I tillegg er det mottatt støtte fra UFD (daværende Utdanning- og forskningsdepartementet) og av Norges Forskningsråd. Med tanke på at UV er administrator og at det er mottatt støtte fra UFD, er det, sammen med det som fremkommer av sitatene fra Sjøberg ovenfor, tydelig at det handler om skoleforskning, ikke om naturfagsdisiplinene i seg selv. Dette støttes også av Sjøbergs tekst:

“Innholdet i skolens NT-fag er ikke en 'naturgitt' størrelse som kan 'utledes' fra universitetenes forskningsdisipliner – selv om det ofte kan fortone seg slik! Fagene må (eller bør!) ta hensyn til hva som er skolens overordnede mandat og hvordan fagene best kan tjene dette og forberede elevene til et aktivt liv i den kultur de tilhører. Fagene må også treffe elevene hjemme, de må bygge på hva de bringer med seg, og de må vise at de kan tilby kunnskaper som oppleves som meningsfulle og relevante av den enkelte elev. Et slikt perspektiv kan innebære at faglig innhold og metoder kan bli ulikt i ulike land. I dag blir man ofte slått over den store likhetene [sic.] det er mellom læreplaner og -bøker i NT i svært ulike kulturer. Det tyder på en manglende grad av lokal og kulturell tilpasning”.

⁶⁵ Universitetet i Oslo, “Svein Sjøberg”, <http://folk.uio.no/sveinsj/>, lest 20.06.2011.

⁶⁶ ROSE – The Relevance of Science Education, “Prosjektet ROSE – En kort orientering”, <http://roseproject.no/norsk/index.html>, lest 20.06.2011.

Undersøkelsen er altså, blant annet, ute etter å si noe om behovet for kulturell tilpasning i læreplaner og lærebøker, og med dette kan det se ut til at selv om undersøkelsen handler om NT-fag, er rammen rundt undersøkelsen forankret i et kultur- og samfunnsvitenskapelig fagområde. Samtidig er det ikke forankret i den likhetsideologien som nevnes i forrige delkapittel, som sier at alle mennesker i utgangspunktet er like, men heller i et kulturrelativistisk forankret perspektiv. Om man ser tilbake på Schreiners argument, fremstilles dette i programmet som et argument *for* at det biologiske perspektivet, tilsynelatende fordi hun selv hører til et naturvitenskapelig forskningsfelt, og hun stiller spørsmålet om hvorfor det er kjønnsforskjeller i yrkes- og studieinteresser. Dersom man ser nærmere på argumentet, og på de uttalte målene for undersøkelsen, er argumentet kanskje vel så mye et argument for at det finnes kjønnsforskjeller som skyldes kulturelle betingelser. I boken til Eia og Ihle kommer det frem at heller ikke Schreiner tror at dette entydig dreier seg om biologiske forskjeller, og at hun heller ikke mener at biologiske forskjeller er interessante for å forstå problemet. “Grunnen er at man ikke kan gjøre noe med dem. Biologien er skrevet i stein. Kulturen åpner derimot opp for muligheter og forandring” (Eia & Ihle 2010:63). Videre peker Eia og Ihle nettopp på dette:

“At en som selv jobber med å rekruttere jenter til naturfag, ikke tror naturen har noe med saken å gjøre, sier kanskje noe om den generelle holdningen til biologi i Norge. Her til lands er selv biologene mot biologi: “Simone de Beauvoir sa i sin tid at ‘vi fødes ikke til en kvinnerolle, vi formes til den’. Det er ikke vitenskapelig vist at hun tok feil!” skriver biologen Inger Nordal” (Eia & Ihle 2010:63).

Dette kommer ikke frem i programmet, men det er i boken ført kritikk mot Schreiners forhold til eget fagfelt. Når det skrives på denne måten, viser det på mange måter at Eia og Ihle snakker om biologi og samfunnsvitenskap som rendyrkede fagdisipliner som ikke vil kunne blandes. Det er i forbindelse med Schreiners argument relevant å stille spørsmål ved hvorfor man i programmet ønsker å fremstille henne som en entydig forkjemper for det biologiske perspektivet, når hun også helt tydelig anerkjenner miljøets rolle. Det kan se ut som at Eia og Ihle knytter begrepene arv og miljø til henholdsvis biologi og samfunns- og kulturforskning, noe som innebærer at de ser ut til å mene at biologi kun innebefatter “arv”, og samfunns- og kulturforskning kun innebefatter “miljø”. I de aller fleste fagmiljøer vil være en interesse for begge sider. Uoverensstemmelser om dette går vel først og fremst på *hvor stor del* av vår atferd som skyldes det ene eller det andre, ikke hvorvidt en av delene kan utelukkes.

Kritikken går nå på hvorfor det i boken kommer nokså tydelig frem at det ikke er så store forskjeller på Schreiners argumentasjon og argumentasjonen til Egeland og Lorentzen, mens de i programmet fremstilles som motpoler. Det hele støttes også av at Sjøberg og Schreiner, sammen med stipendiat Marianne Løken i Dagbladet 4. mars 2010 skriver som følger, under tittelen “Eias forklaringer holder ikke”:

“Eia ser globale mønstre i vår forskning (jenter er mer interessert i helse, gutter mer interessert i teknologi) som støtte til biologiske forklaringer: På tvers av kulturer er interessene de samme. Det biologien imidlertid ikke kan forklare, er at kjønnsgapet blir større med økende grad av velferd”⁶⁷.

Det er vanskelig å skulle si om Schreiner begår argumentasjonsfeil, blant annet på grunn av tvetydighetene som er påpekt ovenfor. Rent formelt ser i alle fall argumentet gyldig ut fordi hun fører bevis for belegget. Det ser ut til å være relevant og holdbart med tanke på påstanden. Det som imidlertid er interessant å se på, er hvordan hun brukes som belegg for et delvis sosiobiologisk syn, som hun ved nærmere ettersyn ikke ser ut til å stå for. Da rettes imidlertid kritikken mot programskaperne, ikke mot Schreiner.

Trond Diseth er den av de biologiske forskerne som i sin argumentasjon er mest bastant. Han legger nokså mye vekt på at kjønn er biologisk forankret, og som nevnt i tidligere kapitler, anerkjenner han til en viss grad at samfunnet kan skyve noe på kjønnsforskjellene, men ikke nok til at det, ifølge ham, kan regnes som signifikant. Diseths doktoravhandling⁶⁸ ble publisert i 1997, samme år som den store skandalen rundt John Moneys teorier ble avslørt. Svært kort forklart gikk Moneys teori ut på at alle barn født med misdannede kjønnsorganer burde opereres til jenter fordi dette kirurgisk og kosmetisk sett er det enkleste. Money mente dette kunne gjøres fordi kjønnsidentitet var avhengig av kultur, og at disse barna uten problem kunne oppdras som jenter. Det hele ble avslørt som en av forskningshistoriens groveste vitenskapelige bløffer (Eia & Ihle 2010). Diseth har utviklet en test der man observerer barns lekepreferanser ved ni måneders alder. Med utgangspunkt i denne testen tas det altså en avgjørelse om barnets kjønn dersom det er født med misdannede kjønnsorganer. Ifølge Diseth velger friske jenter typiske jenteleker og friske gutter typiske gutteleker. Denne studien

⁶⁷ Løken, M., Schreiner, C. og Sjøberg, S. “Eias forklaringer holder ikke”, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3549963.ece>, lest 19.08.2011.

⁶⁸ “Adolescent with congenital malformations in the anorecto-urogenital region. A clinical bio-psychosocial study”.

benyttes som belegg i argument 2. Denne delen av Diseths arbeid er visstnok ikke publisert⁶⁹, og det har heller ikke lyktes meg å finne dette. Dette gjør jo selvsagt resultatene blir kritikkverdige fordi rammene rundt observasjonene må være tilgjengelige for en eventuell etterprøvbarehet og falsifikasjon. Mangelen på kvantifiserte resultatet er også en faktor. Dette vet man selvsagt ikke om har med redigeringen av programmet å gjøre, eller om dette faktisk ikke blir gjort, men når det ser ut til å mangle publikasjoner av studiene, kan ikke dette undersøkes. Når det gjelder denne typen undersøkelser vil diskusjonen tas opp igjen når jeg kommer til Baron-Cohens argumentasjon, da hans undersøkelse har mange likhetstrekk. I spørsmålet om det begås argumentasjonsfeil vil jeg peke på *irrelevant argumentasjon (ignoratio elenchi)* av samme type som jeg påpekte hos Egeland og Lorentzen. Dette gjør jeg på bakgrunn av at undersøkelsen, eller testen, som ligger til grunn for belegget ikke er publisert, og som nevnt, derfor ikke er etterprøvbar. Dersom dette stemmer, ligger det irrelevante i hvordan man da opphøyer egne kvaliteter og egenskaper ved å gi seg selv definisjonsmakt og autoritet.

Når det gjelder Diseths andre argument, argument 3, er dette som nevnt en motargumentasjon til Lorentzen beskyldning om at biologisk forskning på kjønn er gammeldags. Dette kommenterer jeg ikke ytterligere her, for som jeg var inne på i gjennomgangen av Lorentzens side av dette argumentet, vil det avhenge av oppfatningen av doxa og paradigme.

En kritikk av Richard Lippas studier viser til fordelingen av informanter over de femtite nasjonene som er representert. I belegget til argument 4 hevdes det følgende: “En undersøkelse om interesseforskjeller mellom kjønn, gjort i 53 land, med konsistente resultater i alle disse landene, gir et hint om at det foregår noe biologisk her”. Denne undersøkelsen er altså belegget for argumentet om at kjønnenes yrkesvalg er biologisk betinget. Kritikken går på at informantene er fordelt på følgende måte:

⁶⁹ Brustuen, T. “Hva er egentlig klart og viktig?”, <http://hjenedvask.com/post/543365386/hva-er-egentlig-klart-og-viktig>, lest 01.06.2011.

- UK: 45%
- USA: 29%
- Canada: 5%
- Australia: 4%
- Vestlige kontinental-Europa: 6%

= totalt 89% fra ovennevnte land⁷⁰

Med dette stilles det spørsmål til om denne undersøkelsen kan regnes som et gyldig belegg, eller om Lippas resultater skyldes at utvalget hans ikke er representativt, og dermed faktisk kan være et uttrykk for kulturelle betingelser fremfor biologiske. Det som er positivt med undersøkelsen er at den er etterprøvable, gjennom at den er publisert og det er redegjort for fremgangsmåten. Dersom man imidlertid skulle snakke om argumentasjonsfeil, mener jeg det er relevant å se på argumentasjonsfeilen *overilet generalisering (secundum quid)*, som er “å bruke det symptomale argumentasjonsskjemaet som bygger på ledsagende egenskaper, på en feilaktig måte ved å generalisere på grunnlag av observasjoner som ikke er representative, eller som er utilstrekkelige” (Sandvik 1995:316). Hvis man ikke ser Lippas utvalg som representativt, må man si at denne argumentasjonsfeilen begås.

Om Lippas andre argument, argument 5, er det lite å legge til utover det som kommer frem i strukturen. Påstanden om at man som forsker ikke bør basere sine teorier på én studie, men på mønstre av studier, bygger på et belegg som må kunne sies å være oppfattet som en allmenn sannhet innenfor forskningsetikken, og i samfunnet for øvrig. Dersom man likevel skulle være uenig, og deretter skulle si noe om argumentasjonsfeil, ville det kanskje være mulig å si at han benytter seg av *argumentum ad populum (flertallsknepet)*. Indirekte sier han jo at “de fleste forskere” forholder seg til forskning på denne måten. Dette blir likevel vagt, og om det skal konkluderes, vil jeg se på dette argumentet som å ha høy grad av samtykke i samfunnet.

Simon Baron-Cohen argumenterer i argument 6 for at studiene på én dag gamle babyer viser biologiske kjønnsforskjeller. Disse resultatene finnes i Connellan et.al. (2001), presentert på følgende måte⁷¹:

⁷⁰ *Sex Differences in Personality Traits and Gender-Related Occupational Preferences across 53 Nations: Testing Evolutionary and Social-Environmental Theories*. Gjengitt på <http://hjernerdvask.com/post/498406782/fra-krysskulturelt-til-tverrbiologisk>.

	Face preference	Mobile preference	No preference
Males (n=44)	11 (25,0%)	19 (43,2%)	14 (31,8%)
Females (n=58)	21 (36,2%)	10 (17,2%)	27 (46,6%)

Studien konkluderes slik:

“In summary, we have demonstrated that 1 day old, human neonates demonstrates sexual dimorphism in both social and mechanical perception. Male infants show a stronger interest in mechanical objects, whilst female infants show a stronger interest in the face. The male preference cannot simply been for a moving stimulus, and both stimuli moved. Rather, their natural motion differed, the face with biological motion, the mobile with physico-mechanical motion. Naturally, these results apply to males and females averaged over a group, and not to all individuals. At such an age, these sex differences cannot readily be attributed to postnatal experience, and are instead consistent with a biological cause, most likely neurogenetic and/or neuroendocrine in nature” (Connellan m.fl. 2001:9).

Kritikken kan gå på tallene i seg selv, og spørsmålet om forskjellen er signifikant. Hva med de 31,8 % av guttene og 46,6 % av jentene som ikke har noen preferanser i det hele tatt? For det første er deltagertallet lavt, og det hadde kanskje styrket studien om dette hadde vært høyere. Det presiseres imidlertid i konklusjonen at dette kun sier noe om gjennomsnittet i en gruppe, og derfor ikke er overførbart til alle individer. For det andre er det særlig spørsmålet om de 11,2 % som skiller interessen for ansiktet, er nok til å si at dette skyldes en medfødt interesseforskjell mellom kjønn, som melder seg. Et forsøk på en signifikanstesting av dette finnes i vedlegg 2 i denne oppgaven. Disse utregningene baserer seg kun på de tallene som fremkommer i tabellen ovenfor, og slik sett kan det kanskje virke som det er tatt ut av sammenheng, men dersom man konfererer med både transkripsjonen og studien, mener jeg det er rimelig å tolke at det er disse tallene som ligger til grunn for argumentasjonen. Jeg forsøker ikke å si at disse utregningene falsifiserer studien, men tallene i vedlegget som viser at den første testen, vedrørende ansiktspreferansene, ikke er signifikant, mens den om

⁷¹ Connellan, J. m.fl. (2001) “Sex differences in human neonatal social perception” i *Infant Behaviour and Development* (2001) (23), 113-118, Elsevier, London. Tilgjengelig fra http://www.autismresearchcentre.com/docs/papers/2001_Connellan_etal.pdf, lest 01.08.2011.

preferanser for mekaniske objekter viser seg signifikant, gjør at studien ser ut til å være på et abduktivt stadium når det gjelder kjønnsforskjellene. Det vil si at det er utviklet et slags grunnlag for videre hypoteser og tester, men at den i spørsmålet om signifikante kjønnsforskjeller foreløpig oppfattes som uferdig. Nå er det vanskelig å kritisere studien fordi forskerne bak studien sier i sin oppsummering at resultatene handler om denne gruppen, og ikke om overførbarhet til en hel populasjon. Det som likevel er kritikkverdig, er at det fremstår som belegg for en slik argumentasjon i programmet. Det er imidlertid vanskelig å si hva dette skyldes, om det er Baron-Cohen som feilaktig bruker dette som argument for å si at det finnes biologisk medfødte kjønnsforskjeller, eller om det er redigeringen, og dermed programskaperne som skaper dette inntrykket. Dersom dette er tilfellet, vil det videre være interessant å vite om dette er gjort med bevissthet eller ikke. Dette kan jeg selvsagt ikke avgjøre, men uansett vil det kunne ligge et element av kritikk her. Om dette er gjort med bevissthet, må man kunne stille spørsmål om etikk og redelighet ved programskapernes konstruering. Da fører man bevisst seeren bak lyset. Om det ikke er gjort med bevissthet kan det tyde på at programskaperne ikke har gått sine kilder etter i sømmene og forsikret seg om at forskningen som argumentasjonen bygger på faktisk er gyldig som belegg for det de argumenterer for. Når Eia i denne teksten har påtatt seg rollen som forskningsjournalist, må man kunne forvente at research rundt programmene vil innebefatte en slik oppgave.

Det som imidlertid styrker studien er den detaljerte beskrivelsen av oppsett og operasjonaliseringer som gjør at den er etterprøvable. Det samme gjelder argument 7, om testosteronmålinger av barn, både før og etter fødselen, som bygger på den samme studien. Argument 6 har mange likhetstrekk med Lippas argument 4, og jeg vil påpeke at argumentasjonsfeilen *overilet generalisering (secundum quid)* kan være begått, ved at det generaliseres “på grunnlag av observasjoner som ikke er representative, eller som er utilstrekkelige” (Sandvik 1995:316). Når det i Lippas tilfelle er snakk om at resultatene ikke er representative, vil nok kritikken i dette argumentet handle mer om at de ikke er tilstrekkelige. Da vil det handle om hva som kan regnes som signifikante kjønnsforskjeller.

I argument 8 påpeker Baron-Cohen at belegget for en påstand om biologiske kjønnsforskjeller i interesser, kan støttes av en studie av barns preferanser for leker, på samme måte som hos Diseth. Denne studien er publisert under tittelen “Foetal testosterone and eye contact in 12-

month-old human infants” (2001)⁷². Diseths test ble imidlertid gjort når barna var ni måneder, og utover dette kan det ikke sies om det er snakk om samme type test, men de er i alle fall ute etter støtte for samme argument, nemlig at det finnes biologisk medfødte kjønnsforskjeller som viser seg i barns leketøyspreferanser. Baron-Cohens studie er presentert på en slik måte at de kan etterprøves og eventuelt falsifiseres. På grunn av dette, mener jeg at det ikke er snakk om en direkte form for argumentasjonsfeil. Det kan likevel ikke utelukkes at det er andre årsaker til at kjønnene har forskjellige interesser, selv om hormonforskjellene er påviste, og de både kan etterprøves og falsifiseres. Dette vil gjelde både argument 7 og 8, da begge har belegg som er basert på testosteronmålingene.

Argument 9 har likhetstrekk med Lippas argument 5, på grunn av gjendrivelsen. I tillegg bygger argumentet på en empirisk og falsifiserbar hjemmel som gjør at det kan etterprøves. Det betyr selvsagt ikke at det som sies er en sannhet, men troverdigheten til forskningen styrkes når det går an å etterprøve målingene. Det kan likevel stilles spørsmål ved den implisitte premissen om at tidlig språkutvikling og bedre sosial utvikling er kvinnetypiske egenskaper. Selv om man i mange fagmiljøer er av denne oppfatningen, og at en del studier tyder på dette, er det ingen allmenn sannhet. Dersom det skal brukes som belegg i et argument, må det i tilfelle vises til studier eller lignende, som støtter dette, ellers blir konklusjonen trukket på grunnlag av en ugyldig premiss, og er dermed ikke holdbar.

Kritikk knyttet til Anne Campbells forskning er allerede påpekt. At evolusjonsteorien som hennes forskning bygger på ikke er falsifiserbar, gjør at hennes forskning befinner seg i en særstilling. Et utgangspunkt for å godta forskningen hennes er altså at man godtar evolusjonsteorien som felt, slik det ble påpekt i toposanalysen. Dette gjelder argument 12 og 13. I argument 10 benytter hun seg av en hjemmel som ikke kan betviles; det at kvinner føder barn er biologisk betinget. Fordi at påstanden i dette argumentet er fremstilt med det innledende “hvis”, er det vanskelig å hevde at Campbell begår argumentasjonsfeil, nettopp fordi den lave modaliteten i “hvis” gir henne en slags helgardering.

I argument 11 viser Campbell til en psykologisk-eksperimentell studie. Denne presenteres ikke, så på bakgrunn av det som kommer frem i programmet, er den ikke etterprøvable, men igjen vet man ikke om dette er redigert, eller om det faktisk ikke er gjort. Eksperimentelle

⁷² Lutchmaya, S. m.fl. (2002) “Foetal testosterone and eye contact in 12-month-old human infants” i *Infant Behavior and Development* (25) s. 327-335, Elsevier, London. Tilgjengelig fra http://www.autismresearchcentre.com/docs/papers/2002_Lutch_eyecont.pdf, lest 03.08.2011.

studier skal være mulig å etterprøve, slik at dersom informasjonen hadde vært tilgjengelig, måtte man vurdert om dette var mulig, og dermed avgjort gyldigheten. Det som likevel kan kritiseres er måten denne studien brukes som belegg for yrkesinteresse. Det er ikke gitt at det er en sammenheng med kvinners reaksjon på stress, og valg av yrke. På denne måten kan det være snakk om argumentasjonsfeilen *overilet generalisering (secundum quid)* fordi det generaliseres “på grunnlag av observasjoner som ikke er representative, eller som er utilstrekkelige” (Sandvik 1995:316). Det utilstrekkelige ligger da i den manglende påviste forbindelsen mellom stress og yrkesinteresse. Fordi om kvinner velger å søke mot andre mennesker i en stresset situasjon, i motsetning til mennene som vil være alene, er det ikke nødvendigvis et belegg for at de vil velge såkalte sosiale yrker. En annen argumentasjonsfeil det kunne vært snakk om, er *falsk analogi*. Denne argumentasjonsfeilen er forklart som “når det analoge argumentasjonsskjemaet blir brukt til ukorrekt fordi betingelsene for en holdbar sammenlikning ikke er til stede” (Sandvik 1995:315). Den falske sammenlikningen går da på sammenlikningen av to ulike kategorier, “stress” og “yrke”, som i prinsippet ikke er sammenlignbare, nettopp fordi de er ulike kategorier. Man kunne også sagt at det var snakk om *irrelevant argumentasjon (ignoratio elenchi)*; “når det blir framsatt argumentasjon som ikke refererer til standpunktet som er under diskusjon” (Sandvik 1995:314). De to siste argumentasjonsfeilene ville vært aktuelle også om studien Campbell bygger belegget på hadde være presentert.

Argument 12 er som sagt avhengig av at man godtar evolusjonsteorien, og er det eneste argumentet der Campbell tydelig inntar rollen som antagonist. Dette kommer som en følge av at hun blir introdusert for det konstruktivistiske synet til kjønnsforskerne, og selv om påstanden er implisitt, er den altså et motsvar til det konstruktivistiske synet på kjønn. Det blir vanskelig å hevde at Campbell begår direkte argumentasjonsfeil, men det er helt klart at man ikke vil regne argumentasjonen hennes som gyldig om man ikke godtar elementære deler av evolusjonsteorien, som at våre genetiske disposisjoner kommer til uttrykk dersom omgivelsene tillater det. Mye av det samme gjelder i argument 13, men her begås det likevel tydeligere argumentasjonsfeil når Campbell benytter seg av *argumentum ad populum (flertallsknepet)* ved å innlede påstanden med å si at “De aller fleste er enige...”. En annen ting som kan diskuteres, er om argumentasjonsfeilen *falsk analogi* begås. Dette mener jeg imidlertid ikke kan avgjøres fordi evolusjonens utvikling ikke kan etterprøves. Det blir altså gjort en sammenlikning av “hjerner” og “kjønnsorganer”, og deres evolusjonære utvikling.

Hvorvidt man godtar dette, eller ikke, vil avhenge av om man ser på dem som å være av sammenlignbare kategorier.

Om man ser på Campbells utgivelse *A mind of her own: the evolutionary psychology of women* (2002), kan første kapittel muligens være en av forklaringene til at nettopp Campbell ble valgt til å være med i programmet. Under tittelen “The essential woman: Biophobia and the study of sex differences” redegjør hun blant annet for hvordan biologiske forståelser har blitt trent ut som en følge av at konstruktivistiske ideer passer bedre med politiske ideologier. Dette henger tett sammen med sider av denne saken jeg allerede har vært innom, blant annet om dette kan være en del av Eias agenda. Samtidig er det at de konstruktivistisk orienterte synspunktene ser ut til å ha sammenheng med politisk ideologi noe som, etter min mening, synliggjøres i mine analyser. Hvis dette er noe av det Eia ønsker å peke på, vil jo Campbell være en naturlig kilde.

Det som fremkommer av denne kritiske gjennomgangen er at selv om det i biologenes argumenter oppfattes at det føres bevis for beleggene, kan det være at dette likevel er begrenset til påstander dersom det ikke vises til relevante og holdbare studier. Samtidig er det gjort diskusjoner omkring argumentasjonsfeil.

6.4 Sosiobiologi versus litteraturteori?

En stemmeanalyse kan si noe om måten stemmer kommer til uttrykk og blir orkestrert i en tekst, slik det presenteres i kapittel 5. I en stemmeanalyse tydeliggjøres hvem sine stemmer som får komme til uttrykk, direkte eller indirekte. Astrid Meland skriver i Dagbladet den 30.03.2010 en kommentartekst til programserien, under tittelen “Her er de Eia burde ha snakket med”⁷³. I denne teksten trekker hun frem en rekke andre fagpersoner som Eia kunne henvendt seg til for å få en mer nyansert fremstilling av de biologiske og samfunnsvitenskapelige fagfeltene, og det er flere med henne som har kommet med samme type kritikk. Jorunn Økland, Lorentzens overordnede, professor og senterleder ved Senter for Tverrfaglig Kjønnforskning ved UiO, er et eksempel. Hun skriver blant annet dette den 25. mars 2010:

⁷³ Meland, A. “Her er de Eia burde ha snakket med”, <http://www.dagbladet.no/2010/03/30/magasinet/hjernevask/vitenskap/forskning/10963138/>, lest 25.07.2011.

“INNLEGGENE SOM FØLGER har til hensikt å utfylle bildet av hva kjønnsforskning er. De representerer ulike forskergrupper og står for forfatterne egen regning. Jeg håper det blir klart at kjønnsforskning ikke er en disiplin, men et tverrfaglig felt der kjønn er i fokus som variabel, som empirisk faktum, som kategori eller som analytisk perspektiv”⁷⁴.

Noe som tydelig kommer frem allerede i kapittel 1, i presentasjonen av de tekstinterne aktørene, er at både Egeland og Lorentzen, som er de eneste to forskerne fra det som fremstilles som det samfunns- og kulturvitenskapelige perspektivet, begge i sin utdanning er tilknyttet humanistisk tradisjon, og nærmere bestemt litteraturteorien som fagfelt. Dette gjør at man kan stille spørsmålet om hva betegnelsen “kjønnsforsker” egentlig innebærer. I programmet lar Eia kjønnsforskerne være representanter for det samfunns- og kulturvitenskapelige perspektivet. Dette er nok på mange måter hensiktsmessig, først og fremst fordi det er kjønn som sosialt fenomen, og tilknytningen til yrkesvalg, de to kjønnsforskerne intervjues om. Det at de to har sagt ja til å la seg intervju om temaet, gjør jo at det må kunne være rimelig å tolke det slik at de selv også ser seg som representanter for dette fagfeltet. I alle fall i en slik grad at de er eksperter nok til å uttale seg på området. Her tar jeg det for gitt at de to har fått informasjon om temaet i programmet, selv om man ikke kan vite dette sikkert. Det naturlige spørsmålet å stille, etter min mening, er uansett hva som gjør litteraturvitere til kjønnsforskere i den norske samfunnsvitenskapen. Lorentzen tilhører et tverrfaglig institutt, og man kan kanskje si at han med sin faglige bakgrunn kan være et tilskudd til det tverrfaglige arbeidet som tidligere ble sitert som uttalt mål fra senteret selv. Det finnes tilsvarende tverrfaglige institutter både ved Universitetet i Bergen og ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet i Trondheim. Ved både UiO og UiB er denne tverrfagligheten knyttet til områder innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Dette gjelder også det tverrfaglige programmet *Kjønnsforskning: kunnskap – grenser – endring*, som pågikk mellom 2001 og 2007 med støtte fra Norsk Forskningsråd⁷⁵. I listen over deltagende forskere i dette prosjektet finner man personer med kompetanse innenfor sosiologi, psykologi, nordisk, litteraturvitenskap, pedagogikk, sosialantropologi, kulturvitenskap, idrettsvitenskap, filosofi, etnologi, historie, jus, medie- og kommunikasjon, religion, statsvitenskap,

⁷⁴ Økland, J. “Dette er norske kjønnsforskere”, <http://www.dagbladet.no/2010/03/25/kultur/debatt/debattinnlegg/hjernevask/kjonnsforskning/10995945/> lest 20.08.2011.

⁷⁵ Kjønnsforskning.no, “Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring”, <http://kjonnsforskning.no/>, lest 20.07.2011.

sosialøkonomi, kunst og geografi⁷⁶. På listen finnes også Lorentzen, beskrevet med tittelen dr.art. i litteraturvitenskap. Biologien får ikke nevneverdig plass. Det får den derimot hos Senter for kjønnsforskning ved NTNU⁷⁷, noe som kan ha sammenheng med dette universitetets tradisjon for tekniske- og naturvitenskapelige forskningsdisipliner.

Når det nevnes at disse tverrfaglige institusjonene kan være avhengige av kunnskap fra forskjellige fagområder for å danne et helhetlig fagfelt når det gjelder komplekse spørsmål om kjønn, og i denne teksten kjønn og interesseforskjeller, er det flere spørsmål som gjør seg gjeldende. Hvorfor har Eia bare kontaktet de to humanistene, og nærmere bestemt litteraturviterne, i forbindelse med dette programmets kjernespørsmål? Og hva er det som gjør, eller eventuelt ikke gjør, Egeland og Lorentzen kvalifiserte til å svare på dette på egenhånd, uten støtte fra kolleger med fagbakgrunn i for eksempel sosiologi, sosialantropologi, samfunnsgeografi, statsvitenskap, sosialøkonomi, psykologi eller lignende disipliner. Det finnes flere forskere både ved Arbeidsforskningsinstituttet og Senter for Tverrfaglig Kjønnsforskning (STK) som sitter med denne typen kompetanse. Beatrice Halsaa og Øystein Gullvåg Holter kan nevnes som eksempler fra STK⁷⁸, mens ved Arbeidsforskningsinstituttet kan Lars Klemsdal og Tone Alm Andreassen være eksempler⁷⁹. Nå vites det selvsagt ikke om dette har vært forsøkt fra programskapernes side. Det finnes jo en mulighet for at disse eller andre ikke har villet stille opp. For å forsøke å svare på det første spørsmålet, og igjen knytte det til hvem som får komme til ordet i programmet, kan det tenkes at Eia ønsker å skape stor avstand mellom kjønnsforskerne og biologene av underholdningsmessige hensyn, og at der er derfor vi får denne dikotomiseringen av den vitenskapelige kjønnsforståelsen som vi får i dette programmet. Om man benytter det narratologiske begrepsapparatet fra kapittel 5, kan man si at programskaperne her skaper *personene* eller *karakterene* i teksten. Person kan defineres som ”den språklige fremstillingen av et menneske i en litterær tekst” (Lothe m.fl. 2007:170). Karakterbegrepet er delvis sammenfallende, men det sies også at “[en] karakteristisk person, dvs. et språklig/litterært fremstilt menneske med ett eller flere kjennetegn. Karakteren ... kjennetegnes ved ett eller flere dominerende, stabile personlighetstrekk” (Lothe m.fl. 2007:104). Det skapes altså et

⁷⁶ Kjønnsforskning.no, “Forskere”, <http://kjonnsforskning.no/c51107/ekspert/index.html?&tid=51797>

⁷⁷ NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, “Senter for kjønnsforskning” <http://www.ntnu.no/kult/skf>, lest 20.07.2011.

⁷⁸ Universitetet i Oslo, Senter for Tverrfaglig Kjønnsforskning, “Vitenskapelig ansatte”, http://www.stk.uio.no/om_senteret/telefonliste.html#Anchor-Vitenskapelige-47857, lest 20.07.2011.

⁷⁹ Arbeidsforskningsinstituttet, “Liste over ansatte”, http://www.afi-wri.no/org_list_employee.asp, lest 20.07.2011.

bilde av personene som samfunnsvitere, spesifisert som kjønnsforskere. Ved å velge Lorentzen og Egeland som talspersoner for kjønnsforskerne oppnås nettopp denne avstanden som det snakkes om ovenfor. La det presiseres at dette ikke er et angrep på Lorentzen og Egeland, de har selvsagt rett til å uttale seg i rollen som forskere, da det er den stillingsbetegnelsen de har på sine respektive arbeidsplasser. Det burde imidlertid i programmet vært redegjort grundigere for bakgrunnen deres, og gjort eksplisitt at forskerne på mange måter har en litteraturvitenskapelig og humanistisk bakgrunn fremfor samfunnsvitenskapelig. Dette spørsmålet henger tett sammen med etikk og redelighet som diskuteres nedenfor. Likeledes som med de omtalte biologiske forskerne kunne Eia henvist til noen konkrete publikasjoner av Egeland og Lorentzen, både i programmet og i den tilhørende boken. Bortsett fra Lorentzens grunnbok i kjønnsforskning, der han først og fremst er redaktør sammen med Wencke Mühleisen, dr.art. i medier og kommunikasjon⁸⁰, nevnes ikke andre utgivelser.

Dersom man ser nærmere på en del av publikasjonene til Egeland og Lorentzen, dukker dog en annen side av saken opp. I Lorentzens publikasjoner ser man at selv om det finnes en rekke litteraturteoretiske utgivelser, finnes det også en rekke utgivelser som ikke er forankret i litteraturen, men har et mer samfunnsvitenskapelig perspektiv⁸¹. Det samme gjelder flere av Egelands publikasjoner⁸². Dette er nok noe av det de negative reaksjonene i ettertid har knyttet seg til. Hva er det i vårt samfunn som gjør at litteraturvitere og humanister plutselig blir samfunnsvitere, og kan besitte forskningsstillinger som man etter manges mening formelt sett ikke er kvalifisert til? Jeg er hverken i posisjon til, eller det er i min interesse, å komme til en slutning om kvalifikasjoner, men det jeg forsøker å understreke er at kanskje Eia og Ihle ved å trekke disse to frem som kjønnsforskere, også får belyst en helt annen, men svært viktig side ved saken. Hvorvidt denne siden var forutsett, og en del av intensjonen, kan ikke besvares. Den kan ha kommet som en bivirkning og tilfældighet, men uansett skapte det altså en debatt som kan anses som svært viktig i henhold til de egalitære og demokratiske prinsipper som Statsmakten tilsynelatende etterstreber, i form av like rettigheter og muligheter for alle. Hvem er det som oppnår makt og innflytelse i norske forskningsmiljøer? Slik dette ble påpekt ovenfor, kan det se ut til at de som oppnår denne innflytelsen er forskere som taler

⁸⁰ Universitetet i Oslo, Center for gender research, "Wencke Mühleisen", http://www.stk.uio.no/English/researcher_muhleisen.html, lest 20.07.2011.

⁸¹ Se f.eks. 84 oppføringer i Cristin (Current Research Information System in Norway), <http://www.cristin.no/as/WebObjects/cristin.woa/wo/2.Profil.29.25.2.3.22.1>

⁸² Se f.eks. 38 oppføringer i Cristin (Current Research Information System in Norway), <http://www.cristin.no/as/WebObjects/cristin.woa/wa/fres?sort=ar&pnr=52845&la=no&action=sok>

i tråd med Statsmakten. I en slik diskusjon blir spørsmålet om maktposisjoner og maktstrukturer essensielt. Da beveger jeg meg muligens ut av mitt fagfelt og inn i samfunnsvitenskapen, og derfor skal ikke dette diskuteres ytterligere her. Som et viktig grunnlag for den argumentasjonsanalysen som er gjort, og når det gjelder retoriske begreper som topos, kairos og doxa som utgangspunkt for å forstå tekst og argumentasjon i vår offentlighet, er det likevel viktig at spørsmål som dette stilles. Det etter hvert noe klisjeaktige, men ikke desto mindre relevante uttrykket “språk er makt”, gjør at tekstvitenskapen og samfunnsvitenskapen i tilfeller som dette på mange måter er uløselig knyttet til hverandre.

Angående de aktørene som fremstilles som biologer, er disse representert med fem forskere og dermed blir bildet noe mer nyansert. Begrepet “sosiobiologi” er blitt nevnt, og ifølge Lorentzen, som en av de åpenbare kritikerne til denne retningen, er den omtalt som “Den mest utbredte, allment kjente og samtidig mest fundamentalistiske av de biologiske teoriene om kjønn” (Lorentzen 2006:29). Videre henviser han til Edward Wilson (1975) som sosiobiologiens grunnlegger. Wilson hevder at sosiobiologien står for en teori som omhandler “det systematiske studiet av det biologiske fundamentet for all sosial atferd” (Wilson 1975:595)⁸³. En antatt mer nøytral kilde i denne sammenhengen, Store Norske Leksikon, ikke fordi det antydes at Lorentzen tar feil, men fordi det her kanskje blir forvirrende om man henviser til en av deltagerne i analyseobjektet, sier som følger:

“Sosiobiologi - vitenskapelig disiplin – utviklet fra etologi – som studerer det biologisk nedarvede grunnlaget for sosial atferd hos dyr, først og fremst insekter, men også hos mennesket. Det innebærer at menneskets sosiale atferd og kultur ikke bare er et produkt av tradisjoner, ideologier, historiske tilfeldigheter eller manipulering av herskende klasser, men av genetiske anlegg og atferdsmønstre, forankret i menneskets biologiske utrustning. Disse er fremkommet gjennom biologisk evolusjon og tilhører således menneskeartens biologiske arv.”⁸⁴

Sosiobiologien som retning kan altså sies å være et ytterpunkt sett i sammenheng med de norske kjønnsforskernes nærmest behavioristiske grunnsyn, slik det fremstilles hos Egeland og Lorentzen. Av programmets deltagere er det nok professor Campbells forskning og resultater som ligger tettest opp mot det man vil kalle sosiobiologi. I programmet kommer det frem at hun som evolusjonspsykolog er opptatt av hvordan evolusjonens utvikling og

⁸³ Gjengitt i Lorentzen (2006)

⁸⁴ Hjermand, H., “Sosiobiologi”, <http://snl.no/sosiobiologi>, lest 25.07.2011.

påvirkning på genene våre, er med på å forme vår atferd, og derigjennom atferdsforskjeller mellom kjønn. I boken presenteres også Steven Pinkers studier som antyder mye av det samme⁸⁵. Diseths argumentasjon fremstår også som nokså forankret i det biologiske, når han sier at det sosiale kan påvirke, men ikke signifikant.

I Camilla Schreiners tilfelle er det slik at hun får begrenset plass i programmet. Fordi det i et tidligere delkapittel kommer frem at undersøkelsen hennes muligens kan være sterkt påvirket av UV-fakultetet den er kommet til ved, og igjen den tidligere omtalte norske likhetsideologien, vil denne forskningen vanskelig kunne karakteriseres som å ha mange sosiobiologiske trekk. Det kan likevel se ut til at Eia i sin fremstilling av Schreiner, ønsker å fremstille undersøkelsens resultater som å ha slike trekk. Når jeg hevder dette, må man se tilbake på argumentasjonsanalysens første argument, Schreiners eneste. Der er det påstanden, “Jenter i mindre likestilte land enn Norge er mer interesserte i å lære om tekniske ting enn det norske jenter er”, det siktes til. Vi får ingen ytterligere kommentar av Schreiner på dette, men det kan kanskje tolkes at det ligger en implisitt argumentasjon her, ikke nødvendigvis fra Schreiner, men fra Eia. I intervjuet med Richard Lippa fremstilles resultatene av hans undersøkelse i stor grad på samme måte. Den direkte forklaringen er at undersøkelsen hans viser at resultatene som viser kjønnsforskjeller mellom kvinner og menns yrkesvalg er konsistente på tvers av femtite nasjoner. Sammen med dette sier han eksplisitt at dette vitner om at det har med biologi, og implisitt, ikke med kultur, å gjøre. Det er likevel verdt å nevne at det i presentasjonen av de tekstinterne aktørene ble påpekt at Lippa har hatt sin Ph.d.-grad i sosialpsykologi. Dette burde indikere at han også er opptatt av miljømessige faktorer i tillegg til biologiske. Dette utdypes ikke her, men kunne vært interessant å se videre på.

Hos Campbell blir det sosiobiologiske tydeligere. Hun sier at jo mer frihet man har i et samfunn, jo mer sannsynlig er det at man velger etter sine preferanser, som ifølge henne innebærer de preferansene som ligger i våre gener, og dette er årsaken til at kvinner og menn velger forskjellig. Da ser vi at det egentlig bare er Campbell som har et eksplisitt utsagn som ligger tett opp til sosiobiologien som retning, mens de fire andre forskerne som er fremstilt som biologer, er mer moderate i forhold til akkurat hvor mye av vår atferd som skyldes biologi. Kanskje kan det være programskaperne, mer enn forskerne, som ønsker å fremstille

⁸⁵ Det henvises til Steven Pinkers *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature* (Penguin, 2003) i Eia & Ihle (2010).

argumentasjonen på denne måten, på samme måte som det kan se ut til at de forsøker å treffe ytterpunkter innenfor kjønnsforskningen.

6.5 Etikk og redelighet

I denne delen av kapittelet kan det være relevant å starte med en diskusjon om tekstens intensjonalitet. I media er det blitt spekulert i hvilken funksjon denne teksten er ment å skulle ha. Man har sett overskrifter som “Eias vendetta mot forskning”⁸⁶, “Eias tydelige agenda”⁸⁷ og “Hjernevasks agenda”⁸⁸. Den siste er programskapernes egen tekst, så det kan falle seg naturlig å begynne her. Denne teksten er et motinnlegg til ”Eias tydelige agenda”, et innlegg av Lorentzen. Eia og Ihle skriver som følger:

“Selv om Lorentzen synes å ha fått inntrykk av det, har det ikke vært vår hensikt å fremstille samfunnsvitenskapelig forskning som irrelevant. Det var heller ikke budskapet til de mer biologisk orienterte forskerne som ble intervjuet i programmet. Det er åpenbart mange faktorer som kan være relevante for å forstå det norske likestillingsparadokset, både kulturelle, samfunnsmessige og biologiske. Imidlertid er det samfunnsforskningen, og primært kjønnsforskningen, som har vært premissleverandør for norsk likestillingsdebatt. Biologiske forklaringsmodeller har vært så godt som fraværende, og av enkelte holdt aktivt utenfor”.

Dette sitatet er en direkte uttalelse om hensikten med programmet, som i hovedsak ser ut til å være en kritikk av at kjønnsforskningen har fått for stor plass i debatten om likestilling, mens biologien har blitt holdt utenfor. Det melder seg da et spørsmål om det ene må utelukke det andre. Dette støttes også av flere norske biologer som på mange måter ønsket *Hjernevask* velkommen, nettopp for å få påpekt at biologien har fått liten plass i den norske likestillingsdebatten. Den norske biologen Dag Hessen, forsker ved Universitetet i Oslo, kan være et eksempel. Han skriver som følger under tittelen “Genenes makt og avmakt”:

“Noe av poenget med serien, ifølge Eia, er å vise at biologiske forklaringer er relevante selv om de ikke alltid er de moralsk foretrukne, og at det er bedre å vite om disse enn å basere seg på en naiv fornektelse. Det må være et riktig utgangspunkt som ikke kolliderer med

⁸⁶ Bjerrum Nielsen, H. “Harald Eias vendetta mot forskning”, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3571156.ece>, lest 07.07.2011.

⁸⁷ Lorentzen, J. “Eias tydelige agenda”, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3547862.ece> lest 03.09.2011.

⁸⁸ Eia, H. og Ihle, O.M. “Hjernevasks agenda”, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3554982.ece> lest 22.03.2011.

*humanistiske idealer om likhet, frihet og rettferdighet. Det er bare greit å vite litt om hvilke steiner som ligger i veien*⁸⁹.

Det ser ut til at Hessen viser til programmet som noe positivt for biologiens sak, og at debatten om hvem som får komme til ordet i norsk likestillingsdebatt, slik Eia og Ihle ovenfor påpeker at kjønnsforskerne har uforholdsmessig stor påvirkningskraft, er ønsket velkommen fra Hessen side. Han påpeker likevel i samme kilde at “Vurdert ut fra de høylydte forpostfektningene er det samtidig definitivt en mulighet for at serien *kan* bringe oss ett langt steg tilbake til den gamle skyttergravskrigen om arv *eller* miljø”⁹⁰.

Når Jørgen Lorentzen etter første program mottar enorm offentlig kritikk, skriver han det følgende: “*Hjernevask* bryter med grunnleggende journalistiske prinsipper om å vise flere perspektiver på saken, la de som intervjues få tilsvare rett og mulighet til å forklare seg. Det mangler også elementær vitenskapskritikk og metodeskepsis”⁹¹. Med dette gjør den dimensjonen av programmet som innbefatter etikk og redelighet seg gjeldende. Det er vanskelig å si om forholdene rundt produksjonen holder mål etisk sett, av samme grunn som det har vært vanskelig å rekonstruere argumentasjonen, nemlig at det ikke har foreligget fullstendig innsyn i produksjonsprosessen. Derfor må jeg igjen forholde meg til det som fremkommer av programmet, samt det som ble skrevet i offentlig sammenheng i etterkant. Det som imidlertid ikke er vanskelig å si er at det finnes en uoverensstemmelse om hvorvidt etiske spørsmål har blitt løst på en holdbar måte eller ikke. Deler av Eia og Ihles svar på Lorentzens beskyldninger, er presentert ovenfor. I tillegg sier de følgende:

*“Jørgen Lorentzen var orientert om temaene vi ønsket å diskutere, og fikk anledning til å forsvare sine egne påstander i et oppfølgingsintervju der han ble konfrontert med de andre forskernes forklaringer. Lorentzen hadde til og med fått deres påstander tilsendt i transkribert form i forkant av intervjuet, og fått tilbud om å lese gjennom manuset i sin helhet. Vi har vanskelig for å se at vi kunne ha ivare tatt tilsvare retten på en bedre måte”*⁹².

⁸⁹ Hessen, D. “Genenes makt og avmakt”, <http://www.dagbladet.no/2010/03/02/kultur/debatt/kronikk/hjernevask/10662444/>, lest 20.09.2011.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Lorentzen, J. “Eias tydelige agenda”, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3547862.ece>, lest 03.09.2011.

⁹² Eia, H. og Ihle, O.M. “Hjernevasks agenda”, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3554982.ece> lest 22.03.2011.

Dersom dette stemmer, ser det for så vidt ut til at prosessen har foregått på redelig vis. Det er likevel noe som skurrer, i og med at Lorentzen faktisk valgte å klage Eia inn til PFU. Hvorvidt denne klagen handler om å forsøke ikke å tape ansikt etter opptreden i programmet som ga ham en rekke negative kritikker, eller om det finnes hold i disse beskyldningene, kan det spekuleres i. Mine refleksjoner forsøker å peke på sakens mange sider, uten at jeg imidlertid kan komme frem til et svar. Én side av saken er at en del av de utsagnene Lorentzen kommer med vanskelig kan ses som konstruerte og klippet, fordi vi faktisk ser og hører hva han sier. Et eksempel er når han eksplisitt sier at den biologiske forskningen som presenteres for ham er dårlig forskning, samtidig som vi ser hvordan han bygger opp sin egen argumentasjon og motargumentasjon, slik Kjeldsens analyse pekte på. En annen side av saken er likevel at Eia faktisk skaper en dikotomisering av kjønnsforståelsen fordi den fremstilles svært lite nyansert i programmet. Dette gjør at jeg mener at vi muligens kan snakke om en form for implisitt stråmann-argumentasjon. “*Stråmann* har vi når et fiktivt standpunkt blir tillagt motparten, eller når den andre partens standpunkt blir forvridd” (Sandvik 1995:321). Man kan kanskje ikke bruke stråmann-begrepet i direkte betydning på individnivå, fordi Lorentzens stemme faktisk er fremstilt direkte, selv om enkelte syn kan ha vært konstruert gjennom klippingen, slik han selv hevder. Det ser imidlertid ut til at programskaperne prøver å skape en stråmann på et mer overordnet nivå, ved å konstruere eller forvri hovedsynet til kjønnsforskningen som felt, ved spesifikt å presentere bare Lorentzen og Egeland som representanter. Jeg har vært inne på at kjønnsforskningen er mer nyansert enn det synet som kommer frem hos disse to. Denne stråmann-argumentasjonen utvides ytterligere når Eia snakker om “samfunnsvitenskapen” som er et enda større felt, men fortsatt bare viser til Egeland og Lorentzen som representanter. Muligens er disse to valgt nettopp for å konstruere dette store gapet mellom samfunnsvitenskap og biologi. Dersom dette er tilfellet, må man kunne stille spørsmål ved de etiske vurderingene som er gjort i henhold til dette. Jeg pekte også på måten biologien i flere tilfeller ser ut til å bli fremstilt mer sosiobiologisk forankret enn det som i analysen kan se ut til å være tilfellet. Da blir det snakk om en slags stråmann-argumentasjon på samme måte. Dette ble tydeligst eksemplifisert med Camilla Schreiners argumentasjon.

Programmet blir omtalt av NRK som populærvitenskap. Denne betegnelsen oppfatter jeg som en betegnelse for at man forsøker å gjøre vitenskap tilgjengelig for allmennheten.

Programserien *Typisk norsk* fra 2004 er et annet slikt program i NRKs regi. Seertallene i de to seriene var nokså like:

- *Typisk norsk* (i siste sesong 2006): 604 000 i snitt, 708 000 på det meste, 38% markedsandel i sin sendetid.
- *Hjernevask*: 549 000 i snitt, 651 000 på det meste, 38% markedsandel i sin sendetid⁹³.

Typisk norsk hadde kanskje ikke et like motsetningsfylt og kontroversielt utgangspunkt som *Hjernevask*, men som på alle vitenskapelige felt, finnes det motstridende teorier og oppfatninger innenfor språkvitenskapen også. Når *Typisk norsk* ikke møtte den samme krasse kritikken som *Hjernevask*, kan man jo være tilbøyelig til å tro at det nettopp oppnådde sin intensjon om å presentere vitenskap i en publikumsvennlig pakke som vitenskapen og dens representanter selv kunne forene seg med. Her finnes det helt sikkert noen som er uenige med meg, og det kan være en viss fare for at det er andre faktorer som spiller inn her, slik at mitt utspill blir lite hensiktsmessig. Meningen er at det må kunne gå an å gjøre vitenskapen tilgjengelig for alle uten å forenkle sakens sider på en slik måte at saken fremstilles unyansert, eller kanskje til og med feilaktig. Det jeg ønsker å stille spørsmål ved er om man ved å forenkle og polarisere forskningsfeltene på den måten som gjøres i *Hjernevask* ikke samtidig bryter med en del etiske retningslinjer i vitenskapsformidlingen. Skal ikke vitenskapsformidling handle om å spille med så åpne kort som mulig?

For å problematisere dette ytterligere, kan tråden fra genrediskusjonen tas opp igjen. Jeg stilte spørsmål i kapittel 1 om det kunne være et problem for tolkningen av *Hjernevask* at det ikke nødvendigvis passer inn i en konvensjonell genre. Det ble argumentert for at *Hjernevask* ikke passer inn i den konvensjonelle genren “debattprogram”. Programmet har fått betegnelsen “populærvitenskap”, og man kan vurdere om dette er en tydelig konvensjonell genrebetegnelse. Uansett er det i alle fall en betegnelse på enkelte trekk en slik type tekst har, og viktigst handler det i populærvitenskapen om å presentere vitenskap for alle. I tillegg må det kunne sies at det handler om å inneha en viss objektivitet i fremstillingen, og holde en viss akademisk stil og språklighet, for eksempel ved bruk av fagbegreper. Samtidig må dette være tilpasset mottagerne. Det finnes et underholdningsmoment her, så teksten kan også inneha innslag av humor, slik vi ser det i både *Typisk norsk* og *Hjernevask*. En vesentlig forskjell som oppdages i sammenligningen av de to programmene er hvordan *Typisk norsk* er bygd opp av ulike, mer eller mindre, autonome innslag, som intervjuer og reportasjer, som ikke har en like utpreget narrativ struktur som *Hjernevask*. Dette har blant annet med den tidligere

⁹³ NRKs svar på e-post-henvendelse fra meg – mottatt 10.10.2011.

påpekte stemmeorkestreringen å gjøre, men også med klipping og redigering. Denne narrative strukturen der Eia som homofon stemme forteller folket om vitenskapen er en konstruksjon, og det er blant annet derfor det falt seg naturlig å trekke inn de narrative begrepene tidligere. Skjønnlitterære genrer er skjønnlitterære nettopp fordi de ikke representerer, og ikke utgir seg for å være, sanne. Det går selvsagt ikke an å kalle *Hjernevask* for skjønnlitteratur, og dette er heller ikke et forsøk på en slik reduksjon. Problemet ligger i at det etter analysene langt på vei må kunne sies at deler av teksten ser ut til å være konstruert på en slik måte at saken ikke fremstår så nyansert som de egentlig er, og derfor fremstår som delvis fiktive eller ikke helt virkelighetsnære. På den annen side er det kanskje ikke laget programmer som *Hjernevask* helt og holdent kan sammenlignes med. Om man trekker inn tekstkultur, kan man igjen se på skillet mellom politikk og vitenskap. Det er kanskje nettopp i dette skillet at teksten befinner seg, og at det kanskje er dette som gjør at man også kan si at det er vanskelig å identifisere hvilke tekstkulturelle normer programmet bygger på. Som tidligere antydte kan gapet mellom politikk og vitenskap utgjøre et problem når politikk er eksemplifisert med sosialistisk ideologi og partipolitisk sett som Arbeiderpartiet i denne sammenhengen, og vitenskapen er eksemplifisert som biologi. Fordi intensjonaliteten på mange måter er uklar, og kanskje til og med motstridende, vil dette gjøre at disse to gruppene av mottagere i teksten havner i en konflikt. Politisk kritikk kan se ut til å være en del av tekstens intensjonalitet når Eia og Ihle direkte uttaler at de vil sette søkelyset på kjønnsforskernes uforholdsmessige store plass i politisk debatt, kontra biologiens⁹⁴. Når man også ser de kritiske intervjuene av kjønnsforskerne, satt i sammenheng med representanter fra den politiske venstresiden, kan man strekke seg enda litt lenger, og si at det også handler om ideologikritikk, når det pekes på hvordan likhetsideologi og konstruktiv teori kan overføres til forståelsen av kjønn. Om man skal nå frem til to ulike tekstkulturer, altså politikken med sitt ideologiske og dermed emosjonelle argumentasjonsgrunnlag, og vitenskapen, nærmere bestemt biologien, med sitt naturvitenskapelige, og dermed intellektuelle eller logiske argumentasjonsgrunnlag, så kan det ikke fremstilles som én homofon stemme. Denne kan helt umulig tale begge sak, i alle fall i en slik subjektiv tone som Eia legger opp til. Det er altså snakk om ulike normer for argumentasjon, og på den måten to ulike tekstkulturer forsøkt fremstilt gjennom én homofon stemme. Som et resultat ble Eia beskyldt for å være nyfrelst på biologi, fordi det i teksten var flere indikasjoner på at han sympatiserte med biologene. Hans rolle blir ikke lenger den

⁹⁴ Eia, H. og Ihle, O.M. "Hjernevasks agenda", <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3554982.ecelest22.03.2011>.

ubestridte antagonist, slik jeg fremstilte at det ofte ville være vanlig for programledere i debattprogram. Han fremstår i stedet, i alle fall mot slutten av programmet, som en protagonist for biologien og antagonist for kjønnsforskerne. Når dette nå tas opp under “Etikk og redelighet” er det ikke fordi det er snakk om brudd på generelle etiske samfunnsnormer, men kanskje fordi programmet tar opp og diskuterer to sider av vitenskapen, sammen med ideologi og politikk, og tillegg folkeopplysning og populærvitenskap som en tredje dimensjon. Disse kan forklares som tre vesensforskjellige, og muligens uforenelige, modellmottagere i Ecos termer. De legger alle ulike etiske normer for tekstkulturer til grunn. Da forsøker man å skape en blanding av kulturer som ikke lar seg forene i én tekst, fordi man i de tre gruppene, politikk, vitenskap og allmenheten, vil finne sider som ikke er forenelige. For eksempel vil nok ikke naturvitenskapen godta den emosjonelle argumentasjonen, politikken vil ikke godta de vitenskapelige bevisene dersom de passer dårlig med ideologien, samtidig vil ingen av sidene godta at folket blir “feilinformert” fra deres ståsted. Til slutt vil “folket” muligens reagere på at vitenskapen og politikken ikke klarer å fungere sammen i den maktkonstellasjonen som man må kunne si at de sammen utgjør, om enn politikken har det pragmatiske overtaket. I tillegg kan det finnes andre uforenelige sider. Et annet moment er at allmenheten, både med tanke på politikk eller ideologi og vitenskap trenger å få servert informasjon i en lettfordøyelig, og dermed som regel forenklet, versjon. Dette kan gjelde både språk og struktur. Alt dette gjør at *Hjernevask*s genre blir en blanding som ser ut til å prøve å forene normer som ikke er forenlige.

For å oppsummere dette delkapittelet er det altså flere spørsmål om etikk og redelighet som melder seg etter analysene. Når man aldri vil kunne snakke om én fullstendig objektiv etisk standard vil det alltid knyttes diskusjonsrom til slike spørsmål, men kapittelet har hatt til hensikt å belyse noen etiske problemstillinger knyttet til teksten.

7 Analysenes funn

Avslutningsvis vil jeg oppsummere og reflektere rundt analysenes funn, og samtidig forsøke å se dem i lys av problemstillingene og de uttalte intensjonene for analysene.

7.1 Fra forskningsformidling til forskningspolitikk

I delkapittelet om problemstillingen og i metodekapittelet ble det forsøkt å tydeliggjøre hva som er denne oppgavens hensikt. For det første ble det ytret et ønske om å søke forklaring og forståelse av tekstkulturelle mønstre og normer som ligger til grunn for analyseobjektets utforming, samt å forsøke å utvendiggjøre disse. Dette skulle gjøres gjennom abduksjon som tilnæringsmåte i form av en kvalitativ analyse av argumentasjon, med en stemmeanalyse og en toposanalyse til å støtte opp med. For det andre skulle det søkes å kunne si noe om tekstens funksjon, på bakgrunn av de mønstre og normer som kommer til syne. For det tredje skulle det avgjøres om analysen ville føre frem til ny kunnskap gjennom abduksjon. Til slutt skulle det vurderes om det kunne settes frem noen hypoteser eller teorier på bakgrunn av denne eventuelle nye kunnskapen.

Angående det første punktet mener jeg at analysen har vist at det kan identifiseres flere og muligens motstridende tekstkulturelle mønstre og normer som utvendiggjøres av analysene. Ett av disse mønstrene mener jeg kommer tydelig frem i den inferensielle og den kollektive fasetten i toposanalysen. Der peker jeg på hvordan det formelle mønsteret for argumentasjon består av de tre bestanddelene påstand, belegg og hjemmel, og hvordan argumentasjonen er et resultat av hvordan slutningene mellom disse tre komponentene dras. Når dette brytes, ved for eksempel at påstanden kun støttes med en ny påstand, fremfor et belegg det kan føres bevis for, oppfatter vi argumentasjonen som logisk ugyldig. Når analysen også viser, særlig gjennom den kollektive fasett, at det finnes en klar tendens til at de naturvitenskapelige forskerne argumenterer med utgangspunkt i en naturvitenskapelig hjemmel, og krav om etterprøvbarhet og falsifikasjon, mens de samfunnsvitenskapelige forskerne har en tydelig tendens til å argumentere med hjemmel i en politisk ideologi, blir det klarere at det tekstkulturelle mønsteret for vitenskapen har forankring i naturvitenskapen fremfor samfunnsvitenskapen. Dette gjør at kjønnsforskere på mange måter blir nødt til å argumentere på naturvitenskapens premisser, dersom de skal ha mulighet til å få sin argumentasjon oppfattet som gyldig. Samtidig påpekes det mange ganger at det

samfunnsvitenskapelige perspektivets representanter i større grad har fått komme til i den norske likestillingsdebatten fra etterkrigstiden og frem til i dag. Dette kan jo tyde på at Statsmakten legger andre tekstkulturelle normer til grunn for sin ideologi enn det naturvitenskapelige perspektivet gjør for sin vitenskap, siden det i denne kulturen altså er godtatt med emosjonell, eller ikke logisk korrekt, argumentasjon. Jeg mener ikke her nødvendigvis emosjonell argumentasjon som noe negativt, da det ble påpekt tidligere at denne argumentasjonen kan være høyst gyldig og holdbar når man har et retorisk utgangspunkt. I toposanalysen kommer dette mønsteret stort sett til syne i at det “normale” mønsteret brytes, og belegget mangler; påstand-påstand-hjemmel. Selv om dette ble kritisk diskutert i kapittel 6.2, og særlig det sosialdemokratiske likhetsprinsippet, betyr det selvsagt ikke at all likestillingspolitikk i nyere tid er feilslått. Poenget er at likhetsprinsippet i Norge ser ut til å gå utover det sosialdemokratiske prinsippet om like rettigheter og muligheter for alle, til å nærme seg en oppfatning med konstruktivistiske og behavioristiske trekk som også sier at alle har mulighet til å utvikle de samme evnene, uten at biologien kan være med på å begrense dette. En relevant sak å undersøke videre ville være hva det er som gjør at Statsmakten har utviklet tekstkulturer og normer som ikke gir særlig plass til biologiske teorier om ulike fenomener i samfunnet. Da kan man snakke om doxa-begrepet, og forsøke å se nærmere på hvordan doxolaen i norsk politikk og den tilhørende tekstkulturen er blitt etablert og opprettholdt i etterkrigstiden. Dette blir det ikke rom for å gjøre i denne avhandlingen, men som en del av den informasjonen som fremkommer i mine analyser, kunne man kanskje satt frem noen hypoteser som kunne undersøkes videre.

Dersom det stemmer at det naturvitenskapelige mønsteret for argumentasjon, da med falsifikasjonsprinsippet som nærmest eneste godtatte grunnlag for belegget, er dominerende, og argumentasjon som ikke bygger på dette ikke er gyldig, vil det måtte stilles spørsmål ved mange av de vitenskapelige metodene i samfunnsvitenskapen og humaniora. Dette innebefatter også metodene som er benyttet i denne oppgaven. Både i toposanalysen og i diskusjonskapittelet kan det se ut til jeg er av en slik oppfatning når jeg påpeker flere steder i toposanalysen at Campbell, Lorentzen og Egeland har belegg som egentlig bare er nye påstander. Det jeg mener er at det ikke er presentert vitenskapelige fremgangsmåter i mange av argumentenes belegg, og at beleggene i argumentene dermed ikke er etterprøvbare, og heller ikke kan regnes som gyldige. Det betyr imidlertid ikke at den vitenskapelige fremgangsmåten alltid må være naturvitenskapelig forankret. Om man kan si at det finnes to ulike normgrunnlag og tekstkulturer til grunn for måten de to sidenes forskere argumenterer

på, så vil det jo se ut til at min toposanalyse viser at om man støtter seg på en politisk hjemmel, kan man aldri argumentere gyldig. Dette er delvis gjort med hensikt, nettopp for å illustrere hvordan vitenskapen i vårt samfunn på mange måter er bygget på prinsipper om empiri og falsifikasjon. Spørsmålet videre kan være hvordan man skal se på forholdet mellom politikk og vitenskap. De er som nevnt gjensidig avhengige faktorer, og selv om jeg ikke skal avgjøre graden av likeverdighet, er det for enkelt å avfeie politiske ideologier som irrelevante, da det jo i stor grad er disse, i en eller annen form, som ligger til grunn for alle styresett, og på den måten muligens har overtaket i kampen om makt til å styre, slik man må kunne si at det også har forholdt seg i Norge. Man kan muligens si at forholdet mellom vitenskap og politikk ligner andre forhold som må forholde seg til skillet mellom teori og praksis. Et slikt skille kan være at man forventer at politikken praktiserer med utgangspunkt i den teorien som vitenskapen arbeider frem, samtidig som politikken tar avgjørelser om hvem som får bevilget midler til vitenskap og forskning. Når både politikk og vitenskap er fragmenterte områder, så sier det seg selv at det vil oppstå sprik mellom teori og praksis i flere tilfeller. Som påpekt tidligere blir det imidlertid problematisk når man i praksis velger bort teorier som ikke passer inn i grunngivelsen for handlinger, mens det samtidig selvsagt heller ikke må være slik at teorien får overkjøre og skape et teknokrati som vil utelukke deler av allmennheten fra den offentlige arena.

Et annet mønster som kommer til syne i analysene er hvordan man som protagonist og gjennom fremstilling av probatio-argumentasjon i denne teksten ser ut til å vinne mer troverdighet hos mottagerne, enn som antagonist og gjennom fremstilling av refutatio-argumentasjon. Et spørsmål som kunne ført denne kunnskapen til et nytt nivå er hvorvidt dette også er et gjennomgående trekk i de andre programmene i serien, og kanskje videre igjen i andre mer eller mindre lignende tekster.

Når det gjelder tekstens funksjon har det blitt diskutert på flere nivåer. I kapittel 6.5 presenteres en uttalelse fra programskaperne selv, og i innledningen presenteres NRKs egen omtale av programmet. Kort oppsummert sies det fra produksjonshold at intensjonen er å skape et populærvitenskapelig program der det av Eia og Ihle i tillegg gjøres noen konkrete avgrensninger av intensjonen når de sier at intensjonen ikke er å henge ut kjønnsforskerne, men å peke på hvordan disse har fått betydelig mer plass enn biologiske retninger i norsk likestillingsdebatt. Dersom dette er intensjonen, må man vel på mange måter si at den intenderte funksjonen til teksten oppnås, gjennom den enorme debatten som oppsto i etterkant

av programmet, blant annet om hvem som får komme til ordet i norsk offentlighet, og hvilke ideologiske verdier som ligger til grunn. Det ser ut til at den intenderte funksjonen med dette står i stil med den funksjonen som teksten ser ut til å ha fra mitt analytiske perspektiv. Det har vært mye snakk om “agenda”, og når Eia og Ihle påpeker den skjeve fordelingen av plassen ulike fagfelt har fått i den offentlige debatten, så bekreftes vel spekulasjonene om at det finnes andre agendaer enn bare å lage et populærvitenskapelig program for å gjøre tilgjengelig vitenskap for allmennheten. Samtidig er det kanskje likevel ikke så mye som er endret etter debatten. Til tross for stort engasjement fra mange hold, kan man likevel spørre seg om teksten har vært med på å endre samfunnsforhold knyttet til de mange spørsmålene som dukket opp i debatten. Dersom en del av agendaen rundt programmet var å skape debatt omkring biologiens begrensede plass, og kjønnsforskernes uforholdsmessige store plass, må man jo tro at intensjonen også ville være at denne debatten videre skulle føre til endringer. På den måten kan man kanskje si at deler av den intenderte funksjonen ikke er oppnådd. Det er likevel ikke slik at endringer skjer over natten, så kanskje vil vi fortsatt kunne se endringer som følge av teksten og debatten. Det gjenstår å se.

Strukturer som ligger til grunn for funksjonen ble også diskutert, både som stemmeanalyse og som vurderinger av de etiske sidene ved å forenkle og polarisere to forskningsfelt som har mange sider og nyanser. Dersom den intenderte funksjonen er å fremstille to fagfelt for å informere allmennheten om hvordan dette forholder seg til virkeligheten, mener jeg det må kunne stilles spørsmål ved om denne funksjonen oppnås, eller om programmets struktur og oppbygning på denne måten egentlig forvirrer fagfeltenes dominerende oppfatninger ved at det rett og slett overforenkles. Dag Hessen var inne på at denne forenklingen av spørsmålet om arv og miljø ville være med på å føre oss tilbake til det han omtalte som “den gamle skyttergravskrigen” der det ene utelukker det andre. Det er forhåpentligvis ikke dette som er Eia og Ihles intensjon.

Det kan også pekes på hvordan spørsmålet om normer og tekstkultur har vært gjennomgående for oppgaven, og dette ble redegjort for under “Etikk og redelighet”. For å oppsummere kan man si at de tekstkulturelle normene som er blitt utvendiggjort, særlig gjennom toposanalysen og genrediskusjonen, ser ut til å ha uforenelige sider ved seg, som kanskje kan ha bidratt til konfliktene som oppsto i etterkant av programmet.

I skrivende stund er debatten omkring arv og miljø igjen blusset opp. Barne-, likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken fra SV skapte reaksjoner ved, i Dagbladets

formulering, å si at “mor må kunne prioritere jobb foran barns behov for pupp”⁹⁵. Da dukker igjen spørsmål og mulige konflikter omkring arv, miljø, vitenskap og politikk opp. Det blir interessant å se hvor dette fører.

⁹⁵ <http://www.dagbladet.no/2011/10/22/nyheter/politikk/sv/regjeringen/ammig/18728578/>, lest 4.11.2011

Litteraturliste

Arbeidsforskningsinstituttet, "Informasjon om ansatt: Cathrine Egeland" [Internett], tilgjengelig fra http://www.afi.no/org_view_employee.asp?iEmployeeId=79, [Nedlastet 03.02.2011].

Arbeidsforskningsinstituttet, "Liste over ansatte" [Internett], tilgjengelig fra http://www.afi-wri.no/org_list_employee.asp, [Nedlastet 20.07.2011].

Arbeidsforskningsinstituttet, "Medvirkning, inkludering og organisering (MIO)" [Internett], tilgjengelig fra http://www.afi.no/modules/module_123/proxy.asp?D=2&C=349&I=4282, [Nedlastet 03.02.2011].

Aristoteles (2006) *Retorikk*. Vidarforlaget, Oslo.

Andersen, Ø. (1995) *I retorikkens hage*. Universitetsforlaget, Oslo.

Bakhtin, M.M. (1998) *Spørsmålet om talegenrane*. Ariadne forlag, Bergen.

Bakken, J. (2009) *Retorikk i skolen*. Universitetsforlaget, Oslo.

Baldry, A & Thibault, P (2006) *Multimodal transcription and text analysis*. Equinox Publishing Ltd., London.

Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet. *NOU 2008:6 Kjønn og lønn: Fakta, analyser og virkemidler for likelønn*. Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet, Oslo.

Berge, K.L. (1990) *Tekstnormers diakroni: Noen ideer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring*. Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk.

Berge, K.L. (1996) *Norsksensorenes tekstnormer og doxa. En kultursemiotisk og sosiotekstologisk analyse*. Dr.art-avhandling: NTNU, Trondheim.

Berge, K.L. (1998) "Å skape mening med språk – om Michael Halliday og hans elevers sosialsemiotikk" i Berge, K.L., Coppock, P. og Maagerø, E.(red.)(1998) *Å skape mening med språk*, 17-32, Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk Forlag AS, Oslo.

- Berge, K.L. og Ledin, P. (2001) "Perspektiv på genre" i *Rhetorica Scandinavica. Tidsskrift for skandinavisk retorikforskning* (18) 2001 s. 4-16, Rhetor Forlag, Åstorp.
- Berge, K.L. (2003) "Hvor er makten i teksten?" i Berge, K.L., Meyer, S. og Trippestad, T.A. (red.) (2003) *Maktens tekster*, 24-41, Gyldendal Akademisk Forlag, Oslo.
- Berseth Nilsen, K., Romøren, R., Seip Tønnessen, E. og Wiland, S. (1994) *Veier til teksten: Litteraturteori og analysepraksis*. Cappelen Akademisk Forlag/LNU, Oslo.
- Bjerrum Nielsen, H. (19.03.2010) "Harald Eias vendetta mot forskning" [Internett] Aftenposten, tilgjengelig fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3571156.ece>, [Nedlastet 07.07.2011].
- Brustuen, T. (05.04. 2010) "Fra krysskulturelt til tverrbiologisk", [Internett] Hjernedvask, tilgjengelig fra <http://hjernedvask.com/post/498406782/fra-krysskulturelt-til-tverrbiologisk>, [Nedlastet 01.06.2011].
- Brustuen, T. (23.04.2010) "Hva er egentlig klart og viktig?" [Internett] Hjernedvask, tilgjengelig fra <http://hjernedvask.com/post/543365386/hva-er-egentlig-klart-og-viktig>, [Nedlastet 01.06.2011].
- California State University, Fullerton, "Curriculum vitae, Richard Lippa" [Internett], tilgjengelig fra <http://psych.fullerton.edu/rlippa/lipvita2.html>, [Nedlastet 03.02.2011].
- California State University, Fullerton, "Education, Richard Lippa" [Internett], tilgjengelig fra <http://psych.fullerton.edu/rlippa/>, [Nedlastet 03.02.2011].
- Campbell, A. (2002) *A mind of her own: The evolutionary psychology of women*. Oxford University Press, Oxford.
- Chatman, S.(1980) *What Novels can do that films can't (and vice versa)*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Connellan, J., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Batki, A. og Ahluwalia, J. (2001) "Sex differences in human neonatal social perception" i *Infant Behaviour and Development* (2001) (23), 113-118, Elsevier, London.
- Cristin, Current Research Information System in Norway, "Jørgen Ludvig Lorentzen" [Internett], tilgjengelig fra

<http://www.cristin.no/as/WebObjects/cristin.woa/wa/personVis?type=PERSON&pnr=16820&la=no&instnr=185>, [Nedlastet 03.02.2011].

Durham University, "Staff: Professor Anne Campbell" [Internett], tilgjengelig fra <http://www.dur.ac.uk/psychology/staff/?id=572>, [Nedlastet 03.02.2011].

Dypvik, A.S. (16.10.2009) "Den vanskelege evolusjonen" [Internett] Dag og tid, tilgjengelig fra <http://www.dagogtid.no/nyhet.cfm?nyhetid=1612>, [Nedlastet 17.10.2011].

Eco, U. (1979) *The Role of the Reader*, Bloomington, Indiana UP.

Eggs, S. (1994) *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. Pinter Publishers, London.

Eia, H. og Ihle, O.M. (2010) *Født sånn eller blitt sånn? Utro kvinner, sjalu menn og hvorfor barneoppdragelse ikke virker*. Gyldendal, Oslo.

Eia, H. og Ihle, O.M. (08.03.2010) "Hjernevasks agenda" [Internett] Aftenposten, tilgjengelig fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3554982.ece>, [Nedlastet 22.03.2011].

Eide, T. (1999) *Retorisk leksikon*. Spartacus Forlag, Oslo.

van Eemeren, F.H. og Grootendorst, R. (2004) *A Systematic Theory of Argumentation: The pragma-dialectical approach*. Cambridge University Press, Cambridge.

Forskningsrådet, "Ansatte" [Internett], tilgjengelig fra <http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?pagename=ForskningsradetNorsk%2FHovedsidemal&cid=1208950100063&c=InnholdsKontainer&p=1176281825887&querystring=camil+schreiner&ansattsokeknapp=++S%C3%B8k+++&configuration=nfrspersonspublished&filters=cssitename%2CForskningsradetEngelsk%2C%2Cnfrsinnholdstype%2CAnsatte¶m=&sortby=nfrskortnavn&sortorder=asc&hits=50>, [Nedlastet 03.02.2011]

Forskning.no, "Jørgen Lorentzen" [Internett], tilgjengelig fra <http://www.forskning.no/32/648>, [Nedlastet 03.02.2011].

Gabrielsen, J. (2008) *Topik. Ekskursjoner i retorikkens toposlære*. Retorikforlaget, Åstorp.

Gjerstad, S. (22.06.2010) "Harald Eia frikjent for "Hjernevasket"". [Internett], TV2.no, Tilgjengelig fra <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/harald-eia-frikjent-for-hjernevasket-3234547.html>, [Nedlastet 04.07.2011].

Halliday, M.A.K. (1985) "Situasjonskonteksten", i Berge, K.L., Coppock, P. og Maagerø, E.(red.)(1998) *Å skape mening med språk*, 67-79, Landslaget for norskundervisning(LNU) og Cappelen Akademisk Forlag AS), Oslo.

Haraldsen, M. og Ryssevick, J. (2009) (2.utgave) *Fokus. Samfunnsfag. Vg1/Vg2 alle studieprogram*. Aschehoug, Oslo.

Hessen, D. (02.03.2010) "Genenes makt og avmakt" [Internett] Dagbladet, tilgjengelig fra <http://www.dagbladet.no/2010/03/02/kultur/debatt/kronikk/hjernevask/10662444/>, [Nedlastet 20.09.2011].

Hjermann, D.Ø. "Sosiobiologi" [Internett] Store Norske Leksikon, tilgjengelig fra <http://snl.no/sosiobiologi>, [Nedlastet 25.07.11].

Hultgren, J. og Moe, I. (15.11.2010) "Ble forsøkt diktet av departementet: Arbeidsdepartementet ville skrive konklusjonene selv" *Aftenposten Morgen*.

Hågvar, Y.B. (2003) *Hele folkets diskurs: En kritisk diskursanalyse av den gode VG-sak*. Norsk sakprosa og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF), Oslo.

Johannessen, A., Tufte, P.A. og Kristoffersen, L. (2009) (3. utgave) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Abstrakt forlag, Oslo.

Jørgensen, C. og Onsberg, M. (2006) *Praktisk argumentasjon*. Nyt Teknisk Forlag, København.

Karlsen, K. og Magerøy, L.H. (22.10.2011) "Ypper til puppestrid" [Internett] Dagbladet, tilgjengelig fra <http://www.dagbladet.no/2011/10/22/nyheter/politikk/sv/regjeringen/amming/18728578/>, [Nedlastet 4.11.2011].

Kjeldsen, J.E. (2006) (2. utgave) *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori*. Spartacus Forlag AS, Oslo.

- Kjeldsen, J.E. (09.03.2010) "Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland som dumme?" [Internett] Vox Publica, tilgjengelig fra <http://voxpública.no/2010/03/hjernevask-hvorfor-fremstar-lorentzen-og-egeland-dumme/>, [Nedlastet 28.12.2010].
- Kjønnsforskning.no, "Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring" [Internett], tilgjengelig fra <http://kjonnsforskning.no/>, [Nedlastet 20.07.2011].
- Kjønnsforskning.no, "Forskere" [Internett], tilgjengelig fra <http://kjonnsforskning.no/c51107/ekspert/index.html?&tid=51797>, [Nedlastet 20.07.2011].
- Kress, G. og van Leeuwen, T. (2006) (2. utgave) *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge, New York.
- Lindgren, R. (09.03.2008) "Kunnskapsforakt" [Internett], tilgjengelig fra http://www.ukeavisenledelse.no/meninger/blogg_ledelse/kunnskapsforakt-/, [Nedlastet 18.10.2011].
- Lorentzen, J. (2006) "Kapittel 1.1 Biologi", i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) (2006) *Kjønnsforskning: En Grunnbok*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Lorentzen, J. (04.03.2010) "Eias tydelige agenda" [Internett] Aftenposten, tilgjengelig fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3547862.ece>, [Nedlastet 03.09.2011].
- Lothe, J., Refsum, C. og Solberg, U. (2007) *Litteraturviteskapelig leksikon*. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Lutchmaya, S., Baron-Cohen, S. og Ragatt, P. (2002) "Foetal testosterone and eye contact in 12-month-old human infants" i *Infant Behavior and Development* (25) s. 327-335, Elsevier, London.
- Løken, M., Sjøberg, S. og Schreiner, C. (04.03.2010) "Eias forklaringer holder ikke" [Internett] Aftenposten, tilgjengelig fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3549963.ece>, [Nedlastet 19.08.2011].
- Løvdaal, E. (2009) *Profesjonskamp i helsevesenet som tekst: Argumentasjonsanalyse av en høringsuttalelse*. Masteroppgave i retorikk og språklig kommunikasjon: UiO, 2009.
- Maagerø, E. (2005) *Språket som mening: Innføring i funksjonell lingvistikk for studenter og lærere*. Universitetsforlaget, Oslo.

Maagerø, E. (1998) ”Hallidays funksjonelle grammatikk – en presentasjon”, i Berge, K.L., Coppock, P. og Maagerø, E.(red.)(1998) *Å skape mening med språk*, 31-63, Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk Forlag AS, Oslo.

Meland, A. (30.03.2010) “Her er de Eia burde ha snakket med”, [Internett], Dagbladet, Tilgjengelig fra <http://www.dagbladet.no/2010/03/30/magasinet/hjernevask/vitenskap/forskning/10963138/>, [Nedlastet 25.07.2011].

NTB (27.03.2010) “Harald Eia er klaget inn for PFU”, *Aftenposten Morgen*.

NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, “Senter for kjønnsforskning” [Internett], tilgjengelig fra <http://www.ntnu.no/kult/skf>, [Nedlastet 20.07.2011].

Olsen, K.A. (19.04.2010) “Derfor blir forskerne avkledd av Eia” [Internett] Bergens tidende, tilgjengelig fra <http://www.bt.no/meninger/kronikk/Derfor-bli-forskerne-avkledd-av-Eia-1774876.html>, [Nedlastet 20.06.2011].

Oslo University Hospital, “Curriculum vitae, Trond Diseth” [Internett], tilgjengelig fra <http://www.ous-research.no/home/diseth/Group%20members/8049>, [Nedlastet 03.02.2011].

Passer, M.W. og Smith, R.E. (2004) *Psychology: The Science of Mind and Behavior*. McGraw-Hill, New York.

Raddum, T. og Veum, A. (2006) “Avistekstens mange stemmer”, i *Norsk medietidsskrift* 13 (2) 2006, 135-158, Norsk medieforskerlag.

Regjeringen, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, “Bekkemellem presenterer mannspanelet” [Internett], tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2007/bekkemellem-presenterer-mannspanelet.html?id=477081>, [Nedlastet 01.05.2011].

Regjeringen, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet “Mannspanelet – deltakere” [Internett], tilgjengelig fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/likestillingsområdet/menn_og_likestilling/mannspanelet--deltakere.html?id=520424, [Nedlastet 01.05.2011].

ROSE – The Relevance of Science Education, “Prosjektet ROSE – En kort orientering” [Internett], tilgjengelig fra <http://roseproject.no/norsk/index.html>, [Nedlastet 20.06.2011].

Rosengren, M. (2008) (2.utgave) *Doxologi: En essä om kunskap*. Rhetor Forlag, Åstorp.

Sandvik, M. (1995) ”Argumentasjonsanalyse”, i Svennevig, J., Sandvik, M. og Vagle, W. *Tilnærminger til tekst: Modeller for språklig tekstanalyse*, 239-345, Landslaget for norskundervisning (LNU), Cappelen Akademisk Forlag AS, Oslo.

Sigrell, A. (2001) *Att övertyga mellom raderna: En retorisk studie om underfortåddheter i modern politisk argumentation*. Rhetor Forlag, Åstorp.

Simonsen, M. (24.03.2010) “Politisk hjernevask” [Internett] Dagbladet, tilgjengelig fra http://www.dagbladet.no/2010/03/24/kultur/kommentar/debatt/tv_og_medier/10994538/, [Nedlastet 20.06.2011]

Sjøberg, S. (15.12.2004) “Prosjektet ROSE: The Relevance of Science Education. En kort orientering” [Internett], www.roseproject.no. Tilgjengelig fra <http://roseproject.no/norsk/index.html>, [Nedlastet 08.07.2011]

Statistisk Sentralbyrå, “Kvinner velger fortsatt kvinneyrker” [Internett], tilgjengelig fra http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2003-03-07-01.html, [Nedlastet 23.04.2011].

Svennevig, J. (2001a) “Abduction as a methodological approach to the study of spoken interaction”. I: *Norskraft* 2001, nr. 103, s. 1-22. INL, Universitetet i Oslo, Oslo.

Svennevig, J. (2001b) *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Landslaget for norskundervisning (LNU), Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Toulmin, S.E. (2003) *The Uses of Argument. Updated Edition*. Cambridge University Press, New York.

Tønnesson, J.L. (2008) *Hva er sakprosa?* Universitetsforlaget, Oslo.

Universitetet i Bergen, “Forskerprofil: Jens Elmelund Kjeldsen” [Internett], tilgjengelig fra <http://www.uib.no/personer/Jens.Kjeldsen>, [Nedlastet 05.10.2011].

Universitetet i Oslo, “Om senter for tverrfaglig kjønnsforskning” [Internett], tilgjengelig fra http://www.stk.uio.no/om_senteret/om_stk.html, [Nedlastet 04.02.2011].

Universitetet i Oslo, “ROSE: The Relevance of Science Education” [Internett], tilgjengelig fra www.uv.uio.no/ils/english/research/projects/rose/, [Nedlastet 20.01.2011].

Universitetet i Oslo, “Svein Sjøberg” [Internett], tilgjengelig fra <http://folk.uio.no/sveinsj/>, [Nedlastet 20.06.2011].

Universitetet i Oslo, Senter for Tverrfaglig Kjønnforskning, “Vitenskapelig ansatte” [Internett], tilgjengelig fra http://www.stk.uio.no/om_senteret/telefonliste.html#Anchor-Vitenskapelige-47857, [Nedlastet 20.07.2011].

Universitetet i Oslo, Center for gender research, “Wencke Mühleisen” [Internett], tilgjengelig fra http://www.stk.uio.no/English/researcher_muhleisen.html, [Nedlastet 20.07.2011].

University of Cambridge, Department of experimental psychology, “Professor Simon Baron-Cohen” [Internett], tilgjengelig fra <http://www.psychol.cam.ac.uk/pages/staffweb/baron/>, [Nedlastet 03.02.2011].

Veum, Aslaug. *Avisas andlet: Førstesida som tekst og diskurs Dagbladet 1925-1995*. Ph.d-avhandling: UiO, 2008.

Vox Publica, “Jens Elmelund Kjeldsen” [Internett], tilgjengelig fra <http://voxpublica.no/seksjon/allmenningen/retorikkbloggen/>, [Nedlastet 28.12.2010].

Økland, J. (25.03.2010) “Dette er norske kjønnsforskere” [Internett] Dagbladet, tilgjengelig fra <http://www.dagbladet.no/2010/03/25/kultur/debatt/debattinnlegg/hjernevask/kjonnsforskning/10995945/>, [Nedlastet 20.08.2011].

Øvsthus Tønder, H. (2009) *Mediebilder av en kjønnnet skole*. Masteroppgave i nordisk litteratur: UiO, 2009.

Vedlegg

VEDLEGG 1

Hjernevask – Transkripsjon av programmet

Program 1 – Likestillingsparadokset

--- = Hardt klipp/sceneskifte

Fet skrift = Harald Eias stemme i voice-over (avgjørende for stemmeanalysen)

HE = Harald Eia

KM = Kristin Mile

CS = Camilla Schreiner

AH = Anniken Huitfeldt

CE = Cathrine Egeland

JL = Jørgen Lorentzen

SBC = Simon Baron-Cohen

RL = Richard Lippa

AC = Anne Campbell

MA = Martine Aurdal

TD = Trond Diseth

Publikum

Ingeniører

Sykepleiere

Øvrige er spesifisert

Program 1 av *Hjernevask* – ”Det norske likestillingsparadokset”

1. HE: **Dette er meg, og dette er månen min. Vanligvis sitter jeg her sammen med Bård og Atle og finner på vitser, ’men i dag skal jeg ikke finne på, men finne ’ut ting. I stedet for å tulle med samfunnet, skal jeg prøve å forstå det. I 2008 ble Norge kåret til verdens mest likestilte land. Norske kvinner har gått fra å være**

hjemmeværende husmødre, til å bli lærere, leger, advokater, partiledere, statsministere og vaktmestere.

2. HE: **Men det er noe som skurrer i likestillingslandet Norge. Det er noe som ikke henger på greip. Jeg har nemlig trodd at vi i Norge nå er kommet så langt, at alle kan gjøre hva de vil, og at det derfor er damer og menn i alle yrker. Men sånn er det ikke. La oss først besøke en bedrift hvor det jobber mest menn.**

3. HE: Hei, jeg skulle møte noen ingeniører jeg, hvor er ingeniørene nå?

4. Resepsjonist: Jeg tror de sitter i kantina.

5. HE: Hvor mange prosent kvinnelige ingeniører tror du det er her i bedriften?

6. Ingeniør 1: Ti prosent

7. Ingeniør 2: Det er nok stort sett menn som er ingeniører, ja.

8. HE: Tror du det kommer til å bli fifty-fifty noen gang?

9. Ingeniør 2: Det tviler jeg på.

10. HE: Hvorfor tror du det da?

11. Ingeniør 2: Det med bygging, det er fremdeles en mannegreie, eh...

12. HE: Hva ligger i det at det er en mannegreie?

13. Ingeniør 2: Litt sånn der, det blir 'møkkete, du, det er å bygge og rive og, eh, støpe, det er mannegreier.

14. HE: **Før meg høres det utrolig gammeldags ut at det fortsatt skulle finnes sånne mannegreier og kvinnegreier, men la oss dra til et sted hvor de driver med sånne såkalte kvinnegreier (Sykehuset Asker og Bærum).**

15. HE: Er det lunsjrommet?

16. Sykepleier 1: Her er lunsjrommet, vær så go'.

17. HE: Hei! Er det ingen menn her?

18. Sykepleierne: Nei.

19. HE: Ingen menn.

20. Sykepleier 2: Hvis ikke du definerer deg selv som mann da.

21. Sykepleierne: [latter]

22. HE: Det finnes jo noen mannlige sykepleiere, men de er ikke her?

23. Sykepleier 3: Nei, ikke nå. Vi har hatt før. De blir veldig kort, av en eller annen grunn.

24. HE: **Kvinner og menn i verdens mest likestilte land, jobber fortsatt med forskjellige ting. Regjeringsrapporten kjønn og lønn slår fast at nesten nitti prosent av alle sykepleiere i Norge, fortsatt er kvinner, mens er cirka ti prosent av ingeniørene er det, og sånn har det vært helt siden åttitallet. Regjeringen konkluderer derfor med at kjønnsdelingen av arbeidsmarkedet i Norge er forbløffende stabil. Og dette kalles det norske likestillingsparadokset. Myndigheten har i flere år forsøkt å rekruttere mannlige sykepleiere og kvinnelige ingeniører.**

25. HE: **Kristin Mile har jobbet som likestillingsombud, og hun har opplevd at disse tiltakene egentlig ikke har forandret så mye.**

26. KM: Du får en sånn, eh, kanskje ett eller toårs effekt, også dabber det lissom a' igjen.

27. HE: **Så hvorfor er det sånn? La oss først utelukke noen forklaringer.**

28. HE: Det er ikke diskriminering som sådan?

29. KM: 'Nei, det tror jeg ikke det er så mye a'.

30. HE: **Tidligere barne- og liketillingsminister, Anniken Huitfeldt, kan avkrefte at dette handler om at jentene er dårli'ere enn gutter i naturfag.**

31. AH: Jentene gjør det bedre enn gutta i alle fag unntatt gym.

32. HE: **Så hvorfor er det så få damer som jobber med ingeniørfag og teknikk?**

33. Sykepleier 4: Det virker kjedelig.

34. HE: Eh, men ville også å jobbe med sånne datating, og lage sånne systemer... Det er jo en faglig utfordring det også da.

35. Sykepleier 4: Ja, men det er ikke så spennende som å møte mennesker i hverdagen, og prate. Jeg synes ikke det.

36. HE: **Er det sånn at jenter generelt synes det er kjedelig med tekniske ting? Nå skal vi besøke en forskerdame som har spurt femtenåringer over hele verden om hva de har mest lyst til å lære mer om.**

37. HE: Hei. Så koselig!

38. CS: Hei!

39. HE: Herregud, så brun du er.

40. CS: Veldig koselig.

41. HE: **På Naturfagssenteret ved Universitetet i Oslo prøver man å finne ut hvorfor det er så få jenter som vil studere realfag. Camilla Schreiner sitter på en undersøkelse som er gjort i tyve land, og hun fant at jenter i mindre likestilte land, er mer interessert i å lære om tekniske ting enn norske jenter.**

42. HE: Jeg ville trodd at jo mer likestilt samfunnet ble, jo mer likt ble det også, sånn at alle ble like interessert i alt.

43. CS: Mm.. og i denne delen av spørreskjema, så har vi hundre og åtte spørsmål, og det er 'ingen av de hundre og åtte spørsmålene, som viser det mønsteret du beskriver, det er 'ingen som viser at jo mer modernisert et land er, jo mer nærmer gutter og jenters interessert seg hverandre.

44. HE: Jo mer moderne et land er, jo mindre er jentene interessert i tekniske ting.

45. CS: Ja.. Fint at du noterer.

46. HE: Ja, det er viktig å notere, bare sånn at man får det orn'tli ne' her.

47. HE: **Ja, hvorfor er jenter i vårt likestilte land så lite interessert i å studere tekniske ting?**

48. Publikum 1: Det er kvinnens jobb å ta vare på barna fra gammalt a', jeg vet ikke.

49. HE: Gammel skikk?

50. Publikum 1: Ja.

51. HE: **Samfunnet og kulturens påvirkning er den ene forklaringen folk har på hvorfor det er sånn. Andre tror det handler om noe enda mer grunnleggende.**

52. Publikum 2: Eg tror det ligger litt i genene eg då.

53. HE: At kvinner og menn er født forskjellige?

54. Publikum 3: Ja, hehe, ganske sikker på det.

55. Sykepleier 2: Jeg tror det er kjønnsforskjeller også jeg. Jeg tror at det er.. Vi kan ønske at vi er veldig like, men vi er ikke mer like enn det vi er.

56. Publikum 4: Ja, det er 'i oss.

57. HE: **Den andre forklaringen er altså at gutter og jenter rett og slett er 'født med litt forskjellige interesser. Ja, kan dette handle om noe som sitter i oss? Man kan jo stadig lese om at kvinner og menn har litt ulike hjerner. Kan det være noen sånne medfødte forskjeller som spiller inn når man skal forklare hvorfor menn og kvinner jobber med ulike ting?**

58. HE: **Jeg drar til Arbeidsforskningsinstituttet og møter forskningsleder Cathrine Egeland som har skrevet flere forskningsrapporter om menn og kvinners yrkesvalg.**

59. HE: Ofte så leser man i populærvitenskapelige resultater at, eh, menns hjerne er sånn, kvinners hjerne er sånn. Hva tenker du om det?

60. CE: Eh... Det, det med, det, det vett' eg ikkje, eg vett' ikkje om der e noye i det, men det e, eh, påfallende kor interessert man e i å finne den type forskjeller.

61. HE: Du er ikke så interessert i den type forskjeller?

62. CE: Nei, nei. Veldig lite interessert i det.

63. HE: Så det er ikke relevant å se på sånne hjerneforskjeller for å forstå hvorfor menn oftere blir ingeniører og kvinner ofte blir i omsorgsykker?

64. CE: Nei, det, det, det syns eg, det, det, det syns eg ikkje. Eller det.. nei.

65. HE: Hei!

66. JL: Heihei!

67. HE: Fast håndtrykk.

68. HE: **Detektivarbeidet fører meg videre til kjønnsforsker Jørgen Lorentzen ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo.**

69. HE: Man leser sånne undersøkelser om at menn og kvinners hjerner er ulike...

70. JL: Ja.

71. HE: Hva tenker du da?

72. JL: Da tenker jeg at det er gammeldags forskning. Eh, mesteparten av disse, den type forskning, er ofte tilbakevist i senere undersøkelser, de fleste snakker ikke sånn lenger, om at hjernen er skrudd sammen på forskjellige måter.

73. HE: Så forskjellen mellom gutter og jenter er egentli' bare kjønnsorganet?

74. JL: Nei, asså, bryster og hår og høyde og...

75. HE: Ja

76. JL: og muskelmasse og en del andre ting, ikke sant, men alt utenom det da, eh, er ingen forskjeller.

77. HE: Følelser, emosjonalitet, interesser...

78. JL: Interesser, ja.. Intelligens, åsså, kapasitet..

79. HE: Er likt?

80. JL: Ja, er i utgangspunktet likt ja.

81. HE: **Norske kjønnsforskere tror ikke medfødte kjønnsforskjeller er relevant for å forstå hvorfor gutter og jenter er interessert i litt forskjellige ting. 'Men, jeg lurert på.. Hvis vi er født like, hva da med undersøkelsen til Camilla Schreiner?**

82. JL: Det viser jo at kjønnsrollemønstrene sitter ganske sterkt.. blant barn og unge fremdeles.

83. HE: **Lorentzen mener at gutter og jenter tar opp i seg omgivelsenes forventninger til hva gutter og jenter skal gjøre.**

84. JL: Asså man håndterer gutter og jenter systematisk forskjellig fra dag en.

85. AH: Også har du sånne undersøkelser, ikke sant, hvor du går inn i et rom, du har tatt på jenta blått og gutten rosa og da går man bort til jenta og sier "å, søte deg" også går man bort til gutten...

86. HE: Ja, gjør man det?

87. AH: Ut fra fargen.

88. MA: Det kan jo være samme babyen som ligger der med et rosa teppe i vogna. Da kommer de voksne oftest bort og sier "å, for en nydelig liten prinsesse, goggoggog, for en fin liten baby". Og hvis babyen har et blått teppe over seg i stedet, så kommer dem bort også sier dem: "åh, åh, åh, for en tøff liten gutt" også bokser dem litt i magen og sier at du blir nok en staut kar.

89. HE: [ler] Er det sånn fortsatt?

90. MA: Det 'er faktisk sånn!

91. HE: Er det?

92. MA: Ja.

93. HE: **Ja, det er sikkert sånn, selv om folk sikkert føler at de behandler gutte- og jentebarn ganske likt, men hvordan ble for eksempel jeg behandlet?**

94. HE: Her har jeg vokst opp. Dette er gata mi. Her er Heggebærstien. Her er mor. Hei!

95. Mor (Liv Meldal): Hei! Det var hyggelig at du kom.

96. HE: Ja, så koselig da.

97. Mor: Kom inn!

98. HE: Ehm, som liten, sa du sånn, ”åh, for en tøff liten barsking”?

99. Mor: Nei, det sa jeg aldri du. He, nei, lille tassen.

100. HE: [ler]

101. Mor: Jeg sa ikke det.

102. HE: Men var jeg en liten barsking?

103. Mor: Nei, jeg tenkte ikke på deg som noen barsking, nei.

104. HE: **Og jeg føler jo heller ikke at jeg behandler 'mine jenter på noen spesiell måte bare fordi de er jenter.**

105. HE: Hvilket kjønn er dere? Er dere gutter eller jenter, jeg husker ikke.

106. Datter 1: Ah, pappa.

107. Datter 2: Vi er jenter!

108. HE: Men jeg er ikke noe opptatt av folks kjønn, jeg er opptatt av at folk, hvem de er.

109. Datter 1: Jeg er jente!

110. HE: **De fleste føler jo at de behandler gutter og jenter ganske likt.**

111. CE: Jaja, de fleste føler det jo sånn, men, men, så det er jo det e prøve å sei då, at uten at, at ting blir sagt direkte, så kan det jo ver sånn at man likevel forvente forskjellige ting av jenter og gutter, og behandler de deretter og, uten at man tenker det, det er bare ting så skjer, umerkeleg då.

112. JL: Vi tenker ikke over det, og påvirker dem selvfølgelig da.

113. HE: **Men påvirkningen er ikke bare fra foreldre.**

114. KM: Det er jo bare å gå inn i en leketøysbutikk og se hvordan det ser ut der, og hva leketøysbutikken mener at gutter og jenter skal drive med.

115. HE: **Det er ikke noen tvil om at leketøysforetningene har klart å gi barn en soleklar oppfatning av hva som er gutteleker og hva som er jenteleker.**

116. HE: **Og det er ikke bare leketøysindustriens skyld heller. Omgivelsene påvirker oss hele tiden.**

117. HE: Hvis man behandlet gutter og jenter likt fra starten a', så ville de få like interesser óg. Ja?

118. CE: Ja, det, det, det bli' jo på en måte implikasjonen av det eg seie. Mhm..

119. HE: **Hvis gutter og jenter hadde blitt møtt med like forventninger, så ville forskjellene i interesser forsvinne også.**

120. HE: Tenker du at, eh, dette er så plastisk at, eh, du kan finne samfunn hvor ting er byttet om?

121. JL: Ja, asså, eh, det, det er mening.. grunnlære mener jeg nesten asså, ikke sant, vi er, som du sier, plastiske og bevegelige. Det er ingen grenser for hva menn kan

gjøre, eller kvinner kan gjøre, i forhold til det som er det viktige, nemlig oppførsel, emosjonalitet, atferd, eh, evner vi har.

122. HE: **Ja, det er klart. Kvinner og menn kan gjøre hva som helst, hvis de virkelig 'vil, men finnes det noen kulturer hvor kvinner 'har mest lyst til å jobbe med tekniske ting og menn mest lyst til å jobbe med mennesker? Ingen har klart å sammenligne absolutt alle kulturer, men psykologiprofessor Richard Lippa har i samarbeid med BBC gjennomført en enorm spørreundersøkelse på Internett. Jeg bestemmer meg for å oppsøke Lippa.**

123. HE: **'Men kan en amerikansk-britisk undersøkelse virkelig kaste lys over det norske likestillingsparadokset?**

124. HE: En litt morsom undersøkelse...

125. JL: (ler)

126. HE: Ja, (ler), du ler jo bare jeg sier undersøkelse, hvorfor det? Du, du bombarderes av undersøkelser hele tiden..

127. JL: Jeg får telefoner fra hele Nordens medier, når vi får sånne nye amerikanske undersøkelser...

128. HE: Ja, for de er ofte amerikanske?

129. JL: Ofte amerikanske, ja.

130. HE: Er amerikanerne spesielt dyktige, eller er det de spesielt...?

131. JL: Nei, de er spesielt dårlige vil jeg si.. Eller spesielt spekulative.. Eller det er spesielt mange som forsker på mye rart.

132. HE: **Ja, det er nok mye rar forskning i USA, men jeg har nå likevel bestemt meg for å gi amerikanerne en sjanse.**

133. HE: Hello, are you professor Lippa?

134. RL: Hello, good to meet you!

135. HE: I'm very happy to be here. I wanna hear about your huge survey.

136. RL: Well, ok, my office is right down here.

137. HE: **Der vanlige undersøkelser har blant tusen respondenter, har Lippa fått svar fra over tohundretusen kvinner og menn i femtiture forskjellige land, europeiske, nord- og sør-amerikanske, afrikanske og asiatiske land. I alle disse landene ble menn og kvinner spurt om hva de har lyst til å jobbe med, og hva fant han?**

138. RL: There is a big difference. Men are much more interested in the thing-oriented occupations, things like, engineering, mechanic. Women relatively are much more interested in the people-oriented occupations.

139. HE: Could a reason for this pattern be that women all over the world are, you know, they are encouraged to, you woman, you know to communicate, to talk, to be social.

140. RL: Yeah, it's possible, and certainly there is some truth to that, but you would expect that to change some what a cross countries if cultures where big influence on this. It was absolutely consistent over the fifty three nations, in other words, that was every bit as strong in Norway, as it was in Saudi Arabia and Pakistan, and India, or.. or.. Singapore, or Malaysia, it was just, that's a big difference between men and women, and it seems to be a big difference in all the fifty three nations.

141. HE: **Men hva tror Lippa er årsaken til disse tverrkulturelle kjønnsforskjellene?**

142. RL: When you see a result like that, where the two lines are pretty flat, and they do not change across countries. That gives you a hint that something biological is going on here.

143. HE: **Ja, kan det kanskje være noe biologisk her? Lippas studier peker i retning av at det kan være noen medfødte forskjeller, men det er ikke noe bevis.**

144. RL: You know, as scientists we never believe something based on 'one study, or 'one kind of result, you kind of look at a pattern of results. Well, one way you can try to answer the biology questions as it occur early in development.

145. HE: **Ah. Hvor tidlig kan man egentlig se interesseforskjeller mellom gutter og jenter?**

146. HE: **De fleste har jo lagt merke til at gutter og jenter leker med litt forskjellige ting. 'Men professor Trond Diseth ved Rikshospitalet har studert dette systematisk. Han har utviklet en test for å finne ut om det 'er noen kjønnsforskjeller allerede ved tidlig alder.**

147. TD: Det er Harald Eia?

148. HE: Ja, det stemmer det.

149. TD: Velkommen til barnepsykiaterseksjonen på Rikshospitalet.

150. HE: Trond Diseth er avdelingsoverlege og professor ved barneklubben Rikshospitalet og jobber med barn som er født med misdannede kjønnsorganer, og som et ledd i å kunne avgjøre om barnet er født som en gutt eller en jente, bruker Diseth en leketest.

151. TD: Vi har definert ti ulike leker. Det er, eh, fire feminine leker, det er fire maskuline definerte leker, også er det, eh, såkalte nøytrale leker. Disse til sammen ti lekene, eh, plasseres i et bestemt mønster, også observerer vi, sitter vi med videoopptak, og observerer barn i berøring av leken, og det vi da ser er klare forskjeller mellom, eh, friske gutter og jenter fra ni måneders alder og oppover. I forhold til at gutter velger maskuline leker, jenter velger feminine leker.

152. HE: **At gutter vil ha gutteleker, og jenter vil ha jenteleger i ni måneders alder, kan jo komme av at de allerede er påvirket av kjønnsroller, men Diseth tror ikke det.**

153. TD: Barn er født med en klar biologisk disposisjon i forhold til kjønnsidentitet og kjønnsrolleatferd, også vil miljøet, kulturen, verdiene, forventningene rundt oss forsterke eller moderere det.

154. HE: Du tenker lissom at samfunnet kan skyve en del på dette her, men bare så og så langt.

155. TD: Ja, ikke avgjørende i forhold til å endre den iboende identiteten og anlegget for kjønnsrolleatferd.

156. HE: **Jeg finner frem mobilen min for å vise Diseth noen klipp fra intervjuet med Jørgen Lorentzen. Til tross for litt tekniske problemer, så får Diseth med seg kjønnsforskerens skepsis.**

157. TD: Jeg må hold'n litt opp til øre', for det er ganske dårlig lyd.

158. HE: ...Ja, veldig.

159. JL: *(via opptak på mobil) HE: Man leser sånne undersøkelser om at menn og kvinners hjerner er ulike...*

160. JL: Ja.

161. HE: Hva tenker du da?

162. JL: *Da tenker jeg at det er gammeldags forskning. Eh, mesteparten av disse, den type forskning, er ofte tilbakevist i senere undersøkelser, de fleste snakker ikke sånn lenger, om at hjernen er skrudd sammen på forskjellige måter.*

163. TD: Ja.

164. HE: Han sier at det er gammeldags. Eh, du, du driver med gammeldags forskning.

165. TD: Mhm... Ja, jeg hører han sier det, og det vil jeg sterkt tilbakevise, for jeg sitter da med en hau' med studier og publikasjoner av helt ny dato, fra inneværende år til og med, fra totusen og åtte, totusen og syv, totusen og seks, som, eh, har et, et, helt annet og klart budskap, så det er 'ikke gammeldags forskning, det er forskning som er helt i forskningsfronten i dag.

166. HE: Okey, her står ord mot ord, og det Diseth har vist meg er jo heller ikke noe bevis. Men går det an å finne noen kjønnsforskjeller enda tidligere? Simon Baron-Cohen er britisk professor i psykiatri, og han har gjort noen banebrytende eksperimenter på nyfødte barn. Og for å få snakke med han må jeg dra dit mor og far ikke hadde råd til å sende meg for å studere, Cambridge, og det legendariske og ærverdige Trinity College. Trinity College ble grunnlagt i 1546 og har i alt vunnet 32 nobelpriser. Det har også huset folk som Isaac Newton og Ludvig Wittgenstein. Dette er britisk forskning på sitt ypperste.

167. HE: Det er fint her, men... Jeg synes det er finere på Blindern. Simon Baron-Cohen, han er ekspert på autisme, men i den forbindelse så har han også kommet over noen viktige forskjeller på gutter og jenter fra fødselen av.

168. HE: Det som er litt ekstra gøy for meg med professor Simon Baron-Cohen, er at han er fetteren til 'Sasha Baron-Cohen som spiller Borat og Ali G, og Brüno. Det er en meget talentfull familie, som både er gode innenfor komedie og vitenskap.

169. HE: Hello, nice to meet you!

170. SBC: Hello, how are you? Simon Baron-Cohen.

171. HE: Harald. Okey.

172. SBC: Sorry to keep you waiting.

173. HE: Oh, no problem.

174. HE: **Jeg oppdager fort at Simon Baron-Cohen ikke har lært så mye om TV av fetteren sin.**

175. SBC: Do I look at you? Is that right? I ignore the camera?

176. HE: Yes. Sure. Unless you want to be the host of the show? (ler) It's tempting, to take over the hole thing?

177. SBC: I've got it! (ler). Okey.

178. HE: **Jeg ber Baron-Cohen fortelle meg om eksperimentet han gjorde på nyfødte barn.**

179. SBC: We looked at babies who were one day old, and again we presented them with either a mechanical object or a face to look at, and filmed how long the baby looked at each of these to objects. We find that more boys looked longer at the mechanical object, and more girls looked longer at the face. Even on the first day of life. So this is before toys have been introduced or various cultural biases or ... has been introduced.

180. HE: **Baron-Cohens funn tyder på at disse interesseforskjellene må ha oppstått 'før barnet ble født, i fosterlivet.**

181. SBC: What we know is that boys and girls are produced in different amounts of hormones, particularly testosterone. The boys are producing twice as much testosterone as girls and this hormone, testosterone, influences the way the brain develops.

182. HE: **Men hvordan vet han at det er testosteronnivået i fosterlivet som lager disse interesseforskjellene.**

183. SBC: We measured the testosterone when the baby is in the womb, we wait until the child is born, and we've looked at that behavior. What we found was that higher the child's testosterone prenatally, the slower they are to develop language.. when they are small child, and the less eye-contact they make, again at the age of one or two years old. So the more testosterone is associated with slower language development and slower social development.

184. HE: **Så mange kjønnsforskjeller kan altså komme av ulikt testosteronnivå? Men hva skjer hvis et jentefoster får unormalt mye testosteron.**

185. SBC: It is a genetic condition where you produce too much testosterone, and girls with this condition show a very masculine pattern of toy preferences.

186. HE: **Testosteronnivået i fosterlivet ser ut til å gi ulike evner og interesser tidlig i livet, men er det en varig effekt?**

187. SBC: We followed these children, and they are now about eight years old, and so we are interested in how they are turning out. And what we find is that, as they got older, the, the, children who had higher testosterone have more difficulties with empathy, with recognizing other people's emotions, or taking somebody else's perspective. But they also have a much stronger interest in systems, eh, in understanding how things work, so even if you ignore what sex somebody is, and just look at their hormone level, you can predict their pattern of interest.

188. HE: **Hormonforskjeller ser ut til å skape mange av de forskjellene vi ser mellom gutter og jenter, og disse hormonforskjellene er styrt av ulike gener på x- og y-kromosomet. Men hva kommer disse genetiske forskjellene av? Hvor kommer disse ulike genene fra? For å finne svaret på det, må vi tilbake i tid, bakover i menneskehetens historie. NRK har ikke råd til å sende meg tilbake i tid, 'men de har råd til å sende meg til professor Anne Campbell. Hun holder til i Durham i Nord-England, og hun kan si noe om hvorfor vi i dag sitter med de genene vi gjør. Anne Campbell er evolusjonspsykolog og forsker på hvordan ikke bare vår kropp, men også vår psykologi, er preget av hundretusenvis av år med evolusjon.**

189. HE: Hello!

190. AC: Hello. How are you, Harald?

191. HE: Hello, yes, I'm Harald.

192. AC: Come in!

193. HE: I've been eating garlic, so if I get to close you just slap me in the face.

194. AC: Or scream...
195. HE: (ler) Yes, or scream.

196. HE: **Som den forskeren hun er, har hun gjort sin research og funnet ut hva jeg egentlig jobber med.**

197. AC: So is it hard not to be funny?
198. HE: No.
199. AC: Or do you just go into a different frame of mind?
200. HE: Yes, absolutely. I mean, are there any comedians who is funny all the time?
201. AC: I hope not.

202. HE: **Anne Campbell forstår mennesket ut fra Darwins teori om at våre egenskaper er et resultat av en lang utsilingsprosess.**

203. AC: The key to all this is, how many decedents you leave behind you, and any traits that increase the number of decedents you leave behind you, will tend to stay in the gene pool, so that's what selecting in particular traits, both in males and in females.

204. HE: **Så hvorfor har evolusjonen gjort kvinner og menn forskjellige?**

205. AC: If women are generally the ones who gives birth and to raise children, it would be very surprising if there wasn't some kind of psychological orchestration that helped women achieve those tasks, and made those kinds of tasks in particular pleasurable to women. So things like empathy in women, things like avoiding dangerous confrontations when you may be hurt or injured, things like avoiding social exclusion, being pushed out of the group, all of those are good things, all of those

mean that you are more likely to survive and to reproduce and to leave children who they, who themselves, also reproduce.

206. HE: **Og i følge Campbell er det også derfor dagens kvinner er mer orientert mot andre mennesker, enn det menn er.**

207. AC: We know from many psychology studies, one of the biggest sex differences is, that if you put people under stress, for example if say to them that in about half an hour vi are going to give some quite pain full electric shocks. We're just getting, ss, eh, all the equipments ready, ehm, so you would have to wait. Would you like to wait by you self, or would you like to wait with someone else? Women will chose to be with other people, men typically under stress choose to be alone. They don't want to be with others.

208. HE: **Menn og kvinner i totusen og ti er fortsatt preget av gener som ble utviklet for hundretusenvis av år siden.**

209. AC: That's why women have entered nursing, medicine, ehm, social work, teaching. All this kind of areas are areas of cooperative exchange. Where women seems to feel most at home, most comfortable, I mean, of course there are big overlaps between the sexes, huge overlaps, there are women that are extremely gifted in engineering, physics, chemistry and so on, but in a sense that's less typical, I would say, as a female interest, as it is as a male interest.

210. HE: **Jeg tenker at evolusjonen sikkert er viktig, men kan ikke dagens kjønnsforskjeller likevel best forklares ved at vi behandler gutter og jenter forskjellig fra dag én?**

211. AC: Now we know that sex differences in some areas are really quite large, so I just find it hard to believe, that a very very subtle difference in the tone of voice you

use, or how long you make eye-contact or something like that, could really have such a profound effect on the interest or activity or preferences that children shows.

212. HE: **Det er på tide å oppsummere litt. Kan vanlige folk likevel ha rett i at det er noen medfødte, biologiske grunner til at gutter og jenter har forskjellig interesser? Jeg syns det er en del ting som peker i den retning. Men hvis det er sånn at kjønnsforskjellene ligger i genene og hormonene, hvorfor er det da sånn at jenter i mindre likestilte land har mer lyst til å lære om tekniske ting enn jenter i Norge?**

213. AC: It's an interesting thing, hm, but more you free people in society, the more you open up the opportunities for people to do anything they want, the more likely it is that any kind of genetic dispositions they have will be able to express itself.

214. RL: In... In the gender egalitarian countries like Norway, you really are free to follow your inclinations.. you know.. In.. In a poor country you're probably worried just getting a job.. You just want a job! (ler). And if, if it's computers that gonna give you that job, in India for example, you'll go for it, even if you're a woman. But you know, in gender egalitarian countries, like North America and Europe, I think people feel free'er just to pursue what they're really interested in. And my point is, men and women are interested in somewhat different things.

215. HE: **Kanskje er dette løsningen på likestillingsparadokset? I et fritt og likestilt samfunn vil menn og kvinner bli ulike, fordi de får anledning til å dyrke sine særegne interesser.**

216. HE: **Før jeg drar hjem igjen til Norge lurte jeg på hvordan Anne Campbell vil reagere på kjønnsforsker Jørgen Lorentzens teorier.**

[intervju av Lorentzen vises]

217. AC: Amazing!
218. HE: Amazing?
219. AC: Absolutely amazing! I'm astonished that someone could say that. Well, I guess the question I would propose is, 'where do bodily differences come from? 'Where do the differences between men and womens reproduction systems come from? Evolution, I'm sure would be the answer most social scientist would give. And what orchestrate those bodily differences? What is responsible for the productions of hormones and peptides that keep everything going? The human brain, mostly, yes, thru feedback systems. It seems to me quite extra ordinary that you could imagine that evolution has operated on the reproduction system and has had absolutely no effect at all on our brain, the single most expensive organ we have in the body.
220. HE: Thank you very much...
221. AC: You're welcome!
222. HE: ...It has been very, very interesting! Ehm, maybe I'm gonna show some of these clips to the Norwegian researchers.
223. AC: Oh, yeah, and get them to react.
224. HE: Yes, in an endless cycle.
225. AC: A cycle of reflection. Oh, they are going to go mad.

226. HE: **Det de engelske forskerne sier er jo åpenbart veldig på kollisjonskurs med det de norske kjønnsforskerne påstår, så nå gleder jeg meg veldig til å dra tilbake til Norge igjen og høre med de norske kjønnsforskerne hva 'de mener om disse funnene.**

227. HE: **Først møter jeg forskningsleder på arbeidsforskningsinstituttet, Cathrine Egeland, og viser henne Simon Barons forskning på nyfødte ... og jeg forteller henne om Trond Diseths studier som viser at gutter og jenter foretrekker forskjellige leker allerede ved ni måneders alder. Hva tenker hun om Diseths funn?**

228. CE: Eh, eg tenker at når han observerer dette her, så, så ser han det han er litt ute etter då, han er ute etter at der er, eh, kjønnsforskjeller og at de er medfødt.

229. HE: Ja, så han finner det han leter etter på en måte?
230. CE: Eh, ja, det tror eg han gjør. Eh, mhm. Eg synst det er interessant å se, eeh, kor mye, ehm, energi man kan bruke på å prøve å forklare, eh, for eksempel sånn som kjønnsforskjeller, eh, ehm, biologisk.
231. HE: Eh, men jeg føler at disse sier jo, eh, det er et element av biologi her, og selvfølgelig samfunn, kultur..
232. CE: Ja..
233. HE: Mens du er bare på samfunn og kultur.
234. CE: Eh, ja.
235. HE: Og når du ser den forskningen på en dag gamle babyer, om det.. forandrer ditt syn på at lik behandling av gutter og jenter ville føre til at de får like interesser?
236. CE: ..Eh, nei, nei, det endrer ikkje på det, nei... Nei.
237. HE: Hva er på en måte det vitenskapelige grunnlaget ditt for å si at biologi ikke spiller 'noen rolle når det gjelder menn og kvinners ulike yrkesvalg?
238. CE: Mitt vitenskapelige grunnlag?
239. HE: (nikker)
240. CE: Eh, eeh, eg, eg har nok et ganske, det du ville kalle, eh, et veldig 'teoretisk utgangspunkt. Asså, biologi får lissom ikkje plass der for meg, asså, eh, det vil, det, ja.. Og eg synst nettopp at samfunnsforskning då ska', ska' utfordre, eh, eeh, tenkning som baserer seg på at forskjeller mellom mennesker ska', er, eeh, ja er biologiske då.

241. HE: **Hm, er det samfunnsforskningens oppgave å utfordre biologiske tenkning, bør ikke forskning heller prøve å finne ut hvorfor ting er som de er? Er det ikke en fare for at Egeland bare ser det 'hun er ute etter, hvis hun på forhånd har bestemt seg for at biologien ikke har noen betydning? Hva med forsker på senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Jørgen Lorentzen, syns 'han dette er noe interessant?**

[Viser klippet fra intervjuet med Anne Campbell]

242. JL: Ler...

243. JL: Det som jeg syns er fascinerende med denne vitenskapen, det er jo..
Hvorfor er de så opptatt av å prøve å finne det biologiske opphavet til kjønn, asså,
hvorfor er de så frenetisk opptatt av kjønnsforskjellene?
244. HE: Men når du sier at det 'ikke er noen medfødte forskjeller mellom gutter
og jenter, som forklarer deres ulike interesser, hva baserer 'du det på?
245. JL: Eh, asså, jeg må jo forholde meg til vitenskapen, ikke sant? Når jeg skal
prøve å si noe om hvordan ting er, og hva som henger sammen her. Også så langt, så
har ikke vitenskapen klart å vise at det er et 'genetisk opphav til kjønnsforskjeller.
246. HE: Nei, det vet jeg, men...
247. JL: (avbryter) utover det som har å gjøre med det reproduktive systemet.
248. HE: Det..det..det, nei, for du.. du anerkjenner jo ikke de...
249. JL: nei..
250. HE: de.. at de undersøkelsene der på en måte vise det på... og det er fordi...
251. JL: (avbryter) Du har en missing link! Harald, de har en missing link.
252. HE: Ja, men hvordan vet du at det 'ikke er noe medfødt da, det er det jeg
ikke forstår.
253. JL: Nei, men jeg sier at i det øyeblikket vi klarer å vite...
254. HE: (avbryter) Ja, men du har jo sagt at, at det ikke er noen viktige
medfødte forskjeller når det gjelder følelser, interesser, sånne ting. Hvordan vet du at
det 'ikke er...
255. JL: La oss si det sånn at min 'hypotese er.. at det ikke er noen forskjeller.
Vitenskapen har ikke bevist at det er noen forskjeller, ikke sant?
256. HE: Ja.
257. JL: så da må jeg jobbe ut i fra den, det kunnskapsnivået, asså, at..
258. HE: Men, eh, du baserer det, men du antar at det ikke er noen forskjeller
inntil det motsatte er bevist, på en måte?
259. JL: For eksempel, ja...
260. HE: Mhm... Ja, men det er interessant, og dette er ikke noen gode.. peker
ikke dette (peker på skjermen med Anne Campbell).
261. JL: Nei, dette er svak, eh, vil jeg kalle svak forskning.. ja, jeg vil det.

262. HE: **Ja, er alt det de andre gjør svak forskning? Jeg spør meg? Hadde
Lorentzen syns dette var like svakt hvis det passet bedre med hans teorier?**

Lorentzen sier at de andre forskerne er frenetisk opptatt av å finne biologiske årsaker til kjønnsforskjeller, men jeg oppfattet ikke dem som så veldig frenetiske. De mente jo ikke at alt handlet om biologi. Tvert i mot, det var de 'norske kjønnsforskerne som mente at ingenting handlet om biologi. Hvorfor er de så skråsikre? Og er det så farlig om det er noe biologisk her? Men viktigst, kan man som forsker virkelig forstå verden hvis man ikke tar alle muligheter i betraktning?

263. SBC: It's a very moderate proposal to say it's a mixture of biology 'and culture. I'm not saying that it is 'all biology, but I'm simply saying don't forget about biology.

SLUTT

VEDLEGG 2

Preferanser ved én dags alder:

	Face preference	Mobile preference	No preference
Male (n=44)	11	19	14
Female (n=58)	21	10	27

FACE/IKKE-FACE

p_m = andel FACE i hele mannepopulasjonen

p_k = andel FACE i hele kvinnepopulasjonen

p_m og p_k er ukjente, men vi kan lage estimater (p med "hatt" over) ut fra dataene:

Menn:

$$\text{Andel FACE: } \hat{p}_m = \frac{11}{44} = 0,250$$

$$\text{Andel IKKE-FACE: } 1 - \hat{p}_m = 1 - 0,250 = 0,750$$

Kvinner:

$$\text{Andel FACE: } \hat{p}_k = \frac{21}{58} \approx 0,362$$

$$\text{Andel IKKE-FACE: } 1 - \hat{p}_k \approx 1 - 0,362 = 0,638$$

Kombinert standardfeil basert på begge utvalg:

$$s_{mk} = \sqrt{\frac{\hat{p}_m \cdot (1 - \hat{p}_m)}{n_m} + \frac{\hat{p}_k \cdot (1 - \hat{p}_k)}{n_k}} = \sqrt{\frac{0,250 \cdot 0,750}{44} + \frac{0,362 \cdot 0,638}{58}} \approx 0,0908$$

Vi ønsker å lage et konfidensintervall for forskjellen mellom p_k og p_m , og vi ønsker å finne sannsynligheten for at $p_k - p_m > 0$ (dvs. for at FACE-andelen er større blant kvinner enn blant menn).

Nedre og øvre grense i konfidensintervallet er $\hat{p}_k - \hat{p}_m \pm z \cdot s_{mk}$. Dette betyr at intervallet strekker seg z stk. standardfeil til venstre og høyre for den sentrale verdien

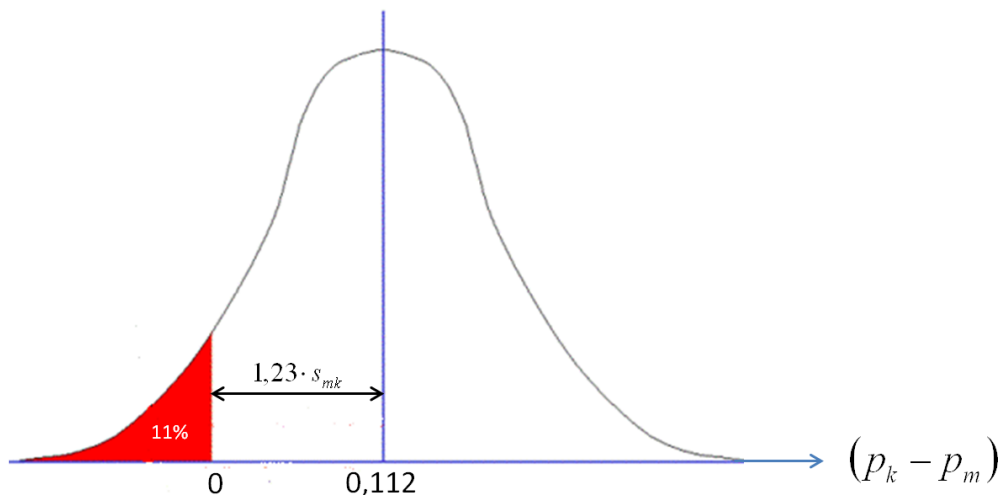
$$\hat{p}_k - \hat{p}_m = 0,362 - 0,250 = 0,112.$$

Vi ønsker at den nedre grensa i intervallet skal være null, dvs. ingen forskjell mellom menn og kvinner:

$$\hat{p}_k - \hat{p}_m - z \cdot s_{mk} = 0 \quad \Rightarrow \quad z = \frac{\hat{p}_k - \hat{p}_m}{s_{mk}} = \frac{0,112}{0,0908} \approx 1,23$$

En z - P -tabell viser at det er 11% sannsynlighet for at den virkelige forskjellen $p_k - p_m \leq 0$, dvs.:

Dette betyr at det er 89% sannsynlighet for at kvinner foretrekker ansiktet mer enn menn, men fremdeles 11% sannsynlighet for at kvinner ikke foretrekker ansiktet mer enn menn. Ikke veldig signifikant!

MOBILE/IKKE-MOBILE:

Menn:

$$\text{Andel MOBILE: } \hat{p}_m = \frac{19}{44} = 0,422$$

$$\text{Andel IKKE-MOBILE: } 1 - \hat{p}_m = 1 - 0,422 = 0,578$$

Kvinner:

$$\text{Andel MOBILE: } \hat{p}_k = \frac{10}{58} \approx 0,172$$

$$\text{Andel IKKE-MOBILE: } 1 - \hat{p}_k \approx 1 - 0,172 = 0,828$$

Kombinert standardfeil basert på begge utvalg:

$$s_{mk} = \sqrt{\frac{\hat{p}_m \cdot (1 - \hat{p}_m)}{n_m} + \frac{\hat{p}_k \cdot (1 - \hat{p}_k)}{n_k}} = \sqrt{\frac{0,422 \cdot 0,578}{44} + \frac{0,172 \cdot 0,828}{58}} \approx 0,0894$$

Ønsker å finne sannsynligheten for at $p_m - p_k > 0$ (dvs. for at MOBILE-andelen er større blant menn enn blant kvinner).

Vi ønsker et konfidensintervall som strekker seg z stk. standardfeil til venstre og høyre for den sentrale verdien $\hat{p}_m - \hat{p}_k = 0,422 - 0,172 = 0,250$.

Vi ønsker at den nedre grensa i intervallet skal være null, dvs. ingen forskjell mellom menn og kvinner:

$$\hat{p}_m - \hat{p}_k - z \cdot s_{mk} = 0 \quad \Rightarrow \quad z = \frac{\hat{p}_m - \hat{p}_k}{s_{mk}} = \frac{0,250}{0,0894} \approx 2,80$$

En z - P -tabell viser at det er mindre enn 0,3% sannsynlighet for at den virkelige forskjellen $p_m - p_k \leq 0$, dvs.:

Det er mer enn 99,7% sannsynlighet for at menn foretrekker “mobile” (bevegelse av et mekanisk objekt) mer enn kvinner, og mindre enn 0,3% sannsynlighet for at menn ikke foretrekker “mobile” (bevegelse av et mekanisk objekt) mer enn kvinner. Dette er signifikant!

Referanse: Hjelp til utregningene har jeg fått av Jo Seim.